

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

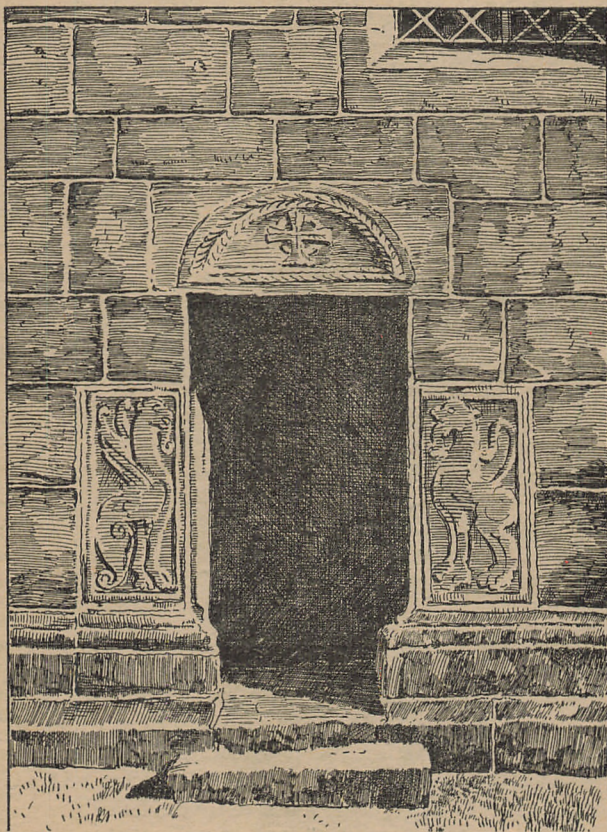
Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Skivebogen

Historisk Aarvog for Skive og Omegn

Præstedøren i Grinderslev Kirke. (Tegning af Hakon Spliid.)

SIDSTE AARS LOKALLITTERATUR

- Adolph Andersen: Naar far og jeg gik i plantagen og valgte aarets juletræ. „Skive Folkeblad“s Julenummer 24/12 1956, S. 3.
- Poul Assam: Jul i den gamle Købmandsgaard (Andr. Sørensens Gaard, Nørregade, Skive). „Jul i Skive“ 1956, S. 6—7.
- Henry Bailum: De Rønbjerg Rakkere. 1956. Kr. 8,50.
- Bodil: Hvad børnehjælpsdagens raslebøsser skaffede Skive. (Om Børnehjemmet). „Skive Folkeblad“s Julenummer 24/12 1956, S. 16, 17, 24.
- N. Christensen: Tanker og Minder om Byen derhjemme. (Skive). „Jul i Skive“ 1956, S. 4—5.
- W. Damtoft: Omkring De Gamles Hjem. Juleheftet „Aar bog for By og Borger“, Skive. 1956. S. 17—19, 27.
- Hans Ellekilde: Folkesagn fra Skive. „Jul i Skive“ 1956, S. 28—31.
- Elm (Larsen): Episoder fra tre haandværkerlærlinges bevægede ungdomsdage. Juleheftet „Aar bog for By og Borger“, Skive. 1956. S. 22—23.
- H. Erichsen: (Lihme): Gamle sagn om sten og høje i Vestalling. „Skive Folkeblad“s Julenummer 24/12 1956, S. 29.
- Garantselskabet Skive Folkeblads Jubilæumsbog ved 50 Aars Jubilæet 1. Juli 1956. „Skive Folkeblad“s Bogtrykkeri. Gratis. 269 Sider.
- Johs. Givskov: Skoledreng i Skive for 70 Aar siden. „Skive Folkeblad“s Julenummer 24/12 1956, S. 9—10.
- Axel Heide Gregersen: Vi forlod vor hytte i Nørreskoven (Krabbesholm Skov) — og drog til en fremmed strand. „Jul i Skive“ 1956, S. 7—8.
- Ove Hove: Nyt Boligbyggeri i Skive. Juleheftet „Aar bog for By og Borger“, 1956, S. 20—21.
- Svend Holst: Barndommens Gade. Erindringsglimt fra Nørregade (Skive) for ca. 50 Aar siden. „Jul i Skive“ 1956, S. 24—25.
- A. V. Irner: Glimt af en svunden Tid. „Jul i Skive“ 1956, S. 20—22.
- Marie Jespersen: Erindringer fra min Skolegang i Jebjerg. „Skivebogen“ 1956, S. 68—75, og i Særtryk. „Jul i Skive“ 1956. Julehefte. 32 Sider. Kr. 4,50. Redigeret af litterat Otto L. Sørensen. Holms Bogtrykkeri, Skive.
- Paula Knudsen: Af gamle Niels Graversens Erindringer (Fur). „Skivebogen“ 1956, S. 114—120, og i Særtryk.
- Krabbesholm Højskoles Aarsskrift 1956. 64 Sider. Udgivet af Elevforeningen. „Skive Folkeblad“s Bogtrykkeri.

SKIVEBOGEN 1957

SKIVEBOGEN

HISTORISK AARBOG FOR SKIVE
OG OMEGN

48. Bind — 1957

I KOMMISSION HOS JUNGS EFTF. — SKIVE

Udgivet af:

Historisk Samfund for Skive og Omegn

Redaktionsudvalg:

Førstelærer *J. C. Krogh*, Tøndering
(Redaktør og Formand)

Godsejer, Dr. phil. *Gudmund Schütte*, Eskjær

Litterat *Otto L. Sørensen*, Skive
(Kasserer)

Sognepræst *Johannes Bang*, Roslev

Læger i Skives opland

Af Jens Svendsen

Når man ser „Skivebøgerne“ igennem fra starten for ca. 50 år siden, finder man kun ganske få beretninger om læger og deres virksomhed i vor landsdel, der er kun et par undtagelser, der bekræfter reglen. *Else Christensen* har f. eks. i „Skivebogen“ i 1943 pag. 21 og følgende sider skrevet meget sympatisk om Skives gamle distriktslæge dr. *C. M. Schou*. Schou var også sygehuslæge i Skive i ca. 40 år. Endvidere har lærer *N. P. Bjerregård* i udgaven fra 1950 skrevet om embedslægerne i Skive.

Der har boet læger i Skive helt tilbage til det 16. århundrede. Det første par hundrede år var det bartskjærer, d. v. s. barberer med uddannelse i den mindre kirurgi. Først i 1787 udnævnes der en distriktschirurg i byen. Det var *Johan Peter Gorgius*. Han stammede fra Ditmarsken, blev gift med *Margrethe Stiernholm*, der var datter af provsten i Roslev. Men der går endnu omtrent 100 år, før de første læger kommer ud i byens opland. Det er om enkelte af disse læger i oplandet og forholdene på deres tid — navnlig de første læger — men også et par andre, der skal fortælles i det følgende.

Før der kom læger ud på landet, hjalp folk sig i sygdomstilfælde, som de bedst kunne. Alle mulige husråd blev bragt i anvendelse. Og kunne man ikke selv, så var

der altid medborgere, der havde specialiseret sig i sygebehandling. Dem søgte man så til. Det var mest kvinderne, der kurerede i gamle dage, derfra navnet „kloge koner“. Der fandtes dog også „kloge mænd“. Enkelte af disse kloge folk opnåede stor berømmelse. Hvem kender ikke *Maren Haaning* fra Vindblæs eller *Kræn Spillemand* fra Farsø. De var begge vidt bekendt og blev søgt af folk fra alle egne af landet.

I sin bog om „De kloge koner i Vindblæs“ siger *Louise Rasmussen* (pag. 30): „På den tid havde bønderne ingen tillid til lægerne, men de stolede blindt på, at alt hvad *Maren Haaning* sagde, de skulle gøre, når de var syge, var rigtigt, og de fulgte nøje hendes anvisninger, hvorimod de troede, at doktorens medicin var den rene gift, men det turde de ikke sige højt“. Navnet *Haaning* dækker et helt dynasti af kloge koner i samme familie. Den ene generation afløste den anden helt til vore dage. Men det er en kendsgerning, at deres anseelse dalede, i samme grad som oplysningen steg. Den ældste var den klogeste. Hun døde i 1837.

Fortælleren er på mødrenes side i slægt med *Maren Haaning*, i al beskedenhed skal det bemærkes, at det var kvinderne i den familie, der var kloge.

Min fader har engang fortalt, at han og min moder en dag fik besøg af en mand, der var på vej til den kloge kone i Vindblæs for at få råd for et eller andet. Da han fik at vide, at min moder var i slægt med hende, udbrød han: „Å, ja, men så kunne jeg måske få mit ærinde forrettet her“. Dengang gik man jo, og det var naturligt, at han kunne ønske at spare et stykke vej.

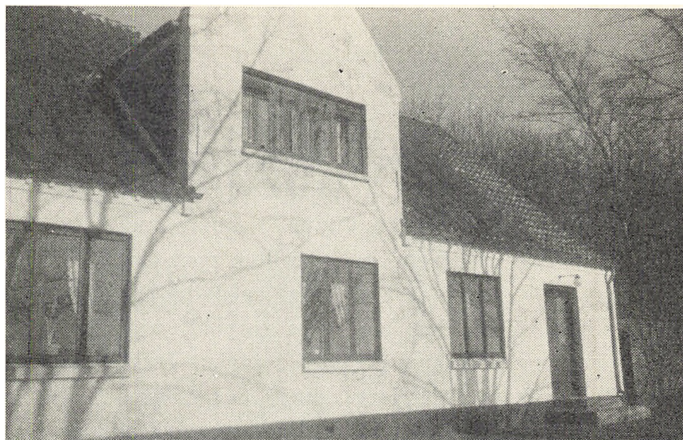
Under min lægevirksomhed i Salling har jeg ofte talt med gamle mennesker, der havde søgt råd i Vindblæs eller Farsø. De første 2—3 år i Jebjerg boede jeg hos en ældre tømrer. Han og konen fortalte mig, at et af deres børn som spæd ikke ville tage patten. De sendte

så bud til *Kræn Spillemand* i Farsø. Jeg husker ikke, hvad behandlingen bestod i, men det hjalp øjeblikkelig.

En helbredsmetode, der var meget brugt i ældre tid, var kopning. Det blev også brugt til at forebygge sygdom. Mange lod sig koppe flere gange om året. De gamle koner, der satte kopper — for det var som oftest kvinder — havde ofte stor færdighed i denne operation. De var naturligvis som regel ikke renlige med deres redskaber, men det lattede at komme af med det usunde blod, og hvilke ulykker, der kan være forvoldt ved infektion af patienterne, unddrager sig vor viden. Da jeg i 1922 begyndte praksis i Jebjerg, boede der endnu to gamle kvinder i Lyby sogn, der udøvede denne virksomhed. Det er dog nu, så vidt jeg ved, gået af brug.

I sidste halvdel af det nittende århundrede, da de kulturelle fremskridt tog et hidtil ukendt opsving, og befolkningstætheden blev stadig større, følte efterhånden savnet af læger på landet. Afstanden til nærmeste købstad var ofte stor. Befordringen var helt ind i vort århundrede hestekøretøjer, og det tog tid. Man begyndte så at bygge enkelte lægeboliger på landet. Her i Skives opland kommer den første lægenedsættelse i Grinderslev sogn, hvor sognets beboere stod sammen om at bygge en bolig. Det var i tredserne i forrige århundrede. Stationsbyer fandtes ikke, næppe nok landsbyer som f. eks. Breum i dag. Man lagde lægeboligen helt ude på landet, lidt nord for hvor Skive-Fur landevejen skæres af Roslev-Hvalpsund vejen. En særdeles fornuftig beliggenhed set med datidens øjne.

I 1868 tog den første læge i Salling denne bolig i besiddelse. Hans navn var *Carl Theodor Valdemar Andersen*. Han var proprietærsøn fra Sjælland, f. 11/9 1838 i Brøndbyøster sogn, søn af propr. *Henrik Andersen* og *Anne Marie Böttiger*. Han var gift med *Augusta Flentje*. Efter at have været konstitueret underlæge i hæren i

Vihøj lægebolig

krigsåret 1864 tog han lægeeksamen i 1866, var et halvt års tid kandidat på Frederiks Hospital i København og flyttede så til Vihøj lægebolig.

De to unge, der var 30 og 22 år gamle, da de begyndte her i det nordvestlige Jylland, har sikkert været fulde af håb for fremtiden. Men deres tid blev kort. Efter 2 års forløb døde lægen, og hans unge kone fulgte ham en måned efter. Gamle folk, jeg har talt med, har fortalt, at de begge døde af tyfus. De blev begravet på Grinderslev kirkegård. Gravene findes ikke mere, de er sløjfet; men mindestenen over gravene er bevaret. Den er sat ind i kirkegårdsdiget mod øst. Det er en tilhugget, rå granitsten, der kun bærer deres navn og fødsels- og dødsår.

Tyfus var dengang — og også i de første årtier efter — en meget udbredt sygdom. Man kendte ikke smitte-måden, og man forstod i det hele taget ikke, at renlighed er det bedste værn mod smitsomme sygdomme. Det var i de tider — den forantiseptiske tid, at kirurgerne kun vaskede deres hænder og instrumenter *efter* operationerne.

Nylig afdøde professor *Knud Faber* skriver¹⁾: „I en artikel i *Hospitalstidende*, hvor jeg var medredaktør, beskrev jeg f. eks. i 1895 de elendige hygiejniske forhold på hospitalet (*Frederiks Hospital* — landets førende sygehus) og påviste, at i løbet af 10 år var der opstået ikke mindre end 93 tilfælde af tyfoid feber inden for hospitalets mure. Af disse ofre for hospitalssmitten var de 54 sygeplejersker eller køkkenpiger og gangkoner, og de 39 patienter, der var indlagt for andre lidelser“.

Overlæge *Sporon* — *Rosing Hansens* forgænger som overlæge på Skive sygehus — døde som bekendt også af tyfus sidst i 90erne.

De ældste journaler²⁾ fra Skive sygehus (fra 1882—88), som jeg har haft lejlighed til at se, viser, at tyfus var den sygdom, som i 1880erne gav anledning til de fleste sygehusindlæggelser. Kun hudsygdommen fnat havde et større antal indlagte patienter. De gamle journaler viser også en anden ejendommelighed, karakteristisk for tiden dengang: Af de indlagte patienter var 75 pct. unge mennesker mellem 15 og 40 år, altså folk i deres bedste alder. Kun 19 pct. af de indlagte var over 40 år gamle, og af børn under 15 år fandtes kun 5—6 pct. Det er jo ganske modsat forholdene i nutiden, hvor lægerne klager over, at sygehusene i vid udstrækning bliver brugt som plejehjem for gamle, idet ca. 30 pct. af vore sygehuses belægning i dag består af gamle over 70 år.

Det nævnte forhold har to årsager: Dels uvilje mod sygehusindlæggelse dengang. Familierne, mand, kone og børn lod sig behandle i hjemmet, medens det talrige tyende, som fandtes i de tider, måtte afsted på sygehuset. Endvidere stod det i forbindelse med det faktum,

1) Fra sundhedskollegium til sundhedsstyrelse, 1939, pag. 11.

2) Min bedste tak til overlæge Als-Nielsen for tilladelsen til at gennemgå journalerne.

at det mest var de unge, der blev angrebet af de smitsomme sygdomme.

Den næste læge i Vihøj var også sjællænder. Det var *August Theodor Andreas Rørbye*, f. 7. februar 1841 i

Læge A. T. A. Rørbye, Vihøj

Rørbye ved Kallundborg.

Han var søn af landinspektør, kammerråd *Niels Kr. Rørbye* og *Kristine Banke*. Rørbye var student fra Sorø i 1864. Samme år konstitueredes han som underlæge i hæren, (han kan ikke have haft store chirurgiske færdigheder på det tidspunkt). Han blev reserve-læge i 1867, men tog først lægeeksamen 1868.

Derefter var han kandidat ved kommunehospita-

let i København et års tid og begyndte så praksis i sin fødeby på Sjælland. 1870 flyttede han til Vihøj i Salling efter det unge lægepars død samme år.

Dr. Rørbye faldt godt til i Salling, han forblev her til sin død i 1893, var da kun 52 år gl. Han ligger begravet på Grinderslev kirkegård, hvor der er rejst en granit-søjle, formet som en træstamme, på graven. På gravstenen står: Lægen og menneskevennen — samt navnet og fødsels- og dødsår.

Dr. Rørbye giftede sig straks efter at have begyndt praksis heroppe. Hans kone — *Elise Eleonora Boserup* — var datter af forpagter *Daniel Winther Boserup* på Vallø.

Der kom efterhånden en hel flok børn i lægeboligen i Vihøj. Et af børnene forblev på egnen i længere tid.

Det var en datter, der blev gift med proprietær *Deichmann*, Langesgård. Da gården brændte i 1908, forlod de egnen og rejste til Sjælland, efter sigende fordi der ikke var råd til genopbygningen.

Dr. *Rørbye* var eneste læge i Salling i flere år. Han kom som læge overalt i landsdelen, og mange gamle husker ham og har været behandlet af ham. Han var en renaissancetype, en meget kraftig og svær mand. Der skulle en god vogn til at fragte ham, han holdt også selv heste og vogn, som de fleste af datidens læger. Biler og motorcykler var endnu ikke i brug, og telefoner var der meget få af. Lægerne tilbragte det meste af deres tid på vejene, fra den ene patient til den anden.

Det var derfor naturligt, at ældre tiders læger ofte spiste ude. Det var anset som en selvfølge, at der blev serveret for dem i de hjem, hvor der var mulighed for det, og man havde råd til det. En gammel kone fortalte mig, at *Rørbye* nødigt forlod et hjem, hvor han vidste, der var god mad, uden at have fået noget af det.

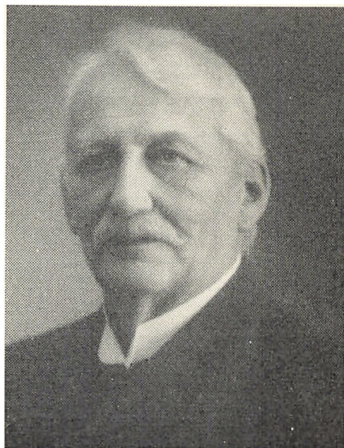
Om distriktslæge *Schou* sagde man, at han plejede at bestille 6—8 æg og en stor kande kaffe, hvor han kom under længere sygebesøg. *Schou* spiste æg, da han ville være sikker mod smitte fra andre madvarer i disse uhygiejniske tider.

Dr. *Rørbye* blev efterhånden så svær, at det voldte ham visse vanskeligheder. Han besøgte ofte en gammel kone i Mogenstrup, men da han ikke kunne komme ind ad det halve af den dobbeltdør, der var i huset, måtte der nabo hjælp til for at få hele døren åbnet. Men han var en afholdt og anset læge. Som den tids læger måtte han stole på sig selv og udføre alt det lægearbejde, der forekom. Som før nævnt blev sygehusene kun brugt i meget ringe udstrækning.

Hosstående billede af dr. *Rørbye* har oprindeligt haft sin plads i Krejbjerggård. Ejeren her og *Rørbye* var

blevet venner, de var blevet det under hans talrige sygebesøg i gården. En brodersøn af krejbjergmanden fik billedet, og på grund af mit bekendtskab med familien fik jeg det overladt.

Vi går nu til Roslev. Byens første læge var *Julius Marius Theodor Hersom*. Han var født 2/9 1864 i Hillerød, søn af købmand *Frederik Ludvig Vilh. Hersom* og *Conradine Cecilie Sparre*. Dr. *Hersoms* hovedvirke faldt ikke her på egnen, men han virkede alligevel her i 17—18 år. Først møder vi ham i Selde som vikar hos den bekendte læge *Sørensen*. Han kommer

Læge J. M. T. Hersom, Roslev

ofte som læge i Roslev præstegård, mens han er vikar i Selde. Præstefruen er svagelig, og hun har fået en niece som hjælp i huset. Denne unge pige bliver senere fru *Hersom*, hun hed *Karen Marie Elisabeth Hansen*, var datter af skoleinspektør *Jens Hansen* og *Therese Michelsen*, Fredericia. Der er en datter i ægteskabet, g. m. arkitekt *Rannje*, København.

Efter endt vikartid nedsatte dr. *Hersom* sig 1891 i Roslev. Han havde tidligere været marinelæge og sejlede en tid som læge med udvandrerskibet „Norge“.

Dr. *Hersom* var en dygtig og begavet læge. Under Roslev-tiden rejste han til Tyskland og uddannede sig videre der. Efter endt studieophold overlod han praksis i Roslev til sin vikar, dr. *Johannes Krogh*. Dr. *Hersom* flyttede til Skive, hvor han mente bedre at kunne udnytte sin viden og kunnen. Han hjalp ofte sin ven, overlæge

Rosing Hansen, på sygehuset, speciel med bedøvelser. Han havde i udlandet sat sig ind i nye bedøvelsesmetoder. *Hersom* var en meget søgt øre-, næse- og halslæge, og han var en dygtig tandlæge. Endvidere havde han søgt videre uddannelse som fødselshjælper.

Allerede 1910 forlod dr. *Hersom* Skive. Efter et kort ophold i Sydsjælland (Hårlev) blev han ansat som distrikts- og kommunelæge på Fejø og omliggende småøer. Her blev han, til han i en alder af 72 år måtte trække sig tilbage af helbredshensyn. Han døde i København, 73 år gammel i 1938. Ved hans død skrev et af bladene: „Sjælden har en læge i sine patienters hjerter været så beundret og elsket som dr. *Hersom*“.

Dr. *Hersom* havde oprindeligt selv lyst til at komme til søs. Han blev dog af en — som det synes — noget streng fader tvunget til at fortsætte skolegangen. Han valgte så lægestudiet. Som læge på de små øer i Smålandshavet gennem over 25 år vandt han befolkningens tillid og hengivenhed. Han var pligtopfyldende som få, uforfærdet, også på livsfarlige sejlads mellem øerne i al slags vejr. Han havde en betydelig charme og måtte derfor blive afholdt og beundret af sine patienter i en grad, som det kun er blevet få læger til del.

I Roslev afløstes dr. *Hersom* som nævnt af sin vikar, dr. *Johannes Kristian Krogh*. *Krogh* var sallingbo, lærersøn fra Hjerk. Han flyttede til Mors allerede 1910. *Krogh* omtaltes ofte som en dygtig fødselshjælper. Det var før, vi kendte de ve-drivende midler, så det drejede sig dengang næsten altid om tangforløsninger.

I 1910 kom dr. *Simon P. Simonsen* til Roslev og forblev der, til han døde i 1953. Han var født i Todbjerg, Randers amt, 21. maj 1879. Han var gift to gange og havde en stor børneflok. Dr. *Simonsen* var typen på den gode huslæge, hans patienter holdt af ham, og — hvad mere var — hans colleger gjorde det også. Man kunne

heller ikke let finde en mere retlinet personlighed end den gamle Roslev-læge. De af hans patienter, der holdt ved ham — også op i den høje alder — satte ham meget højt. Han var en ivrig tarokspiller, og han elskede en l'hombre. Også her satte hans kammerater stor pris på ham. Han var en passioneret cigarryger — jeg husker aldrig at have set ham med pibe — men med årene tog det vist noget af, for bød man ham en cigar om formiddagen, ville han ikke have den. Han var bekendt for ofte at sætte en lille trumf på, når han udtalte sig. Hans konversation havde noget staccato over sig, og han deltog

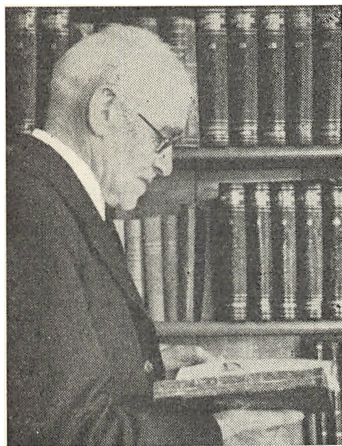

Læge S. P. Simonsen, Roslev

aldrig i diskussioner ved møder. Han var en flittig deltager i lægemøderne, og han fulgte altid de faglige møder, ligesom han flere gange — også som ældre mand — deltog i de centraliserede kursus i København og Århus. Det er rigtigt, hvad en af lægerne sagde ved en sammenkomst, hvor han ikke var til stede: „Han er egentlig en fin mand, vor gamle collega“.

Både i Balling og Sjørup kom de første læger i 1883. Første læge i Balling var dr. *Johannes Rendtorff*. Han var født 17. december 1854 på Himmestrup ved Viborg, død 1920, søn af proprietær *Th. H. Rendtorff* og hustru *Julie Karstens*. Et par år efter bor han i Volling, og i 1897 flyttede han til Skive. Efter et kort ophold i Holstebro bliver han udnævnt til distriktslæge i Frisenborg lægedistrikt med bolig i Hammel. Her forbliver han til

1915. Han afløstes i 1897 i Balling af dr. *Wilckens*. Denne forblev i Balling til sin død i 1914. Dr. *Wilckens* skildres af patienterne som en stilfærdig og vellidt læge. Men det stod lidt skralt til med ædrueligheden. Måske

Læge J. Truelsen, Balling

kan hans ulykkelige familieforhold have en del af skylden derfor. Han efterfulgtes af dr. *Ove Eiler Vogel*. En af mine patienter har fortalt et lille træk om dr. *Vogel*. Det kunne tyde på, at det også på hans tid var lidt fugtigt i Balling. Min hjemmelsmand havde en dreng, der havde skåret enden af en finger. Dr. *Vogel* blev tilkaldt, og han aflagde ialt 12 sygebesøg (afstanden var 4—5

km), inden det lykkedes at få fingeren i orden. Nu var hjemmet meget gæstfrit, og doktoren fik under hvert sygebesøg to rhumtoddyer. Da regningen kom, lød den på ialt 12 kr. Naboerne drillede min hjemmelsmand med, at han havde fået sin rhum ualmindelig godt betalt.

De havde i Balling en dyrlæge, der var bekendt for sit lune. Han skulle have udtalt sin forbavelse over, at en bestemt mand i byen endnu var i live, „for han havde fået en recept, skrevet af lægen, der var fuld, og eksperderet af apotekeren, der var endnu mere fuld“.

Dr. *Vogel* efterfulgtes i 1920 af *Josva Truelsen*. Denne var vesttjyde, f. 21. november 1870 i Ryde sogn, Ringkøbing amt. *Truelsen* kom til Balling fra Bøvlingbjerg. Han havde tidligere praktiseret på Sjælland og Falster. Han blev gift på Falster med *Laura Nielsen*, datter af

lærer *Hans Nielsen* og *Berteline Larsen*. — Dr. *Truelsen* var en levende, interesseret personlighed. Hans interesser for skole- og kirkespørgsmål var velkendte. Han underviste selv sine børn hjemme, vistnok helt til gymnasiet, det ville kun de færreste kunne gøre ham efter. Hosstående billede viser dr. *Truelsen* — stående — i biblioteket. Den stående stilling skulle være karakteristisk for ham under læsning.

Han havde ikke nogen stor praksis i Balling, havde næppe meget af det, der kaldes patienttække.

Det er blevet fortalt, at forholdet i *Truelsen*s tid mellem lægen og apotekeren i Balling ikke var egentlig hjerteligt. Og grunden skulle være bl. a., at lægen ikke var særlig ødsel med at skrive recepter. Dr. *Truelsen*s karakter var retlinet og helstøbt, han nød agtelse over alt.

Praksis i Balling blev i 1939 overtaget af den nuværende læge i byen, dr. *Walther Munck*.

Som før nævnt fik Sjørup også sin første læge i 1883. I det år blev *Peter Vilhelm Gad* udnævnt til distriktslæge her. Han boede i Sjørup til 1889, i hvilket år dr. *Rambusch* blev udnævnt til hans efterfølger. *Sigurd Harald Alfred Rambusch* er vel den læge på vore breddegrader, hvis navn vil blive bevaret længst, han er gennem sin forbindelse med *Jeppe Aakjær* blevet udødelig i vor litteratur.

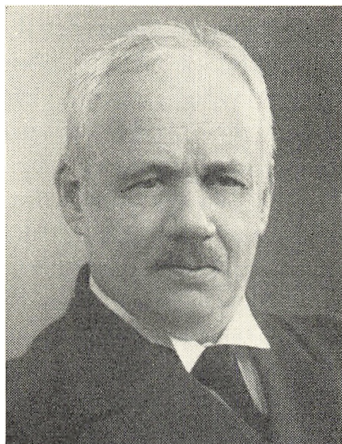
Rambusch var præstesøn fra Sdr. Omme, f. 25/5 1861. I hans hjem i lægeboligen i Sjørup boede *Jeppe Aakjær* ofte, før han blev fastboende i Salling. Her i Sjørup blev „Rugens sange“ skrevet og en del andet af *Aakjær*s digtning. *Aakjær* og *Rambusch* havde mange ting fælles. Deres politiske, sociale og kunstneriske interesser gik i samme retning. *Rambusch* var også en kunstnernatur, og han var en elsker af naturen som *Aakjær*. Dr. *Rambusch* skrev en afhandling om plante- og fuglelivet ved Ringkøbing fjord. Et arbejde han høstede anerkendelse for.

Hvorvidt *Rambusch* også var en dygtig læge er måske mere tvivlsomt. Hans interesser var mangesidige og spredt over mange felter, og navnlig hans politiske interesser må have lagt beslag på meget af hans tid.

Ved et besøg i Sjørup lægebolig fornylig spurgte jeg hans efterfølger, dr. *West*, om *Rambusch* var en stor læge. Min collega svarede ikke direkte på spørgsmålet, idet han sagde: „Han var en betydelig mand, men“ — føjede dr. *West* til — „hans kone, fru *Johanne Rambusch*, var en betydelig større personlighed end hendes mand“. *Rambusch* var medstifter af det radikale parti i Odense i 1905. Han kendte *Zahle* og *P. Munch* personligt, og han var i familie med sundhedsstyrelsens formand, dr. *Muus*. Det kan vel tænkes at have lettet ham adgangen til distriktslægeembedet i Ålborg, hvortil han flyttede i 1910.

Samme år fik dr. *West* opfordring til at søge stillingen som distriktslæge i Sjørup. *West* stod da i venskabelig forbindelse med dr. *Rambusch* og særlig med fru *Johanne Rambusch*, der var kommet som gæst i hans hjem i Vrønding ved Horsens, hvor han dengang boede. Fru *Rambusch* rejste da rundt i landet og kæmpede for kvindesagen.

Dr. *West* søgte stillingen og blev konst. distriktslæge. Han bebor stadig og praktiserer den dag i dag fra den berømte lægebolig i Sjørup.

Læge Chr. West, Sjørup

En smuk martsdag i år kørte jeg til Sjørup for at hilse på lægestandens nestor på disse egne og få forskellige oplysninger om lægeforhold tilbage i tiden. Jeg blev vel modtaget, og besøget blev en uforglemmelig oplevelse.

Næste gang fylder dr. *West* 80 år, men han var fuld af vitalitet og fortalte, uden at trættes, i det par timer, besøget varede. Denne kæmpe, der har varetaget en praktiserende læges besværlige gerning i over 50 år, er endnu ungdommelig og spændstig. Og han har været læge i en tid, da der næppe fandtes hjælp fra sygehuse og specialister, som det er tilfældet i vore dage. Dr. *West* har i sin lægetid foretaget ca. 500 tangforløsninger og har behandlet andre svære fødselskomplikationer, behandlet aborter og ulykkestilfælde af enhver art, f. eks. alle slags benbrud (fracturer), selv lårbensbrud, og alt dette uden nævneværdige uheld. Den gamle læge er endnu parat til at yde en indsats, men patienterne er blevet få, dog først rigtig i de sidste 3—4 år. Men dr. *West* ved også godt, som den kloge mand, han er, at alderen er lægens værste fjende. Og alligevel er denne mand ikke gammel. Gangen er let, holdningen rank og blikket levende.

Jeg spurgte under vor samtale, om han ikke følte sig ensom, jeg vidste, at han havde været ene i ca. 16 år efter at have været gift to gange. Jeg kunne forstå på hans svar, at han trods al vitalitet dog delvis levede i minderne. Han talte om sine to hustruer, den første, hans kusine fra Voldby højskole, og hans anden hustru, der var født i USA, og han fortalte om børnene, der alle var ude og klarede sig godt.

Dr. *West* fortalte med klædelig stolthed, at da han fik sit kørekort fornyet sidst, fik han det fornyet for en femårig periode, da hans syst. blodtryk ikke var over 150.

Han er stadig en ivrig læser af nyere litteratur, og

han dyrker flittigt studiet af latin og er en fremragende kender af dette klassiske sprog. Nej, alderen skal ikke altid måles og bedømmes efter det antal år, man har levet.

Vilkårene for lægen af i dag, og vilkårene for lægerne for 80—90 år tilbage i tiden, da de første begyndte på landet, er så vidt forskellige, at man dårligt forstår, at en sådan udvikling er sket på så kort et åremål. Lægerne klager i vore dage over, at de er reduceret til en slags ekspeditionssekretærer. Patienterne sendes til de forskellige sygehuse og andre helbredsanstalter eller til specialister.

Man har ofte med en mild overdrivelse sagt, at i vore dage behøver en læge ikke andet værktøj end en Fordvogn (nu vel oftest en Folkevogn) samt et stethoskop og en fyldepen. I gamle dage måtte lægerne selv løse de forefaldende opgaver. Folk ville ikke på sygehusene, så helere døde i fred i hjemmet.

Jeg husker selv et tilfælde, der viser forskellen fra dengang og nu. For godt 50 år siden blev den på Himmerland meget kendte landstingsmand *Jens Vestergaard* i Gjøttrup ved Farsø en tåget morgen ved 6-tiden overkørt af Hvalpsund-Ålborg-toget på Års banegård. Straks gik der bud efter byens eneste læge, dr. *Stefansen*. Den tilskadekomne havde fået begge ben knust oven for knæene, så der skulle foretages dobbeltsidig amputation.

Man satte sig straks i forbindelse med Ålborg. Herfra tilbød man omgående at sende et ekstratog med to kirurger til hjælp for den praktiserende læge i Års. Men denne afslog hjælpen. Han kunne selv. Tilskadekomne døde samme formiddag 5—6 timer efter ulykkestilfældet. Det skete for godt 50 år siden. Det var så nær ved vor tid, at der fremkom kritik af lægen i Års. Han handlede næppe heller klogt. Men de gamle kunne altså selv. Og man kan ikke undlade at føle en vis beundring for dem.

I vore dage sløves lægen ofte af, at folk søger hjælp for selv de mindste ubetydeligheder. Man må derfor være på vagt, for at ikke alvorlige tilfælde skal slippe igennem — uopdaget.

Forleden dag fortalte en af mine patienter mig en short story, som er god: En bestemt chauffør kørte ofte til en bestemt læge med patienter — og ofte de samme patienter. Så en dag siger lægen, da han så vognens passagerer: „Men hvorfor er fru X ikke med i dag?“ „Nej, hun er syg i dag“, blev der svaret.

Dette er kun blevet til lidt causeri om enkelte læger i Skives opland. Der kunne sikkert skrives langt bedre om andre læger på egnen, men allerede nu er det svært at få oplysninger om de første lægepionerer på landet.

Den gaadefulde Kapelruin ved Lundbro

Af Otto L. Sørensen

I Oktober 1956 under Udkørsel af Bakkeskraaningens paa Gaardejer Morten Bundgaards Mark, der ligger paa Matrikel Nr. 1 a, ned mod Lundbro Bæk, ogsaa kaldet Krarup Møllebæk, blev i Anledning af Jernbaneflytningen ved Skive en Del Sand og Grus fra en Tønde Land i godt tre Meters Dybde, „skrælet af“ til Opfyldning af Terrænet i Nærheden som Fundament for en ny Vej og en Banedæmning. Her stødte man ganske uformodet paa en formentlig Kirketomt med Kirkegaard omkring.

Mange Knogler herfra var allerede kørt ud som Vejfyld, indtil Amatørarkæologen Gartner *J. Gammelgaard Andersen*, som bor tæt ved paa Klippensmark, og meget interesseret fulgte Udgravningen, erfarede, at Gravemaskinen omsider Tirsdag den 23. Oktober havde faaet et Kampestensfundament blottet. Det forekom ham at være et Fund af Betydning, hvorfor han satte sig i Forbindelse med Arkæologen *Carl Ramsdahl*, som den Tid endnu var ansat ved Skive Musæum. Ligesaa alarmerede han Styrelsen for Historisk Samfund og Musæet og fik ydermere ringet til Nationalmusæet, der beredvilligt sendte Dr. *Jan. Steenberg* (Redaktøren af Nationalmusæets Værk om Danmark Kirker) herover til en

Undersøgelse, der paabegyndtes den 25de Oktober. Der blev dog blot gravet i faa Dage og anlagt Søgegrøfter gennem Ruinen, fordi Vejret var daarligt at arbejde i. Til forskellige Tider blev Fundet beskuet af førømtalte Institutioners Tillidsmænd, ligesom Arkitekt *H. Toft-Hansen*, Skive, foretog en Opmaaling og Nivellering af Ruinen, som viste sig at have et større Korrum eller Sal mod Øst, og blot et meget lille Kirkerum mod Vest, hvilket sidste vist har været med Bænke til Siderne, og en Korbue herover, ialt et aflangt firkantet Rum, 15 Meter langt og 8 Meter bredt, med en Del Gravsteder under Gulvet.

I den forudgaaende Tid havde man paa et bestemt Sted fundet store Mængder af Murbrokker, som man troede stammede fra en gammel Landbrugsbygning, men nu saa man, at det maatte dreje sig om en meget gammel Bygning, idet de fundne Sten var Munkesten, dog var det umuligt at finde mere end to hele Sten heriblandt. Alle brugelige Sten var fjernet, ikke et helt Murskifte stod igen, hvorfor man sluttede, at Bygningen ikke var brændt, men nedrevet. Stenene havde et særligt gammelt Præg, uens, baade i Størrelse og Brænding, undertiden forbrændte og uordentligt formede og daarligt æltede, som om man endnu ikke ret var fortrolig med Fremstillingen. Ydermere har man sluttet sig til, at Bygningen har haft et Tegltag, idet man har fremdraget et par gamle, næsten hele Teglsten af de to Slags til Tag, der kaldes „Munke og Nonner“, og tyder paa, at Ruinen skriver sig fra ca. Aar 1200, i saa Fald lige gammel med Skive gamle Kirke, hvis ældste Del skal være fra 1204. Munkestensbrokkerne har iøvrigt ligget $\frac{1}{2}$ Meter under Overfladen, og man kan da forstaa, at de gennem Aarhundreder er blevet dækket af Jord, der er skyllet ned fra de højere Bakker omkring Stedet.

Paa Sydsiden, hen mod den østre Gavl af Ruinen, fandt

Lundbro-Ruinen under Udgravning. Under den lange Forhøjning, som udgaar fra Billedets nederste højre Hjørne, fandtes Fundamentstenene fra nordre Mur. (J. Gammelgaard Andersen fot.)

Gartner *Andersen* to Grave, som var fornemmere end alle de øvrige ude paa Kirkegaarden, idet de indeholdt Jernnagler fra en klinkbygget Kiste med ovale Ender, hvorimod der næsten ikke har været brugt Kister ved de omtrent 100 Begravelser, man hidtil havde fundet. En Del Munkestensbrokker, Stumper af Tagsten, nogle klodset smedede Jernnagler med ældre Præg, saavel som en Del Skeletrester herfra, befinder sig nu paa Musæet og hos Gammelgaard Andersen ved Lundbro.

Dr. *Steenberg* udtalte, at man ogsaa andre Steder ved slige Udgravninger har fundet saadanne „fine“ Grave ved Korets Østende. Ønsket om at hvile i Guds Hus, i Nærheden af Helgeners og Martyrers hellige Ben, spillede en stor Rolle for Fortidens Mennesker, og trods Myndighedernes Forsøg paa at dæmme op for denne Bevægelse var den i stadig Vækst gennem Middelalderens sidste Aarhundreder og naaede sit Højdepunkt efter Reformationen. Under Gulvene i Skibet og Koret, ja, til-

med i Piller og i selve Væggene, har man i vore gamle Kirker fundet Begravelser i Mængde, og de, der ikke havde Raad til at erhverve sig et Lejersted inde i selve Herrens Hus, stræbte i alle Tilfælde efter at komme til at hvile det saa nært som paa nogen Maade muligt. Der ved blev Pladsen lige udenfor Murene — i Tagdryppet — Kirkegaardens fornemste Gravplads, idet man mente, at Regnvand og Dug, som drev over Gudshusets Tag, helligedes ved Berøringen med den hellige Bygning og faldt som Vievand over Graven. I Traad hermed finder vi Skikken fulgt ved Lundbro.

Pludselig — i Løbet af nogle faa Dage — var en ukendt Kirkes Fundamenter og en Mængde Grave dukket frem af Jordens Skød efter Aarhundreders Glemsel som et talende Vidnesbyrd om Skive Bys Ælde og Betydning i disse fjerne Tider. Men det er — trods alt — som et Dokument, hvis Navn er udslettet, og Fundet afgiver et nyt Eksempel paa det sørgelige Faktum, at vor historiske Viden om Danmarks Middelalder kun er hullet og spredt; thi i intet af de bevarede Diplomer omtales den sløjfede Kirke, og ingen Beretning nævner den med et Ord.

Det lader sig desværre derfor næppe gøre at bringe fuld Klarhed over Spørgsmaalet, men dog turde det være Umagen værd at søge en Løsning, saa godt som Forholdene tillader, og her skal derfor i store Træk gøres Rede for de Veje, der er fulgt for at komme paa rette Spor. Thi fører de end ikke med Sikkerhed til Maal, maa det haabes, at det fremtidige Materiale muligvis i anden Henseende kan paaregne Interesse, da det strejfer forskellige Forhold, som er af Værdi for Studiet af Skives gamle Topografi.

Der kan muligvis have været tilsluttende Klosterbygninger, thi at Kirken har været Grundejer i Nærheden, beviser et Skøde 1347 fra Bisp *Peder* i Viborg til Ribe

Den østlige Part af Lundbro-Ruinens Sydsides Fundamentsten. Foruden ses en af de nedrullede Sten herfra (J. Gammelgaard Andersen fot.)

Bispedømme paa den Gaard Lundhede i Estvad Sogn, der ikke laa længere borte, end ovre paa den anden Side af Lundbro Bæk; men nogen Samknytning med Lundbro Kapellet kan imidlertid ikke øjnes, saa Salget kan pege paa, at Gaarden er bleven overflødig for Viborg-Bispen.

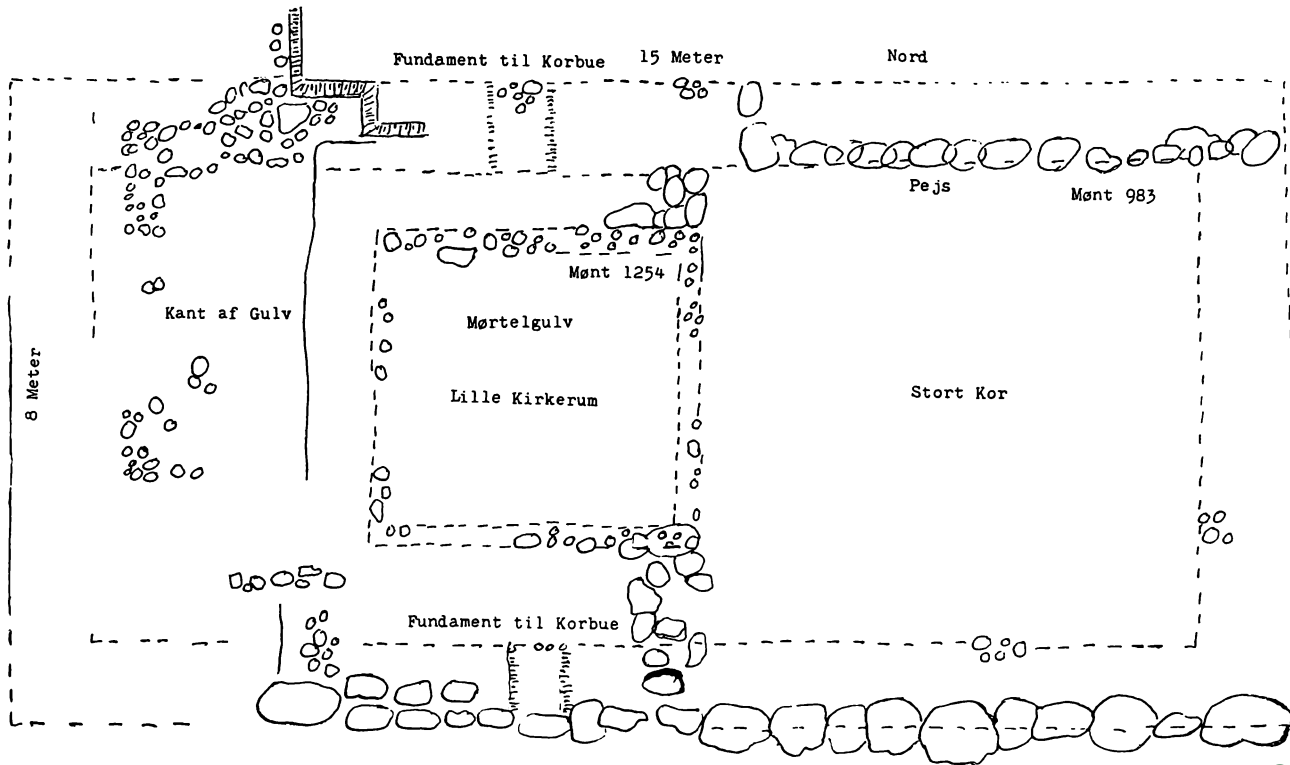
For at prøve en Mulighed, kan der stilles Spørgsmaalet: Hvad er det egentlig Fundet har bragt for Dagen, er det et Landevejskapel — et Vadestedskapel eller en lille Klosterkirke? Der findes overhovedet ingen stedlig Tradition nu om Stunder blandt Folk om et fordums Kloster beliggende i eller tæt op ad Skive By. Ikke en eneste af Egnens Lokalhistorikere har noget Steds bragt Sagen paa Bane i de sidste Par Hundrede Aar.

Kun har Skribenten af nærværende Artikel engang i 1929 diskuteret med den afdøde Lokalhistoriker, Lærer *Niels P. Bjerregård* om et muligt Kloster i Skive, idet et saadant, løseligt, netop var omtalt i et topografisk Værk, der udkom for et Par Hundrede Aar siden. Paa

Formodningen om, at en af de to ældre Kirker, der først og fremmest kendes fra Skive, kunde være oprindelige Klosterkirker, svarede han: absolut Nej. Man maatte foreløbig give ham Ret, idet andre Pladser for et Kloster ikke kunde angives, aldrig var man stødt paa Rester.

Saavidt vides for Øjeblikket, findes der altsaa slet ingen Dokumenter, der berører et Kloster ved Skive, endsiges i selve Byen, ej heller ved Byens Vadesteder i Øst og Vest. Der kan muligvis have dulgt sig saadanne i de mange Brevkister, der forhen ophobede sig i Viborg Domkirkes Sidekapeller og saa ynkelig forgik ved Branden 1567 „den Fredag næst før Paaskedag“; og i selve Skive forgik alle Byens Brevskaber og mulige Skøde- og Panteprotokoller ved de store Bybrande 1748—49. Samtidig kan bemærkes, at et Par Præsteboliger i Skive blev Bytte for disse omfattende Ildsvaader, baade den i Nørregade (nu „Sallinghus“), hvor Provst *Hasse* boede 1748 (hvor man for Resten endnu ser dens Grundvold af Munkesten i en Kælder i Apoteket ved Siden af) og den i Adelgade (nu „Løveapoteket“ og „Gregershus“), hvor Pastor *Tychonius* fik sin Gaard brændt baade 1715 og 25. Dog ser man Byens Kirkebøger endnu i god Behold i Viborg Landsarkiv lige fra 1674, men ikke med et Ord røber de et Klosters Tilstedeværelse. Det hedder da ogsaa i Biskop *Erich Pontoppidans* Den danske Atlas, Tomus IV 1768, at da: „Byen er saa ofte afbrændt (1715, 25, 48 og 49), hvorved dens gamle Dokumenter meest ere bortkomne, véd man lidt eller intet af dens forrige Tilstand og Skiebne“. Dog har dette Værk ogsaa

Plan over hvad Bygningslevnene med Sikkerhed tillader at konstatere af de 15 Meter lange og 8 Meter brede Ruinfundamenter ved Lundbro fremdraget i November 1956. Opmaalt af Arkitekt H. Toft-Hansen, Skive. Mod Øst et større Kor eller Sal med Pejs, i hvis Nærhed der fandtes en eftergjort tysk Mønt fra 983. Mod Vest et mindre Rum med ofte repareret Mørtelgulv samt Fundamenter, vist for Træbænke, hvorved der fandtes en dansk Mønt fra 1254. To svære Sidefundamenter har velsagtens baaret en Buc. I Gulvet var adskillige Grave. Udenfor Ruinen en hel Kirkegaard med langt over 300 Middelaldergrave, enkelte med Kister af gammelt Præg og med klodsede Jernnagler

een for nærværende Sag højst aktuel Passus Side 732 (den Bemærkning, som blev omtalt for Lærer Bjerregård), der udsiger: „Om her i gamle Dage nu udi denne Bye (Skive) har været noget Kloster, bliver uvist, indtil det kan dokumenteres, men endnu uvissere, at det, som nogle foregive, har været et Graabrødrekloster, idet mindste findes her intet Spor af noget saadant“. Det er alt!

Men, har der været et Kloster her, og da muligvis blot et Helligaandskloster af den Slags, som plejede at tage sig af syge og gamle Mennesker, da var det et fælles Mærke for alle saadanne, at de blev opført ved Byernes Indgang og ved rindende Vand, og at de havde et Kapel i nær Forbindelse med Sygesalen. Mangfoldige Steder her i Landet maa de dog have ført en meget beskeden Tilværelse, idet de i Dokumenter og Tradition har efterladt sig saare utydelige Spor, saa at der paa adskillige Steder er en Del Usikkerhed om, hvor de har ligget, og hos os var der mere end det.

Man ser endvidere, at Hospitaler i Middelalderen har været Helligaandshuse, uden Hensyn til, om der var knyttet et Kloster dertil eller ej, samt at Navnet enkelte Steder i Flæng synes at være Helligaandshuse eller Sct. Jørgensgaarde. Det lader ogsaa til, at der til Johanitterordenens Klostre, som var prægede af Adel, kunde høre et Helligaandshus, saaledes i Dueholm Kloster i Nykøbing, Mors. Naar dertil føjes, at det som Regel ikke vides, hvornaar Helligaandshusene i danske Byer er stiftede, er det selvfølgelig besværligt eller næsten umuligt at slaa fast, hvorledes Bygrænserne og Vandløbsforholdene paa Stiftelsestiden har været.

I Nykøbing paa Mors laa Helligaandshuset med Kapel „hos Aaen strax ved Broen“, som det hedder. Saa der er vel Grund til ogsaa at søge Skiveklosteret, om et saadant var her, i Byens Udkant ved et Vandløb og en Bro.

Munkestensbrokker og Stolpehuller af Sydgavlen af Lundbro-Ruinens Vestfløj, som maa have været et Bindingsværksbeboelseshus, 5 Meter bredt. (J. Gammelgaard Andersen fot.)

Ved den store Bro ved Skivehus (Langebro) var det ikke, for her er man aldrig stødt paa Levninger af noget saadant.

Længe siden maa det have været, om det var saaledes med det Graabrødrekloster, Overleveringen ymter om i Skive, det kan i saa Fald tidligst have været her efter 1215, for først efter dette Aar kom Franciskanerne eller Graabrødrene her til Landet. Hvilken Orden, der ellers kan have valgt Skive til Virkefelt, er ikke godt at vide.

Benediktinerordenen var det ikke. *Knud den Store*, der grundede Sambo af gejstlige, havde vel allerede ca. Aar 1000 indført denne Orden fra England, men egentlige Benediktinerklostre forekommer dog ikke her i Landet før ind i dette Aarhundrede. De til denne Orden hørende sorte Nonner var her paa Egnen 1275 knyttet til Ørslev-Kloster. Ordenen nævnes i de skriftlige Kilder første Gang 1268, men at Klosterstiftelsen her er 50—100 Aar ældre, viser Kirkens Stil. Ej heller var det Cistercienserne eller de regelbundne Kaniker af *Sct. Augustins*

Orden, der 1163 var ny her i Landet og stod i Ry for sin Hellighed, for den havde 1176 Kloster i Grinderslev, om hvilket Munkebo Vaabenbøgerne omtaler, at en gammel Familie, som førte en halv Stenbuk i sit Vaaben, tillægges Ridderen Hr. *Güstring Basse*, som har ejet Thjele og Grindelse, før det blev Kloster. Skiveklosteret var vedblivende et aabent Spørgsmaal.

Dog kan det være, at man faar et lille Vink af det bekendte Reformationsskrift: „Samtale mellem *Peder Smed* og *Adser Bonde*“, der maa staa i Forbindelse med det Røre, som hen mod Reformationstiden kan spores i Sallingland. I dette Folkeskrift er Scenen for Oprinet henlagt til en Kro i Skive hos *Las Foged*, netop Byfogeden, der var Købmand og altsaa holdt Skænkestue. Hos ham, som kaldes en Dannemand, som har godt Rygte i Sallingland, sidder Præsten Hr. *Jens* (velsagtens Skjul for Præsten *Peder Thomesen* i Thorum, siden den første Superintendent i Vendelbo Stift) og saa en Sortebroder, der efter endt Gudstjeneste sidder og „leger Vartavl“. Hvad med en Sortebroder her, om han ikke hører hjemme ved Lundbro? Her er maaske et Fingerpeg! Med Munkens Spørgsmaal her til *Peder Smed*: „Hvor hører I hjemme, hvad gør I here, mig tykkes eder luthersk at være?“ synes han (denne Tiggermunk) netop at ville holde Haanden over sit katolske Skive.

Dominikanernes Orden, han tilhørte, kom til Landet 1221 ved Broder *Salomon*, der var født i Aarhus og lærte *Dominicus* at kende i Beona. Cardinal *Gregorius de Crescentia*, som den Gang opholdt sig i Landet, bidrog meget til dens Udbredelse. Den vides netop at have haft 22 Klostre i Danmark, alle anlagte i Købstæder. Her blev dens Brødre efterhaanden Tiggermunke og Prædikebrødre og blev af Bybefolkningen kaldet Sortebrødre efter deres lange, sorte Dragt med hvid Kappe. Ogsaa om nævnte Liste ikke kender Skiveklostret, kan det af

Stenpikning øst for Lundbro-Ruinens Østfløj, og markerer nok Pladsen for en Indgangsdør. Østfløjen var antagelig blot et Udhus af Bjælker, da her kun blev fundet Stolpehuller og ingen Munkesten. (J. Gammelgaard Andersen fot.)

alle Muligheder bedst stemme med, at det var den Orden, der havde et Helligaandshus (Hospital) for gamle og syge, tilsluttet det lille Kapel ved Lundbro.

Er Klostret gaaet ud af Sagaen ved Lutherdommens Indførelse?

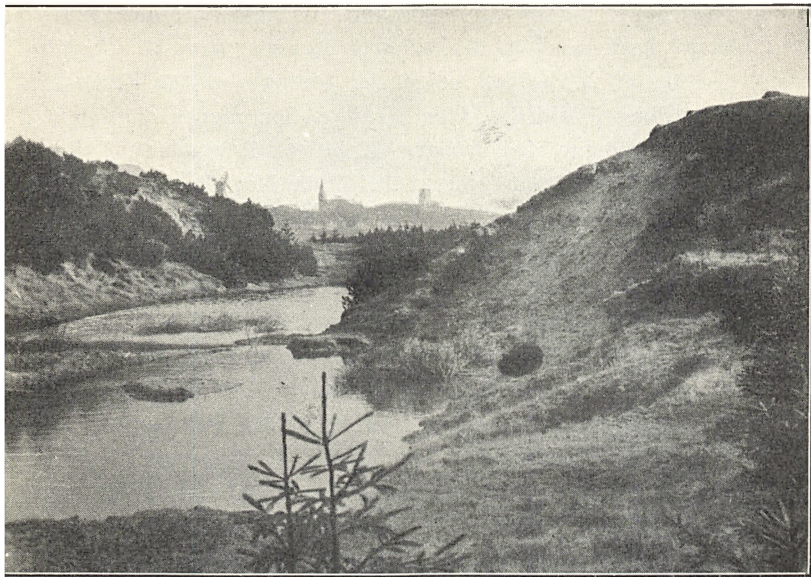
De kirkelige Forhold i Skive var omkring Reformationstiden temmelig indviklede, og de urolige Forhold i Viborg sendte Dønninger hertil, hvor dog ogsaa ivrige Katolikker søgte at holde igen. De vigtigste Data er følgende: I 1511 faar den gamle Kirke sin store Klokke, den Frist *Jens Pedersen* var Præst, og i 1514 giver

Chr. I *Jakob Mavridsen* Præsentation paa Skive Kirke med Resen. Men Aaret efter faar den bekendte Landsdommer *Niels Klementsens* (Lensmand paa Skivehus) Til ladelse af Kongen til at Kronens Kirke i Skive maa lægges til det af ham stiftede Sct. Nicolai Alter i Viborg Domkirke i den Hellig Aands Capel, dog saa at Kongen beholder Patronatsretten baade til Alteret og dets Annex Skive. Læg Mærke til, her nævnes et Helligaandskapel, er det maaske et Fingerpeg i vor Sag?

Oluf Lippert, den tidligere Skivepræst, blev herefter Messepræst ved dette Alter i Viborg.

Man mærker, der i den Tid fremdeles gøres noget for at afstive Katolicismen; som en sidste Kraftanstrengelse for at forhøje den romerske Kirkes ydre Glans var det nok, man 1522 forskønnede den gamle Skive Kirke med Kalkmalerierne og ventelig gjort paa Foranledning af den ivrige Katolik *Niels Høg*, Lensmanden paa Skivehus.

Hen i 1529 var der allerede Opløb i Viborg, og Borgerne var rappe til at jage Munkene og Messepræsterne ud af Byen. Da kan det nok være, at *Oluf Lippert* vidste, hvor han hørte hjemme og søgte tilbage til Skive og forlangte her sin Præstegaard eller Annexgaarden i Resen tilbage, men den var fæstet bort til Bonden *Nis Lassen* i Resen, og ved en Retssag blev den ved Hald Slot, hvorunder den alt var lagt. Som den første lutherske Præst i Skive sad han her kun de 10 Aar, da han flyttede til Thisted som Præst. Det forlød, at den katholske Bisp *Jørgen Friis* i Viborg var *Oluf Lipperts* Fjende og Uven. Omtalte Gaard i Resen laa norden for Kirken med Vejen imellem og beboedes efter 1539 af tvende Mænd, nemlig *Jens Knudsen* og *Jacob Lauridsen*. Herligheden, som var 42½ Alen lang og 42 Alen bred, laa da til Hovedgaarden *Krabbesholm*. Bygningerne bestod af 4 smaa Sulehuse, „som vel ere holdne ved lige“. Nørrelængen, Stuehus, 12 Væggerum, 65 Alen i Længden. Østerlængen til Korn og

Udsigt (ca. 1910) mod Skive fra „Alpedalen“, der forhen var en Bakke, hvorpaa Byens Galge antagelig har haft Plads. (C. Hadrup fot.)

Kvæg, 6 Væggerum, 48 Alen lang. Sønderlængen til Korn og Fodring, 6 Væggerum, 13½ Alen lang. Vesterlængen til Korn og Kvæg, 6 Væggerum, 22½ Alen lang.

De lutherske Prædikanter var ogsaa ved 1529 og 30 begyndt at vise sig nogle Steder i Salling, saa Munkene ved Lundbro blev nok hermed fejtet bort under Op-løsningstilstandens Overgangstid. En Virkning af Reformationen var, at Klostrene maatte forsvinde lidt efter lidt. Alle Klostrene ophørte ikke samtidig at bestaa. Tiggermunkene var de første, som maatte vige Pladsen. De havde ikke Befolkningens Sympati, og 1537 syntes det sidste at bestaa, altsaa af dem man har Underretning om.

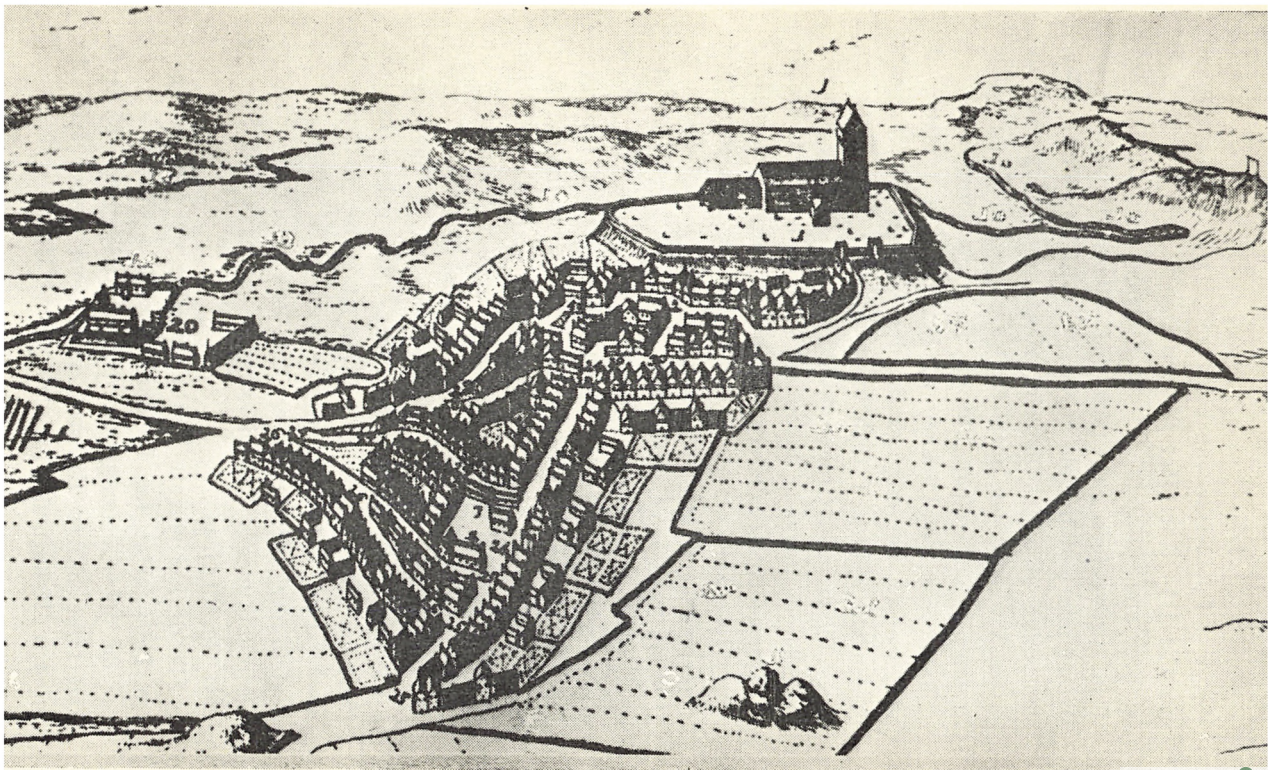
Efter Lippert blev *Mads Daugbjerg*, der havde aflagt Munkekappen, Præst i Skive og døde 1544. Maaske havde han været Kapellan her før, og da der altsaa ingen

Præstegaard kunne anvise ham, fik han i Stedet den Del af Kirketienden, der tilhørte Kongen, anvist.

Længe efter var der andre, der forsøgte at faa Kirkegods tilbage, saaledes *Iver Krabbe*, der meget ønskede Furland tilbage fra Viborg Kapitlet. Begyndelsen til dette Kirkegods var gjort i 1410, da Fru *Maren Jensdatter* af Lundegaard paa Fur af denne Gaard stiftede de Messer, Ærkedegnen skulde holde i Fur Kirke med stor Højtidelighed af 12 Præster. Endvidere fik *Niels Krabbe* af Nissum 1432 Overenskomst om de Messer, der skulde holdes i Viborg Domkirke; og i 1457 fik hans Søn, *Morten Krabbe* til Nissum, Magt til at ansætte en Præst ved det Alter, som Kapitlet skulde lade bygge i Viborg Domkirke, og det blev gjort, og Messerne holdt. Allerede i 1499 havde Sønnen *Glob Krabbe* til Nissum taget Vidnesbyrd paa Harre Herredsting om, at Kapitlet havde været noget efterladende med Messerne, men et nyt Vidnesbyrd fra 1529 var meget intetsigende.

Da hans Søn *Iver Krabbe* 1543 var i Færd med at skrabe Gods sammen til den af ham selv oprettede Hovedgaard Krabbesholm, indstævnedes han paa Koldinghus, hvor han den Tid var Lensmand, Viborg Kapitlet for Kronens Retterting. Det var et frækt Angreb, som truede med at sprænge Domkapitlet ved at miste denne vigtige Indtægt, og Sagen blev udsat. I 1549 forsøgte *Krabbe* sin Lykke igen, uden dog at vove Furgodset krævet tilbage, men gjorde Fordring paa Opfyldelse af Kontraktbrevet af 1467, hvorefter *Krabbe* skulde have Ret til at præsentere en Præst ved Domkirken, og han søgte at bevise, at Kapitlet ikke havde holdt Messerne paa Fur vedlige, hvilket glippede, da Bonden *Chr. Fursmand* m. fl. fra Fur vidnede paa Fur Birketing, at de katolske

Længst til højre for Skive gamle Kirke bemærkes Bygalgen, dog anbragt paa Vej til Estvad, istedet for paa Galgebakken Vest for Byen. (Efter Resens Fugleperspektiv ca. 1660)

Messer i Fur Kirke var holdt ved Hævd af Kapellanen paa Fur i 14 Aar efter Reformationen. *Iver Krabbe* fik nu ikke andet Udbytte af sit Stormløb end at faa Ret til at præsentere en Præst ved Viborg Domkirke. De Messer man vedblivende havde afholdt i Fur Kirke, eller, som andre siger, i Dueholm Kloster, var dog ikke de gamle Vinkelmesser, men 5 Dage om Ugen prædikede Præsten i Kirken paa Fur en Time om Morgen.

Mange var paa Nakken af Munkene og forsøgte at ødelægge alt, der mindede om den katolske Tid. Ja, selv Staten var gridsk. I 1529 havde allerede *Jens Hvas* fra Kaas Tilsyn med Graabrødreklosteret i Viborg, saa det var allerede dengang aabenbart i Kongens Besiddelse og var formodentlig allerede rømmet af Munkene, medens *Jens Hvas* kort efter tog sin Bolig her. Stormen mod Tiggermunkene begyndte som berettet i Slutningen af 1529, da Kongen var i Kolding, og Graabrødrene der blev udjagne. Graabrødrene i Randers, som dette Aar endnu siges at have været i fuld Virksomhed, blev fordrevne imellem 17. og 27. februar 1530; Sortebrødrene i Aarhus, som nævnte Tid ogsaa siges at være i fuld Virksomhed, var vel endnu ikke fordrevne i Slutningen af 1529, da Klosteret blev givet til Biskop *Ove Bilde* paa Aarhus Kirkes Vegne, men de lader til at have været i Færd med at forlade Klosteret. Bevægelsen gik saa rask for sig, at mod Slutningen af Aaret 1532 var af alle jyske Graabrødreklostre kun Ribe tilbage. Om Sortebrødreklostrene haves ikke saa paalidelige Efterretninger, men i Reglen synes de at have delt Skæbne med Graabrødrene.

Alle de her nævnte Fakta fortæller vel kun indirekte om Tidspunktet for Lundbro Kapellets Forsvinden, og for de faa Aarhundreder, man ved Hjælp af Kilderne kan følge Skives Historie, giver som omtalt ikke det mindste Holdepunkt for den gjorte Undersøgelse.

Men lad os derefter undersøge Tomtens Omgivelser. Kun en enkelt Meddelelse vidner om, at der for mange Aar tilbage kendtes en Bakke her i Nærheden fra et ret makabert Brug, idet der nævnes i Lærer *H. C. Strandgaard's* Beskrivelse over Salling, Side 268 i „Jydske Samlinger“ 1874, at: „Om Galgebakken Vest for Skive tros, at den forhen har været et Slags Rettersted“. Saa lidt vidste man!

Vi ved ogsaa, at Vejen over denne Bakke til Vesterport allerede kendes ved 1660, men i Middelalderen, siger Overleveringen, samledes alle Sallings Landeveje i Hem og førte derfra til Lundbro. Herfra gik en enkelt Vej gennem Skive Lide (nu Frederiksdal) op til den gamle Kirke og ind ad Vesterport og „Reberbanen“. Herfra kan man skønne, at Lundbrokapellet i Virkeligheden laa ved et Knudepunkt eller en Port ind til Skives Grund, endmere ved et Vadested for den gamle Holstebro Landevej, hvor Overfartsstedets Bund nok var brolagt med Marksten, givende en fast Grund naar man vadede, red eller kørte over. Slig oversvømmet, brolagt Bund kaldtes ogsaa en Bro saavel som den kommende ovenvands Træbro. Man har en Beretning, vist fra omkring 1785, om nogle Mænd, der fra Holstebro skulde til Julemarked i Skive og druknede i Lundbrovadestedet ved Højvande paa den Aarstid. Der siges, de havde overnattet paa et Kloster i Skives Nærhed. Her menes sandsynligvis Estvad Kloster, som netop lige var oprettet af Fru *Gluud*, saa denne Historie leder os forstaaeligt nok ikke paa Spor efter det, vi søger Oplysning om ved Lundbro.

Nej, Kilderne bevarer en haardnakket Tavshed om Kapellet og dets nærmeste Lag, hvad der for saa vidt er forstaaeligt, da det som nævnt laa udenfor Skives Grænse, og intet Navn kendes som kunne gemme Erindring om det forsvundne Kapel. Aldrig nævnes noget Sted i Forbindelse dermed, mens selve Stednavnet Lund

forstaaeligt nok kan henvisse til en hedensk Offerlund af meget høj Ælde.

Det skyede Nabolag, Galgebakken, viser tilfulde Stedets afsides Beliggenhed. Galgen har dermed, som i alle andre Byer, haft sin Plads udenfor Byens Indgang, og ventelig maa selve dens Plads søges paa en nærliggende Bakke. Vi kender godt den høje Bakke, vi nu kalder Galgebakken, som nu skæres af Holstebrovej, dog er det mere tænkeligt, at det Sted, hvor i fordums Dage Forbrydere klyngedes op i Galgen under fri Adgang for Tilskuere, laa Lundbro lidt nærmere, og nu er den hyggelige, fra 1901 beplantede Plet, Vesterled Plantage eller „Alpedalen“, engang „Fælles Sandgrav“, hvorved Bakken blev til en Dal, og hvis smukke Navn søger at fjerne de mørke Minder fra Fortiden.

Det synes, efter de Kendetegn Udgravningen ved Lundbro indebærer, nogenlunde klart, at Kapellet har ligget her fra lidt før eller noget efter 1200, og som før bemærket kan være lige gammel med Skive Kirke. Det var netop en Kirke- og Klosterbyggetid, og man maa saaledes sige, at Skive ogsaa fik sin Del, og peger vel paa, at den lille Sct. Pederskirke i Sønderbyen har været for lidt for Tiden. Den omtales i et Testamente 1304, saa den stod altsaa mindst 100 Aar jævnsides den gamle Kirke og var viet de Søfarendes og Købmændenes Skytshelgen Sct. Peder. Sønderbykirken er nok gaaet al Kødets Gang i Reformationstiden, da der rigtig skulde ryddes op, for straks efter synes dens Grunde bag Vestergade at optræde i Folks Skøder; og samtidig, omkring ved 1532, er nærmest det lille Lundbrokapel gledet med, da der nu blev ryddet ud efter Munkene, som da overalt blev udjaget.

Carl Ramsdahl fra Musæet havde dog ønsket nævnte Ruin mere omhyggeligt undersøgt for ved mulige Fund at fralukke den en nøjere Alder. Der var ogsaa en anden

interesseret Mand, der havde sine Tanker om og Følelse af, hvad en saadan Eftersøgning kunde fortælle, og det var omtalte *Gammelgaard Andersen*. Han havde gaaet og regnet med, at der muligvis var Mønter at finde, der kunne datere Bygningen mere sikkert. Han gik da og forsaa sig paa en Stenbænk i Nordsiden indenfor Døraabningen, som han syntes kunde have været Fundament for en Vægbænk, og at Revnen mellem Bænken og Mørtelgulvet kunde gemme tabte Mønter. Dette viste sig virkelig ogsaa at passe, dog blev Mønten ikke fundet af ham, men af Tørvefabrikant *Martin Petersen* fra Lundbro, som har været med som frivillig Arbejdskraft under hele Udgravningen. Mønten ved Bænken var med Portræt af *Kristoffer den Første* (1254—59), og den anden Side var med et Kors og visende Rester af et Navn, som er tydet som Biskop *Peder Bang* af Roskilde, der var nævnte Konges Samtidige. Der fandtes endnu en Sølvmønt i nordre Del af Gulvet hen mod Ruinens østre Gavle. Den var meget ældre, en tynd, tysk Mønt, en saakaldt „*Otto Adelheid* Penning“, en Forfalskning af den Mønt, der blev slagen under *Otto den 3die*, eller den Unge, som var tysk Kejser fra 983—1002, f. 980, saa han var ved sin Faders Død kun 3 Aar gl., hvorfor Regeringen førtes af hans Moder *Theophano* og derpaa af hans Bedstemoder *Adelheid*. Han blev kronet til Kejser 996 af Pave *Gregor d. Vte* og døde 24. Januar 1002 i Paterno ved Viterbo, kun 22 Aar gl.

Senere fandt en Arbejder atter en lille Sølvmønt, men saa skør, at den blev til Pulver i hans Pengepung. Intet andet tabt eller Gravgoods viste sig — — men det var dog mærkelig med den gamle, tyske Mønt, dens Ælde kan kun daarligt forenes med al Viden om danske Klostres Opstaaen og Alder.

Foreløbig maa der holdes paa, at Ruinen var fra Aarene mellem 12 og 13hundrede og forsvandt ved 1532,

da Reformationen gjorde Ende paa det hele Munkevæsen.

Martin Petersen iagttog i lige ved en Meters Dybde under Ruingulvet, et Ildsted, og paa andre Steder fandt han ornamenterede Potteskaar, som *Carl Ramsdahl* fastslog stammede fra Jernalderen og altsaa langt ældre end selve Kapelruinen. Derimod blev der ikke iagttaget Stolpehuller af en ældre Bygning.

At man ingen Steder har fundet Lig fra Galgen, har vel sin naturlige Grund, der kan nemlig have været en Begravelsesplads et Stykke fra denne, og dette Gravfelt synes at have vist sig lige Vest for Lundbro-Kapellets Kirkegaard, hvor omtalte Amatørarkæolog og hans Søn, Seminarieelev *Bendt Gammelgaard Andersen* i en tre Ugers Tid fulgte Gravmaskinen. Her er fundet henved 20 Skeletter, og i tre Tilfælde kunne man tydeligt se, at de døde var blevet halshugget, idet Kranierne laa ved Siden af Benresterne. Alle Ligene er kastet i Gravene i tilfældige Stillinger. Det ses tydeligt, at Fortidens Rettergangsmænd ikke har følt Anledning til at foretage en ceremoniel Gravfæstelse af de henrettede, som kort og godt er blevet smidt i de 1,20 Meter dybe Grave. De er begravede i Sand, saa ingen af Skeletterne var bevareret i deres Helhed, men der var velbevarede Knogler og Kranier af flere. Der fandtes et Skelet, i hvis Kranium man tydelig saa en uudviklet Visdomstand, hvilket tyder paa, at den paagældende næppe har været mere end en Snes Aar gammel, da Bødlen skilte Hovedet fra Kroppen. En af Gravene indeholdt to Skeletter, hvoraf det ene manglede Hovedet, mens det andet ser ud til at have faaet det ene Fod hugget af, før den egentlige Henrettelse fandt Sted. Mange Knogler var helt radbrækkede som fra Stejlen. Af særlige Grunde antog man, at Gravene var fra 14 og 15 Hundredaarene.

Det var i første Omgang nærliggende at antage, at man stod overfor en forhistorisk Grav med Faldne fra

et Slag, men den Behandling, Ligene er blevet udsat for, og den særlige Gravfæstelse udelukker denne Mulighed, da der højst fandtes to Skeletter sammen i een Grav. Der er tidligere paa Stedet fundet nogle Mønter, der antages at være 4—5 Hundrede Aar gamle, og disse Pengestykker maa være et Bevis paa, at man tidligere holdt Rettergang paa Sandbanken ved Lundbro. Erfaringen viser, at saadanne Mønter ofte findes i stort Tal, hvor der har været enten hellige Kilder eller Rettersteder, og da intet taler for en hellig Kilde, er Retterstedet den eneste Mulighed.

Datidens Henrettelser havde Karakter af en makaber Form for Folkeforlystelse. Folk stævnedes til fra nær og fjern for at overvære „Skuespillet“, og i samme Anledning mødte en Del Kræmmere frem for at slaa en Handel af med de mange Mennesker. Der er meget naturligt spildt en Del Penge paa Henrettelsesdagene, og disse udgør sammen med de sidste jordiske Rester af Ligene de foreløbig eneste Beviser paa det dystre og blodige Drama, Sandbanken med Mellemrum har været Skueplads for.

Galgens Nærhed mærkes, maa stærkt erkendes, og at en saadan ikke er Blændværk, ses af en Tegning i *Reesens Atlas* fra 1674, men Kunstneren har maattet anbringe den noget sønden Lundbro for at faa den synlig, en Frihed, der maa regnes med! Her maa ventelig den i Hvidbjerg fødte *Anders Nielsen* være klynget op, som 1619 sad anholdt i Hundehullet paa Skivehus, men brød ud af Jernet og besteg Plankeværket omkring Gaarden, hvorfor han blev dømt fra Halsen. Og i 1623 henrettedes en Kvinde i Skive af Skarpretteren fra Viborg. Hun havde bedrevet Lejermaal, hvilket ansaas for Kættereri, og maatte strække Hals.

Dog kunde man ogsaa benytte Pladsen udenfor den gamle Kirke til Rettersted, thi her blev to Troldkællinger

brændt, som man mente havde forgjort *Iver Krabbe* paa Krabbesholm før hans Død 1561.

Udenfor Nørreport skal der have været et andet Rettersted, hvor nu Kapellanboligen ligger paa Galleager, som i *Pontoppidans* Danske Atlas fra 1768 vises med en Høj, men uden Galge.

„Bogen om Skive“ fra 1926 gør sig til Talsmand for den Tanke, at Galgen først stod paa Skive Torv (den gang vel fri Mark udenfor den ældre By, Sønderbyen) og flyttedes derefter til Nørreport, og sidst anbragt paa Galgebakken ved Lundbro, i hvis Nærhed der som sagt er fundet Mønter 4—500 Aar gamle, og dette Faktum synes at gøre denne Rækkefølge ligefrem inkorrekt!

I Indledningen omtales, at Stedet lige ned til Lundbro Bæk hørte til Matr. Nr. 1 a, hvilket maa have Betydning og kendetegner det som værende offentlig Jord, idet denne Matrikels Omraade ligger som en Halvmaane Nord om Skive By med et Snip ned til Lundbro, breddende sig altfavnende oppe paa Højderne omkring den fordums Hovedgaard Ny Skivehus, strækkende sig over Sygehusjorderne, baade til Feldingbæk samt Nørreport, og fortsætter efter et Spring over Skive Bymark (nu Voldgadekvarteret) atter nede omkring Gamle Skivehus, hvortil oprindelig hele Halvmaanematriklen baade i Lens-tiden og længe efter hørte som Nr. 1 a, saa begge Galgesteder og omtalte Ruin laa paa gammel Kongsjord.

Som rimeligt var, vakte det overraskende Fund ved Lundbro ikke ringe Opsigt, thi ingen kunne ane, at denne afsides Plet rummede Fortidsminder af den Art. Det kom helt bag paa Historikerne, og var det saa underligt? Vi er nemlig slet ikke ene om tilsvarende Uvidenhed. I Viborg ved de ikke endnu, hvor deres eget Helligaandshus laa, som vel umærkeligt gik op i et nærliggende Kloster. *Ursin* mener dog, at Helligaandskloste-

ret laa ved et Vandløb udenfor Mikkelsport ved Mikkelskirke, en Kirke, der 1159 skænkedes til de arme.

Her i Salling ved vi f. Eks. heller intet om en ældre Kirkeruin ved Harre, udover at den er fra Middelalderen og tros at være nedlagt efter den sorte Døds Tid. Men ellers har vi enkelte Kendemærker fra den Tid, man kan tænke sig Lundbrokapellet anlagt, og derefter, og de er ret oplysende. Saaledes ristede man ved 1150—1200 endnu Runer i Selde Kirkes Døbefont og andre Steder i Salling. Det er ogsaa ved 1200, at Borgerstanden begynder at udvikle sig, og at Flækken Skive er sprunget ud som Købstad. Ved 1231 træder Kongsgaarden Skivegaarde frem i Historiens Lys, men dens første Lensmand, der kendes, er dog *Ludvig Albrektssøn*, der tidligst kendes fra 1326, ham, der grundede Kloster i Viborg af en Adelsgaards Bygninger, og hvis Enke funderede det ved 1336.

Omkring 1250 faar Bo sin lille Runesten ved Hvidbjerg Kirke. Ved 1259 er *Jens Nielsen (Kaas)* til Kaas Marsk hos *Erik Glipping*. Senere nedrives Kirker. Saaledes forsvinder efter 1474 Iglso Kirke (fra nuværende *Jeppe Sørensens Mark*), men Ruinerne saas endnu i 1881. Kort efter Reformationen (1552) nedlægges Grætttrup Kirke, og Stenene bruges tildels til østre Ende af Jungket Kirke (og, som Jeppe Aakjær mente, en Del i Krabesholms Hovedbygning). Endvidere saa man saa sent som 1769 endnu Ruiner af et Kapel ved den hellige Kilde paa Marken mellem Nørre- og Vester-Lem.

Og nu vor egen fremdragne Kirketomt, som ved et rent Tilfælde er bragt frem for Dagens Lys, men som vi kun saa i et kort Glimt, den var et Stykke underjordisk Skive, som — selv om alle andre Kilder tier — taler for sig selv, mindende om en Tid, da der i Byens vestlige Udkant laa et ringe Kapel, ved hvilket Slægt efter Slægt mellem 12—15hundrederne var stedt til Hvile

— men om der hørte en Helligaandsgaard eller en Sct. Jørgensgaard for spedalske hertil, blev endnu ikke fastslaaet.

Det maa endnu bemærkes, at man alligevel gjorde lidt flere Opdagelser, mens man gravede Søgegrøfter, thi da viste sig ved Ruinens Vestende en Fordybning, 2 Meter dyb, fyldt med Brokker, der kunde ligne et lille Kælderrum, og var blot 3 Meter stort, forsynet med brolagt Bund. Om her har været en Grav, en Kælder, maaske et hemmeligt Rum, er ikke til at afgøre.

Omtrent midt i Korets Nordside maa have været en Slags Pejs, thi her blev fundet flere Sten og en enkelt tilhugget Kvadersten, alle røgsværtede.

Nogen Tid efter Nytaar forlød det, at Grunden bag den forsvundne Tomt, senere vilde blive undersøgt, hvilket i den milde Vinter er sket, idet Gravemaskinen en kort Tid i Januar har fortsat sin Fremtrængen mod Nord. Herved traf man paa mange flere Grave, hvorved der ses, at de har været over 300 i Tallet, ja, maaske det dobbelte, naar man faar undersøgt Grunden Vest for Ruinen.

Da Gravene her slap op, kom Gravemaskinen paa sin Vej mod Nord ret snart til Sønderenderne af et Par Bygningstomter med en meget lille Gaardsplads paa 5 Meter imellem, hvor der dog ogsaa var nogle Gravsteder. Intet Nordhus blev dengang iagttaget, men da Udgravningen naaede til Tomten for dette, der iøvrigt var blottet for Fund, fandtes her tydelige Stolpehuller, som fra et Bulhus.

I Vestfløjen, der var 5 Meter bred, fandt *Martin Pedersen* Aftryk af Stolpehuller og mange Munkestensbrokker, som om her havde været en Bindingsværksbeboelse. Døraabningerne paa For- og Bagsiden fandtes ikke lige overfor hinanden, og det var tydeligt markeret af en Brolægning paa en Meter i Kvadrat hvert Sted,

som om der var tænkt paa Tagdryp. I Vestfløjen fandt *Martin Pedersen* et lille primitivt Glasstykke fra en Rude.

I Østfløjens Grund viste sig ingen Brokker, men derimod Stolpehuller; her var ogsaa Stenpikning for Dørene i Øst og Vest og maa have været et Udhus, rent af Træ og af 3 Meters Bredde.

De fundne Tomter synes dermed at give Danske Atlas Medhold i sin Formodning om noget i Retning af et Kloster ved Skive. Mindre rimeligt er det, at Kapellet har været en selvstændig Kirkebygning, omend de mange Hundrede Grave kunde tyde derpaa.

Det kan meget bedre tænkes, at det har været en Kapelsal ved et Skrøbelighedshus, som Borgmestre og Raad i Skive selv har ladet bygge paa Kronens og Byens Grund, udi saa Maader, at Borgmestre og Raad og deres Efterkommere skulde der øge og formere Guds Tjeneste, Fattigfolk til Hjælp og Trøst. Slig mild Stiftelse som unægtelig i den katholske Tid udfyldte en Trang, maatte rimeligvis fyldestgøres og Arven tages op af Fattighusene inde i Skive, hvilke vi for Resten først kender ret sent. Iøvrigt laa Byfogediet først til Skivehus.

ANVENDTE KILDER:

Arnt Berentsens Danmarchs og Norgis fructbar Herlighed. 1656.

Bogen om Skive. 1926.

Diverse Oplysninger fra Gartner J. Gammelgaard Andersen, Lundbro.

Erich Pontoppidan: Den danske Atlas IV. (Udg. af Hoffmann). 1768.

Heinrich Ottos „Handbuch der kirchlichen Kunst-Archäologi“. Reesens danske Atlas. 1674.

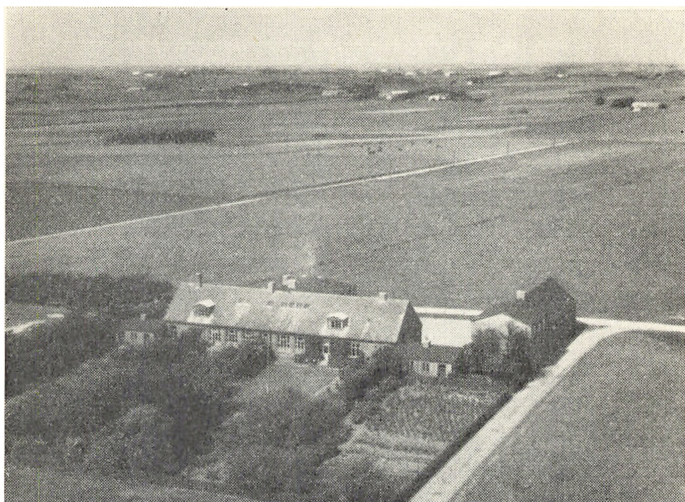
Kirkehistoriske Samlinger 1869—71, S. 738—60.

Skive Folkeblad 1956.

Skive Musæums skrevne Optegnelser 1956, ved Carl Ramsdahl.

Ursin: „Stiftsstadten Viborg“.

Wolffs „Encomion regni Daniaë“. 1654.

Ramsing skole ved 1940 set fra syd

Ramsing skole gennem tiderne

Af Andreas Sidelmann

FORORD

„Det er en ringe mand, som ikke har slægtsminder, og en ringe slægt, som ikke efterlader sig sådanne. Men den mand og den slægt er endnu ringere, som ikke vil værne om disse minder, så de kan gå videre til børn og børnebørn, slægt efter slægt“.

Disse ord af afdøde I. C. Christensen vil sikkert enhver, der interesserer sig for sit lands, sin slægts eller sit sogns historie, kunne skrive under på, men de vil sikkert også dybt beklage, at så meget er gået til grunde af mangel på forståelse eller ved skødesløs behandling af disse ting, som alene kunne tale til os om fortiden.

Heldigvis er der i vor tid en stadig stigende sans for

at bevare så meget af det gamle som muligt, at få det sikret eller frem for dagens lys til glæde for de mange, for hvem fortidens historie er af den allerstørste interesse.

Det er af største værdi, at disse arkivalier bevaredes; thi ud af disse gamle, gulne og ofte mugne papirer og ormstukne protokoller kan man f. eks. læse et sogns historie og udvikling gennem tiderne; uden dem kan et sogns historie ikke skrives tilfredsstillende.

I flere år har jeg syslet lidt med personalhistorien og er derigennem kommet til at indse, hvor stor betydning de enkelte sognes historie har for personalhistorikeren. Derved blev min interesse for sognehistorien vakt, og jeg havde den glæde, da jeg kom til Ramsing som lærer, at få lov til at rode i sognerådets arkiv. Ved gennemgangen af arkivet fandt jeg en rigdom at breve, dokumenter og protokoller, noget som ville være uerstatteligt, hvis sognets historie før 1800 skulle skrives. Desværre er senere et par stykker af de gamle protokoller brændt, men heldigvis var der forinden taget meget gode afskrifter, ellers havde jeg ikke kunnet skrive Ramsing skoles historie. Jeg er glad ved at kunne sætte dette 100 års minde om min gamle skole, hvor jeg fik lov til at virke i 22 lykkelige år.

Hermed takker jeg Ramsing sogneråd for økonomisk støtte, og ikke mindst takker jeg den bekendte skolehistoriske forfatter, hr. lærer E. Poulsen, Løvskal skole, for mange gode oplysninger, særlig hvad de personale oplysninger om lærerne i Ramsing angår.

INDLEDNING

I oldtiden var der så godt som ingen her i landet, der kunne læse eller skrive. Børnene hjalp forældrene med deres arbejde og lærte af dem, hvad de behøvede for at komme frem i verden. Folk blev meget tidligt delt i frie

og trælle, og al opdragelse gik ud på at gøre den frie mand stærk, hårdfør og våbendygstig.

Oldtidsfolk lærte af romerne de latinske bogstaver at kende; dem omformede de til runer, som var lettere at skære i træ eller hugge i sten. Runer anvendtes her i landet længe efter, at de latinske bogstaver var kendt og brugt.

Med kristendommens indførelse i Danmark kom en hel ny kultur. Den indførte det latinske alfabet, pergament og blæk, og det latinske sprog blev det herskende bog-sprog.

Kun få uden for den gejstlige stand kunne læse og skrive, og derved lagdes grunden til en lærd og læg stand.

Forældrene skulle sørge for børnenes kristelige opdragelse, kunne de ikke det, skulle præsten sørge for, at børnene lærte trosbekendelsen og fadervor både på latin og modersmålet. Enhver voksen mand måtte kunne dåbsordene for at kunne udføre nøddåb, men der var ingen skoler.

Den første kristne skole i Danmark blev oprettet af Ansgar for de tolv drenge, han købte fri af trældom og oplærte i den kristelige lærdom for at blive hans medhjælpere i forkyndelsen af kristendommen; først langt senere blev der oprettet klosterscholer, som ved de store domkirker kaldtes domskoler, der var en slags præsteskoler for vordende præster. De kunne dog ikke uden universitetsstudier få de højeste gejstlige embeder.

Ved reformationens indførelse 1536 skete der en stor forandring, hvad undervisningen angik. De ovennævnte skoler blev inddraget, men i stedet for oprettede man latinskoler i næsten hver købstad i landet. Skive fik også sin latinskole, der bestod i 200 år (1540—1740); den blev aldrig rigtig anset, nærmest forhadet, fordi den fik lov til som andre latinskoler ved sine elever at forrette den gamle degnetjeneste i sognene i en afstand af 2 mil

rundt omkring Skive i den såkaldte løbedegnenes tid.

Der var degne i hvert pastorat allerede i katolicismens dage, og deres bestilling var særlig at lede kirkesangen, ringe fredsklokken, løbe med præstens breve i sol og slud og prædike, når „vor Faar“ havde forfald, derfor skulle degnen være student, hvad sjældent var tilfælde.

Ordet „degn“ kommer af det græske ord „diakon“ og betyder „tjener“ eller „medhjælper“. Da degnens stilling var tilknyttet kirken, skulle han rette sig efter præsten i enhver henseende og være ham lydig. Derved blev han mere dennes tjener end medhjælper, ja præstens „stik i rend dreng“, der skulle løbe med præstens breve og skrivelser; med undervisningen havde han ikke meget at gøre, det fik han først med reformationens indførelse. Men ordet „degn“ beholdt han, og det er kendt og brugt om læreren mange steder på landet den dag i dag, skønt benævnelsen blev afskaffet ved skoleloven af 1814 og erstattet med „skoleholder“ eller „skolelærer“.

Sognedegnen var til 1814 kun afhængig af det gejstlige tilsyn. Ved skolereformen af 1814 indførtes ordningen med „skolepatron“, „skoleforstandere“ og „skolekommission“. Det vil sige, at befolkningen fik nu et organ udgået af deres eget midte, hvorigennem ønsker og klager kunne fremføres.

I stavnsbåndstiden var degnesønner fritaget for at komme ind under stavnsbåndet. Kun hvis de ved forældrenes armod blev nødt til at tage tjeneste hos bønderne, kom de ind under dette; blev de derimod sat til f. eks. et håndværk, kunne de ikke rammes af stavnsbåndet.

Ramsing sogn har altid været annekssogn til Håsum, og al undervisning af Ramsings sogns børn foregik i Håsum, da skolen for begge sogne lå der. Senere blev der bygget en lille vinterskole i Ramsing, men 1855 blev det bestemt, at Ramsing skulle have sit eget selvstændige

skolevæsen, men da den nye skole først blev taget i brug 1. november 1857, så må 1957 være det egentlige hundredårige mindeår for skolens oprettelse, en begivenhed som nok fortjener at mindes.

*Håsum og Ramsing skoles forhistorie:
1539 til 1743*

Reformationens mænd var ivrige efter, at alle skulle informeres i den rette kristelige lære, det vidner de mange latinskoler om, der oprettedes rundt omkring i byerne. Nu fik degnen på landet sin første opgave tildelt med at undervise børn og unge mennesker i de almindelige kristelige grundsætninger. I forordningen herom af 1539, stadfæstet i Chr. V's danske lov, står der:

„Saa skal Sognedegnen undervise det unge Bønderfolk udi Børnelærdom, Catecismo, een Side om Ugen, udi Sted og Stund som Sognepræsterne dennom foreskrive. Og Degnene skulle herefter ligesaa lære Børnelærdomme, og dersom de dertil ikke bequemme, da maa de ikke være Sognedegne“.

I „Danske Lov“ er degnenes opgaver nøjagtig beskrevet, de skulle f. eks. være studenter, det har dog ingen af degnene i Håsum og Ramsing været.

Med forordningen af 1539 kan man vel nok sige, at da begyndte Håsum og Ramsings skolevæsens forhistorie, der varede til ca. 1743, da den egentlige undervisning af børn i andre fag end religion tog sin begyndelse.

Da det kneb for mange latinskoler at klare sig økonomisk, udstedte kong Chr. III en forordning om, at degnetjenesten i de sogne, der lå i en afstand af 2 mil fra en latinskole, skulle betjenes af disciple derfra, mod at disse fik embedernes indtægter.

Denne ordning var bønderne meget stærkt imod, de klagede over, at de store latinskoledrenge slet ikke magtede opgaven at passe degnetjenesten i kirken, langt mindre undervisningen af ungdommen. Selvfølgelig kunne de

heller ikke altid passe at ringe med kirkeklokken morgen og aften, men hvad værre var, de udeblev ofte eller kom for sent.

Denne tid har man kaldt for „løbedegnenes tid“, der for Håsum og Ramsings vedkommende varede til 1648.

En af løbedegnene hed Christen Mathiesen, men da den gamle degn døde, havde de „enfoldige bønder“ i Håsum og Ramsing i 1548 valgt Per Bonde fra Vellumgård til deres sognedegn til trods for, at han ikke kunne „sjunge latin eller på anden måde fandtes duelig til stilingen“.

Det ville latinskolen i Skive ikke finde sig i, og da Per Bonde ikke ville bøje sig, vel sagtens fordi han havde „store folk“ bag sig, indstævnedes latinskolens rektor, Niels Mogensen, Per Bonde til at møde for Viborg kapitel den 22. juni 1548. Her blev Per Bonde anklaget for „at have voldelig tiltaget sig degneembedet og „rente“ i Håsum og Ramsing fra Christen Mathiesen, som rektor Niels Mogensen efter kgl. majestæts ordinans' ordlyd havde tilsendt at være sognedegn“.

Per Bonde forsvarer sig med, at sognemændene havde „fæstet“ ham til ovennævnte sogne efter den gamle degns afgang. Det hjalp dog ikke „Per“, han blev dømt til at aflevere embedet til løbedegnen.

Beboerne lader sig ikke afvise med denne dom, og sagen bedømmes 5. november 1548 ved Hindborg herredsting, men ender med samme resultat for Per Bonde.

Da man ikke vil bøje sig, griber man sagen an på en anden måde; thi nu bliver Christen Mathiesen indstævnet for Viborg snapsting af „velbyrdige kvinde fru Anna Lange til Vellumgård og ærlige velbyrdige Erik Krabbe til Bustrups foged, Niels Jensen, for hand skal have tiltaget sig degneembedet til Håsum og Ramsing mod deres willie“. De fremførte endvidere, „at der altid før (har) været degne boende hos dem i sognene og mente, at deres

degn burde bo hos dem i fremtiden, og sognemændene havde derfor fæstet en anden degn“.

Heller ikke de „stores“ indgriben i sagen hjalp Per Bonde, sagen afvistes, og skolepeblingen, Christen Mathiesen, „der særdeles vel kan løbe vejen til Håsum på sine lange „abstrakte“ (begrebsmæssig) ben“ førtes i triumf tilbage i sine rettigheder.

I de næste 100 år må Håsum og Ramsing nøjes med løbedegne eller deres stedfortrædere, som fik en ringere del af lønnen for at forrette tjenesten for dem. Kun 2 af disse „degne“ er kendt, ovennævnte Christen Mathiesen og en Christen Pedersen, der var løbedegn i 1640.

Der er almindelig utilfredshed landet over med løbedegnene, men at komme af med dem var meget vanskeligt. Det blev herremanden på Kjærgårdsholm, Mogens Høeg (1630—61), der skaffede Håsum og Ramsing en bosiddende sognedegn eller sædedegn igen.

Mogens Høeg sendte den 31. august 1649 den fattige latinskole i Skive et gavebrev på 100 rdl. og fik af den grund lov til af kongen „at kalde degn“ i Håsum. Han lod også en „degnebolig opføre på Håsum gade med 7 sparmål sulehus, hertil en liden toft til kålhaug, ½ skp. hartkorn“. Det blev de to sognes første egentlige degnebolig.

Sognedegnene i Håsum og Ramsing fra 1648 til 1857

1. *Christen Andersen*, 1648, begravet 17. jan. 1707 samme dag som hans kone Maren Kurup. Levede i meget ringe kår, 1671 står der om ham: „Her er en arm substitut, boende i en husende som hører til Kjærgårdsholm, haver intet korn uden 3 tdr. byg“. I 1681: „C. A. bor i et gadehus tilhørende Kjærgårdsholm, har 1 ildsted, intet fæ“.

2. *Jens Mouridsen*, 1707, begravet 22. november 1711, hans hustru blev begravet 49 år gammel 5. september 1714.

3. *Peder Knudsen Bech*, 1711, begravet 15. december 1744. Hans indtægt af kaldet oversteg ikke 11 à 12 rigsdaler, og

hans bohave var ikke 4 rigsdaler værd. Gift med Mette Eriksdatter. Af hans 6 børn blev datteren Anne Marie gift med Christen Skrædder i Håsum og sønnen Erik hans efterfølger i embedet.

4. *Erik Pedersen Bech*, formandens søn, født 1. november 1714, hjalp sin fader i skole og kirke de sidste 2 à 3 år, kaldet til degn og skoleholder 23. marts 1744, død i februar 1796 hos datteren i Balling. Han sagde „du“ til pastor Mulvad, for sådan sagde han til Jesus. Gift i Skive med Anne Pedersdatter, født 1715 i Egeris, Skive landsogn, død 1787, flere børn, hvoraf datteren Mette blev gift med urmager Christopher Stub i Balling.

5. *Jeppe Ørum*, 1792—94. Når præsten gik på prædikestolen, gik degnen på kroen, så præsten måtte synge efter prædiken.

6. *Niels Jonassen Dyhrberg*, født 12. december 1762 i Kvols, søn af skoleholder Jonas N. Dyhrberg. Kom 1776 i skrædderlære, mester 1780, soldat i 4 år. Math. Skow til Bustrup kaldede ham til degn og skoleholder for Håsum og Ramsing 8. juli 1794. Han var retskaffen, dyb religiøs, dygtig som lærer, men til tider noget hidsig. I skoleprotokollen står der om ham, da han var 53 år: „Vel har han ej nydt seminarisk undervisning, men såvidt kan skjønnes, kunne han gerne i de fleste fag underkaste sig dets eksamen“. Han entlediges 1. maj 1827, og „66 år gammel den 13. april 1829 døde forhenværende degn og skoleholder for Håsum og Ramsing“. Gift første gang i Dollerup den 3. august 1790 med Georgine Marie Jørgensdatter Reinatt, født 1767 i Bækkelund ved Hald, datter af kunstneren i maling og tegning Jørgen Baltzar; hun døde 29. september 1811. Gift anden gang 14. maj 1812 med Anna Helvi Krogh, født 24. november 1774 i Nykøbing, Mors, datter af købmand Niels Krogh og Helene Holst; hun døde i Håsum præstegård hos datteren Anne Elisabeth, der var gift med pastor Rasmussen, af alderdomssvaghed den 23. november 1845. I ægteskabet var der mindst 11 børn.

7. *Jonas Jørgen Nielsen Dyhrberg*, formandens søn, døbt i Håsum 19. november 1797, blev allerede 1819 faderens medhjælper og hans efterfølger 3. december 1866. Ved udredelsen af pension til faderen havde han pådraget sig en gæld på 200 rdl. ved at bygge et 15 alen langt og 8 alen bredt hus (solgt 1855) og købt jord til 2 køer norden for degne-

boligen. Han hørte til de religiøse vakte, vel anbefalet af både sogneråd, præst og provst, entlediget 1. januar 1867 med en pension af 209 rigsdaler. I den anledning sendte han gennem „Skive Avis“ følgende tak: „Undertegnede bringer her min hjerteligste tak til Håsum menighed, ældre og yngre mænd og kvinder, for deres redebodne tjenester imod mig, hvilke jeg især nu trænger til, da jeg skulle til at opføre en ny bygning til min alderdoms ro og hvile, efter at jeg i 50 år har virket i skolens tjeneste, deraf 45 år alene i Håsum (lærer Dyhrberg var jo også lærer og kirkesanger for Ramsing til 1857, skønt lærergerningen der om vinteren foregik ved hjælp af vinter- og hjælpelærere). At virke til sand christelig oplysning og flersidig dannelse har været formålet for mine bestræbelser, men det tilkommer efterslægten at afgive dommen om udfaldet. Velsignelse fra det høje nedbedes over denne menighed.

Håsum skole, den 3die december 1866.

Ærbødigst J. Dyhrberg“.

I 1872 indsendtes „et andragende fra pensionerede skolelærer J. Dyhrberg af Håsum, ca. 75 år gammel, om at forundes et gratiale til at dække ham trykkende gjæld af over 200 rigsdaler. Sognepræsten oplyser, at både ansøgeren og hans kone ere særdeles værdige og trængende og have ført en særdeles rosværdig vandel, ligesom manden i henved 50 år har været en særdeles nidkær og trofast tjener i skolen. Trange kår i forening med en talrig børneflokk have været ægteparrets lod og bragt det i megen gjæld. Provsten anbefaler ligeledes, at der ydes et gratiale til ansøgeren, som ved sin fortid og vandel i det hele har gjort sig fortjent til vidnesbyrdet: værdig trængende. Man bevilgede efter omstændighederne understøttelse een gang for alle af 50 rigsdaler af contoen: „uforudselige udgifter“. (Efter „Skive Avis“ 17. oktober 1872).

Søndag den 6. august 1876 døde lærer Dyhrberg hos en datter i „Munketofte“ i Mejrup ved Holstebro, men begravedes i Håsum. Gift 22. maj 1827 med Else Marie Christensdatter, født i Vile, datter af Christen Simonsen; hun døde i Mejrup hos datteren 80 år gammel den 31. juli 1876. Der var 7 børn i ægteskabet, hvoraf de fleste bosatte sig i Salling. Viceskoleinspektør K. G. Dyhrberg Christensen er af denne Slægt.

*Håsum og Ramsing skoles historie
fra 1743 til 1857*

Foruden at degnen skulle undervise ungdommen i børnelærdom, skulle han forestå sangen i kirken, ringe med kirkeklokken morgen og aften, være præsten lydlig i hvad han på embedets vegne anbefalede samt befordre hans embedsbreve. Særlig bestemmelsen om, at degnen skulle være præstens „postbud“, blev meget forhadet, vel også misbrugt, men ophævedes først 1851.

Man var forlængst begyndt at interessere sig for oprettelse af skoler, for at børnene kunne få undervisning i andre fag end religion. Kommissionen angående skolevæsenet meddelte 19. september 1735, at der her ingen skole er, men at præsten foreslår, at degnen, som bor i Håsum, kan magelig holde skole for ungdommen fra begge sogne. Meddeler igen 24. september 1739, at degneboligen i Håsum behøver 3 fag skole for begge sogne.

Efter anordning af 23. januar 1739 skulle der oprettes 548 ny skoler på landet og degnenes kår meget forbedres, men det vakte en sådan modstand fra proprietærernes side, det var dem, der skulle sørge for skolernes opførelse, at man blev nødt til at gå mere lempelig frem, og det gjorde man i Håsum og Ramsing. Kommissionen oplyser 24. januar 1743: „I Håsum er en degnebolig som behøver 3 à 4 fag skole, da flere børn søger skolen end ventet“.

Endnu er der ingen skole bygget, men undervisningen af børn er begyndt.

Ved mødet 20. juli i Lem præstegård søgte man at ordne skoleforholdene i Rødding herred, så før 1741 er skoleundervisningen ikke begyndt.

Først skoleloven af 1814 sætter fart i tingene. 1815 anskaffer man en skoleprotokol (forsvunden), hvori alt angående skolevæsenet indføres, derfra er meget af sko-

lens historie taget. Den begynder med at fortælle om skolen:

„I Håsum og Ramsing sogne er kun een fast skole, som er beliggende i hovedsognet Håsum bye, hvor skoleholdet for begge sogne af alders tiid til dato har været holdt“.

„Skolestuen er på 4 fag (à 2 alen), længde $10\frac{1}{2}$ alen, højden $2\frac{3}{4}$ alen, viden $7\frac{1}{2}$ alen, deraf var selve skolestuen på 3 fag, skolegangen og skorsten eet fag, og det hele bygget af egeundertømmer, murede vægge og overtømmer af fyr med stråttække“. I 1840erne blev der bygget ny degnebolig.

„Af skolepligtige børn har 18 à 20 for det meste indfundet sig daglig fra 7. november 1814 til 11. marts 1815, da det store forårsvejr lig indfandt sig, og forældrene efter gammel skik og sædvane ville have deres børn til at vogte kreaturer som også at gå dem tilhånde med markarbejdet. Skoleholdet måtte ophøre“.

Skolens inventarium: „1 fyrbord på fod, 4 alen og 1 kv. lang af 3 fjeles bredde, 1 dito på fod, 4 alen lang af 3 fjeles bredde, 1 mindre bord på fod, 2 alen og 1 kv. lang, 3 bænke faste omkring i skolestuen, 2de skamler à $3\frac{3}{4}$ alens længde, 2de hylder under bjælken. En jern-bilægger-kakkelovn, Plums håndbog for skolelærer“. Til skrivning brugtes sandkasser.

„Præsten fandt det fornødent til brug for de skolepligtige at måtte anskaffe 1 bibel, 2de bibelske historier af Birchs udgave, 2de stk. lærerbøger, 6 stk. katekismer til brug for fattige skolesøgende børn, 2de stk. skrive-regnetavler“. Selv efter at tavler blev indført, brugte man sandkasser.

Skolen i Håsum lå langt fra central for begge sogne; der var alt for langt for børnene at gå helt ude fra Sdr. Andrup. Af den grund havde 2 gårdbeboere der selv holdt en skoleholder, fra Mortens- til St. Pedersdag til at undervise deres børn.

Det var nok af den grund, at præsten foreslog at flytte skolen i Håsum op til skellet mellem de to sogne. Bygning og jord anslog man ville koste mellem 5 à 6000 rbdl. (à 2 kr.). (Mon det ikke skulle være 5 à 600 i stedet for). Skolekommissionen fandt, at det blev for dyrt og foreslog at udvide skolen, „om den endnu skulle be-

høve et fag længere, samt at skolelæreren bliver salleret med løn og videre for ungdommens undervisning“.

I stedet for at udvide eller flytte skolen, lejede man en stue hos Chr. Jensen Kurup i Ramsing (P. Chr. Godsks ejendom) til vinterskole for Ramsing, Visholm og Sdr. Andrup. Det blev altså Ramsings første skolestue.

En vinterlærer blev antaget, også kaldet omgangslærer, fordi han fik kosten på omgang hos gårdmændene. I løn fik han 20 rigsdaler, som blev trukket fra degnens løn.

Der kom en ny skoleplan den 20. oktober 1818, som delte pastoratet i 2 skoledistrikter. Der var nu 24 skolepligtige børn i Håsum og 22 i Ramsing. Læreren i Håsum skulle være kirkesanger i pastoratets 2 kirker og besørge skoleholdet i begge skoler ved hjælp af en vinterlærer om vinteren i Ramsing. Om sommeren gik ældste klasse i skole 2 gange om ugen og yngste 4 dage, alle i Håsum skole. Andrupboerne klagede over den lange vej for de små at gå. Det blev så bestemt, at læreren i Håsum om sommeren skulle undervise yngste klasse de fire dage om ugen fra 7 til 10 i Ramsing og børnene i Håsum de samme dage fra 3 til 6.

Den nye skoleplan bestemte, at der skulle bygges skole i Ramsing. Den kom til at bestå af „5 fag hus, 7½ alen vid, 3½ alen høj. De 6 alen af østerenden skulle anvendes til skolestue med 3 fag vinduer, det øvrige indrettes til skorsten, sovekammer (½ fag vindue) til læreren og plads til præstens „bæster“ om søndagen“. Det hele kostede 240 rbdl. sølv.

Den faste lærer fik i løn: „6 td. rug, 10 td. byg in natura, desforuden 15 td. byg efter kapitelstaksten. Dog afgår heri samtlige degnekaldets indkomster af Håsum og Ramsing sogne, hvilket er opgivet at bestå af 5 skp. rug, 4 skp. byg, 8½ ol æg, 6 lispund ost, foruden offer og accidenser, som tilsammen anslås til værdi i korn: 5 skp. rug, 13 td. 1 skp. byg, så lærerens løn bliver ialt på 5 td. 3 skp. rug in natura og 11 td. 7 skp. byg efter kapitelstaksten. Endvidere får han bopæl

efter anordningen, græsning til 2 køer og 6 får, 15 læs skudtørv à 24 snese pr. læs og 30 læs fladtørv à 12 snese pr. læs“.

Vinterlæreren fik i løn i tiden november til marts: „Fri kost på omgang hos gårdbeboerne i Ramsing, et værelse med seng ved Ramsing skole og 8 td. byg efter kapitelstaksten. Til skolestuens opvarmning leveredes der 6 læs skudtørv og 12 læs fladtørv. Medhjælperens løn pålignes pastoratets beboere. Lyspenge af begge kirker, 6 rbdl. 4 skil. tilfaldt skolekassen. Således var det approberet af det kgl. danske kancelli 10. december 1818“.

Udvidelsen og omordningen af skolevæsenet havde selvfølgelig medført forøgede udgifter, og det vakte modstand både i Håsum og Ramsing. I 1820 nægtede beboerne i begge sogne at betale skoleafgifterne, og året efter blev en liste over disse udgifter „godkendt til inddrivelse ved udpantning eller anden retslig foranstaltning“. Om resultatet vides intet.

Skolevæsenets regnskabsførelse er det også galt med. Skolekommissionens protokol blev indsendt til amtsprovst Bregendahl til undersøgelse. I 1824 er amtsprovsten kommen til stede for at berigtige „adskillige uordener, som i de senere år formedelst præstens og skolepatron Holst svaghed er indløbne i pastoratets skolevæsens bestyrelse“.

Ved undersøgelsen viser det sig, at lærer Dyhrberg havde fået 24 td. byg efter kapitelstaksten for lidt, men han går ind på at få det leveret „i skæppen, efterligning på pastoratets hartkorn, da han ønsker at bevare enighed og god forståelse med sine sognemænd“. Også vinterlæreren havde fået 14 rbdl. for lidt udbetalt.

Skolepatron Holst fratræder 31. marts 1824, og amts-skoleinspektionen beskikker proprietær Rasmussen på Nyholm i hans sted. Han forlanger også straks en genpart af skolekassens regnskab for det foregående år for at kunne se, hvor stor beholdningen er, men både pastor Ørum og skoleforstander Refsgaard til Vellumgård erklærer, „at en sådan ikke kan gives“.

Pastor Ørum entlediges fra embedet i maj 1824, og året efter i april tiltræder førstelærer i Skive cand. theol. Rasmussen embedet som præst for Håsum og Ramsing menigheder. Han er broder til proprietær Rasmussen på Nyholm og bliver nu formand for skolekommissionen. Han foranlediger, at pastor Ørum bliver krævet for 11 rdl. 9 skil. tillige for tavlepenge og Holst for 35 rdl., „som bero hos Dem“. Det var altså penge, som man antog skulle være i skolekassen. Desforuden gjorde man krav på lysepenge til skolekasserne for begge sogne, alene 23 rdl. 3 skil. for Ramsings vedkommende.

I hvert sogn var der en skolekasse, som fik sin indtægt af en kirkekollekt 2 gange om året, fastelavnsmandag og Mikkelsdag, af en tavle i kirken ved barnedåb, brudevielse, begravelse og af en „bøsse“ ved gæstebud. Lysepenge til kirkens brug blev forhen udredt af kirkeejerne, men nu gennem personlig skat.

Hver håndværker på landet betalte 8 skil. til 1 mk. hvert fjerdingår, hver husmand og indsidder 4—8—12 skil., højest 1 mk. årligt, hver ugift karl 3 skil., hver pige 2 skil. halvårligt, samt frivillige gaver og visse små bøder. Hvad der endnu manglede, skulle lignedes efter bestemte regler.

I 1824 var en ny undervisningsmetode indført ved seminarierne. Den kaldtes for „den indbyrdes undervisning“, i England for „Bell og Lancasters metode“. Læreren ordner og leder, men børnene underviser hinanden, en lærer er nok til mange børn, men stram „dressur“ er nødvendigt.

Pastor Rasmussen er meget ivrig efter at få den indbyrdes undervisning indført i skolen, og man ansøger kancelliet om at få de „nødvendige tabeller og karter til Ramsing skole på grund af Ramsings sogns uformuenhed“.

I 1825 blev denne metode også indført, og skolekom-

missionen modtog 2 sæt læse-, skrive-, regne- og geograph-tabeller med tilhørende regnebøger og geografier, bestemmelser og bilager, af hvilke det ene sæt „af Hans Majestæt Kongen (Fr. VI) er allernådigst foræret til Ramsing skole“.

Metoden er som helhed både mekanisk og åndløs.

I 1829 anskaffedes gymnastikapparater til begge skoler.

I 1841 sker der det, at et kommunalråd, forstanderskabet, blev oprettet og fik med økonomien at gøre, men det er folk, der ikke forhaster sig med at tage bestemmelse, når det gjalt økonomien.

Skolen i Ramsing er blevet både for lille og skrøbelig, og i mødet i maj 1850 erklærer man: „Det har i længere tid været erkendt, at Ramsing skolebygning trænger dels i det hele til en hovedreparation og tillige til en udvidelse. For at tage fornødne bestemmelser herom vedtog man, at forstanderskabet skulle samles næste torsdag 8 dage ved skolen i Ramsing“.

Om resultatet af dette møde er der noteret: „Uagtet man nu indser det ønskelige i, at skolebygningen i Ramsing blev udvidet, så var der nu indtrådt omstændigheder, der kunne tale for at udsætte dette for en tid. En betydelig del af mandskabet er nemlig indkaldt til armeen, hvilket alene fordyrer arbejdslønnen, men tillige besværliggøre for beboerne at levere de fornødne håndlangere til det ved skolens ombygning fornødne murerarbejde, men hertil kommer, at man efter omstændighederne må slutte, at en indgribende forandring i almueskolevæsenet vil vorde foretaget. Med hensyn hertil besluttede forstanderskabet endnu for næste vinter at hjælpe sig med det lokale, som nuværende skolebygning afgiver, hvilket nu i sommerens løb vil være at istandsætte ude- og indvendig samt at forsyne med nyt tag og stengulv“.

I 1853 vedtog rådet at ombygge Ramsing skole til næste år, men senere samme år besluttede man sig i rådet til at „sætte en ny skole i Ramsing, og nogle af forstandere forpligtede sig foreløbig til at høre om sten samt gøre et overslag og fremkomme hermed i et møde, der snarest muligt vil blive i denne anledning at afholde“.

Det blev alligevel ikke til noget med en ny skole, og det er måske følgende skrivelse fra provst Møller i Breum af 8. marts 1854, der er skyld i udsættelsen af byggeriet. „Da skoledirektionen anser det nødvendigt, at der foretages en omordning af skolevæsenet i Håsum og Ramsing, således som dette i følge den under 20. oktober 1818 approberede plan er indrettet, så skulle man herved forinden noget forslag i denne anledning forelægges kultusministeriet til approbation, tjenstlig at have forstanderskabet anmodet om at ville indsende følgende oplysninger:

1. Beløb af hartkornets størrelse og matrikel for hvert sogn især.

2. Hvilke byer og gårde, der bliver at henlægge til Håsum skoledistrikt, samme for Ramsing.

3. Om skolerne kunne anses at ligge på den belejligste plads for de skolesøgende børn.

4. Hvilke de indkomster er, som er henlagt til det gamle degnekald, og som i den approberede plan er anførte; altså spørges om degneindkomsterne stemmer med, hvad der i hin tid er opgivet og i planen bestemt.

5. Beløbet af offer og accidenser (tilfældige indtægter), som ydes skolelæreren, der for tiden tillige er pastoratets kirkesanger, hvert sogn for sig.

6. Hvor meget forstanderskabet skønne, at der fastsættes som løn for skolelæreren i Håsum.

7. Samme oplysning med hensyn til skolelæreren i Ramsing, som herefter bør være sin egen skolelærer og kirkesanger.

8. Om den fornødne huslejlighed, samt anordningsmæssig jord haves i Håsum, hvilket sidste turde anses tvivlsomt, da arealet i den approberede plan er angivet til 3 td. land.

9. Om det tillagte brændsel kan anses tilstrækkeligt.

10. Om skolevejens længde forudsat at skolerne forbliver liggende på de steder, hvor de er opførte, er over den anordningsmæssige afstand for noget barn og da for hvilke steder“.

Herpå svarer forstanderskabet følgende:

1. Håsum hartkorn er ca. 114 td. 7 skp. 3 fdk. $\frac{3}{4}$ alb. Ramsing hartkorn: ca. 92 td.

2. Håsum by, Vellumgård, Lundholm, Kjærgårdsholm, Grønholm, Kjærgårdsholm kro og nogle små parcellister fra Nyholm og Torp by.

Ramsing by, Sdr. Andrup, Wisholm, Steentofthuse samt Nørrehede, parcellister fra Ramsing by.

3. Håsum skole ligger sognebørnene belejligt. Ramsing skole ligger ikke allerbedst, nemlig for 2 udflyttergårde fra Sdr. Andrup.

4. Det gamle degnekalds indtægter (se side 8 og side 10).

5. Håsum offer og accidenser som middeltal for 5 år: Offer 24 rdl., accidenser 16 rdl. Ramsing: Offer 16 rdl. og accidenser 14 rdl.

6. og 7. Forstanderskabet formener, at en fast lærer i Ramsing, som skulle være ugift, kan tillægges i årlig løn: 20 tdr. byg efter kapitelstaksten samt 10 rdl. i kirkesangerløn og offer og accidenser ved skolelærer Dyhrbergs afgang, om hvilken forstanderskabet mener burde finde sted straks, hvis ikke Dyhrberg selv holder hjælpelærer for hans forbliven i hans embedes virksomhed, nemlig ved en fast lærer og kirkesanger i Ramsing, kunne vedblive at fungere i den lidt talrige skole i Håsum, hvortil forstanderskabet formener ham at være i besiddelse af fuld både ånds- og legemskraft. Dyhrbergs løn vil forblive den samme med undtagelse af 10 rdbl. for kirkesangertjeneste, hvorimod hans eftermand skulle miste offer og accidenser for Ramsing.

8. Dyhrbergs beboelseslejlighed må anses for god og tilstrækkelig. Jordlodden er den samme som planen omtaler, stor omtrent 3 td. land, og benyttet alene til græsning må forstanderskabet anse den ved anvendelse af den rigtige gjødske tilstrækkelig for 2 køer og 6 får. Man må yderligere bemærke, at Dyhrberg nyder årlig 11 rdbl. i græsleje.

9. Brændselet for Dyhrberg er planmæssigt og tilstrækkeligt.

10. Skolevejen til Håsum skole er for børnene fra Grøn-

holm samt 2 à 3 andre huse 1½ fjerdingvej, og i Ramsing er skolevejen for 2 udflyttegårde fra Sdr. Andrup den samme“.

Dyhrberg har været nødt til at holde en hjælpelærer ved navn Brødbæk (se vinterlærerne); der blev klaget over „hans adfærd“ over for en mands børn. Forstanderskabet afviste klagen. Men heller ikke Dyhrberg var tilfreds med ham og klagede over ham til skoledirektionen, og forstanderskabet var samlet for at „mægle“ mellem dem; de lovede at opgive „et hvert krav af nogen som helst slags mod hinanden“.

Også beboerne har været misfornøjet med hjælpelæreren, så de indsendte en begæring om ham til skoledirektionen, samtidig med at den i november 1854 modtog en ny klage fra lærer Dyhrberg. Skolekommissionen svarer herpå den 15. november 1854:

„I anledning af det af flere beboere i Håsum og Ramsing i begæring af 20. oktober 1854 udtalte ønske for skoledirektionen, at Dyhrberg må igjen overtage skolelærerembedets forretning, har forstanderskabet på direktionens opfordring svaret som følger: I erkendelse af, at Dyhrberg er i besiddelse af ånds- og legemskraft til at forestå skolelærer- og kirkesangerembedet i Håsum og midlertidig besørge kirkesangen i Ramsing og er især i den formening, at han ved at forpligtes til at holde hjælpelærer ville udsættes for mangel, må vi henstille til den ærede direktion, om den ikke måtte finde anledning til at overdrage Dyhrberg embedet“. Embedet fik Dyhrberg igen ene betroet.

På grundlag af ovenstående redegørelse om skoleforholdene i Håsum og Ramsing fremsendte skoledirektionen en „ekstrakt“ af et forslag til en ny skoleplan for Håsum og Ramsing, hvorom forstanderskabets betænkning blev affordret, inden skoledirektionen indsendte det til ministeriets approbation.

Forstanderskabets betænkning gik ud på, at forslaget for Ramsings vedkommende ville, når det skulle iværk-

sættes, blive for trykkende for 2 små sogne og indstillede, „hvad der i forslaget var fremført for Ramsing bortfalder, og en ny lærer i Ramsing fik en løn af 25 td. byg efter kapitelstakst samt kirkesangerløn, offer og acciden- ser, ost og æg, hvorfor de gamle degneindtægter af Ramsing formentes at kunne henlægges til Håsum, imod at fradrages i det byg in natura, som ville blive at på- lignede“.

Hidtil havde ramsingboerne betalt i lønninger foruden fri kost for vinterlæreren efter omgang hos sognets beboere 8 td. byg efter kapitelstaksten, degnetrave: 2 td. byg, som leveres med det oprindelige beløb af 1 skp. af hver gård, julerente: 3½ ol æg, 2 lispund og 10 pund ost. Hvad der ikke medgik til vinterlærerens løn, fik degnen i Håsum, da han var degn og skoleholder for begge sogne.

Skoledirektionen tog intet hensyn til forstanderskabets ønske om forandring i forslaget, det approberedes af ministeriet 31. marts 1855 og tilsendtes forstanderskabet med en skrivelse fra skoledirektionen, hvori det „tilhol- des i denne sommer at erhverve jordlod og opføre skole- bygning“.

Efter den ny skoleplan kom Ramsing skoledistrikt til at omfatte Ramsing by med 22 gårde og 14 huse, Sdr. Andrup by med 5 gårde og 1 hus, for gårdfolk 84 td. 4 skp. og for husfolk 7 td. 4 skp. hartkorn.

I lønning til den faste lærer skal ramsingboerne ud- rede følgende:

1. 6 td. rug (= 9 td. byg) in natura (degnetrave).
2. 20 td. byg efter kapitelstaksten med fradrag af 4 rdl. 2 mk. 4 skl., som læreren får i julerente (se ovenfor) og som bibeholdes fra gl. tid.
3. Offer og acciden- ser: 30 rdl.
4. Kirkesangerløn: 10 rdl., som tillægges læreren uden af- kortning.
5. Brændsel: 15 læs skudtørv og 30 læs hedetørv à 12 snese, skal leveres inden kornhøsten.

6. Fourage: 128 lispund hø og 192 lispund halm, leveret først i oktober.

7. Skolelod: Da ingen hidtil var tillagt læreren, bliver denne at tilvejebringe i overensstemmelse med skoleordningen af 29. juli 1814.

Skoledirektionen for Salling og Fjends herreder 26. januar 1855.
J. Møller.

Forstanderskabet besluttede over for skoledirektionen „at ytre sin forundring og misbilligelse over, at der intet hensyn syntes taget til forstanderskabets særstilling om en ugift lærer i Ramsing, samt tilkendegive det umulige i i denne sommer at erhverve jordlod, materialer af god beskaffenhed samt duelige håndværksfolk, og at man ville indgå til ministeriet med forestilling imod den approberede plans udførelse“.

Den 9. juli 1855 sendte forstanderskabet et andragende til ministeriet „om forandring af den approberede skoleplan, således at en ugift lærer beskikkedes for Ramsing, hvorved jordsindkøb samt fuldstændige skolebygninger ville spares“.

Andragendet besvaredes med, „at det bør have sit forbliven med den approberede plan“.

Forstanderskabet bestemte at ville foretage forberedne skridt til udførelse af skoleplanen for Ramsings vedkommende med hensyn til jords erhvervelse, indkøb af sten, træ o. s. v., så at skolebygningen „kunne i sommeren være fuldført“.

Men så let og hurtigt skulle det ikke komme til at gå, der gik 2 år, inden den ny skole kom til at stå færdig til at tages i brug. Det er særlig betalingen og anskaffelsen af jordlodden, der volder så mange genvordigheder, før man kan tage fat på at bygge.

Til skolejord i Ramsing havde sognefoged Knud Sørensen tilbudt en jordlod. Da forstanderskabet (23. oktober 1855) ville træffe foranstaltninger til køb af denne

jordlod, rejste Søren Pedersen og Mads Jensen (fra Sdr. Andrup) indsigelse mod beliggenhed af denne jordlod. Man besluttede derfor at indstille til skoledirektionen om den „ommeldte jordlod, som ligger ved kirken, kunne have en passende beliggenhed eller ej“.

De øvrige medlemmer holdt det for ønskeligt, at skolen kom til at ligge ved kirken „uden at turde kalde indsigelsen fra hine mænd ubillig“.

Formanden, proprietær Lund, skriver til skoledirektionen „for at få klarhed over forskellige ting angående skolevæsenets ordning i Ramsing“. Ordlyden af denne skrivelse kendes ikke, men det ser ud til af svaret, at det gælder først og fremmest for formanden at få klarhed over, hvem der skal betale omkostningen ved byggeriet og om lån dertil.

„Da Ramsing sogn ifølge plan af 18. april 1804 har været fritaget for i hin tid at udlægge jord til hovedskolen i Håsum, er det en selvfølge, at dette sidste sogn ikke heller kan være forpligtet at deltage i anskaffelsen af den skolejord, som på grund af en fast skoles oprettelse i Ramsing sogn dersteds bliver at tilvejebringe.

Breum præstegård, den 17. december 1856. *J. Møller*“.

I skrivelsen nævnes endvidere, at et lån til at bestride udgifterne med kan ikke optages uden ministeriets resolution, og at forstanderskabet på kommunens vegne må indestå for lånets forrentning og tilbagebetaling. Om skoleloddens beliggenhed nævnes intet, men den kom til at ligge ved kirken.

Det er de 2 udflyttere i Sdr. Andrup, Christen Rasmussen og Mads Jensen, ikke tilfreds med. I en ansøgning i april 1856 ansøger de forstanderskabet om, at de på grund af den lange skolevej for deres børn må skilles fra Ramsing skoledistrikt og henlægges til Eistrup skole i Rødding. Forstanderskabet kunne ej andet end modsætte sig „supplikanternes begæring“.

Skoledirektionen må være blandet ind i denne sag, for den meddeler i en skrivelse 24. juni 1856, „at den i be-
tragtning af forstanderskabets erklæring ikke finder til-
strækkelig anledning til at bevirke forandring i den for
Ramsing approberede skoleplan i anledning af de tvende
udflytteres begæring“.

Proprietær Lund har hele tiden været den mest ivrige
for at få Ramsing til alene at udrede udgifterne til
skolejords anskaffelse, så det har sikkert været ham en
stor tilfredshed at få medhold af skoledirektionen.

Det passer selvfølgelig ikke ramsingboerne, at Håsums
forstandere har fået medhold i, at de alene skal bære
omkostningerne. De indsender et andragende den 15.
februar 1856 til ministeriet om sagen.

Af provstens svar af 17. april s. å. ser det ud til, at
skoledirektionen har forandret mening. Skrivelsen med-
deler:

„at ministeriet i anledning af et andragende fra Ramsing
beboere, hvori de besværer sig over, at de alene skulle bære
omkostningerne ved anskaffelse af skolejord til sognets nye
skole, har svaret, at det finder, i overensstemmelse med
direktionen, at billighed taler for, at Håsum sogn tager del
i disse udgifter, dels fordi det vil volde Ramsing trykkende
alene at udrede udgifterne, dels fordi den skolelod, som i
ældre tid er blevet udlagt af vedkommende godsejer, må
anses at være skjænket også til bedste for Ramsing sogn, da
der dengang kun gaves en skole i pastoratet ...“.

I mellemtiden havde man truffen bestemmelse om, at
landvæsenskommissionen skulle foretage det fornødne
med hensyn til det jordstykke, der skulle udlægges til
skolelod.

Ovennævnte kommission holdt møde i Ramsing 28.
marts 1856 og udskilte jordlodden. Fra amtet fik for-
standerskabet en regning over denne forretning på 51 rdl.
9 skl. Om mødet derom anfører protokollen:

„Med hensyn til dette regnskabsbeløb var samtlige forstandere fra Håsum af den formenen, at dette alene bliver at udbetale af Ramsing sogn, hvorimod de tilstedeværende 3 medlemmer fra Ramsing (Niels Jeppesen, Knud Sørensen og Ebbe Christensen) formente, at denne udgift måtte påhvile hele kommunen. Da denne sag ikke kunne klares, anmeldte formanden at ville indgå med en forespørgsel i denne henseende til amtet“.

Forstanderskabet besluttede derfor, at det indtil videre sættes i bero med skolebygningen, fordi samtlige forstandere fra Håsum var fremkommen med indsigelser mod ministeriets „givne pålæg“. Det bestemtes, at formanden skulle underrette skoledirektionen om den „tagne bestemmelse“.

Proprietær Lund indsender nu de 51 rdl. 9 skl. som betaling for landvæsenskommissionens møde i Ramsing, men benyttede lejligheden til at lægge ovennævnte sag frem for amtet. Han får svar fra både amtet og direktionen.

„For modtagelsen af de med Deres behagelige skrivelse af 14. ds. fremsendte 51 rdl. 9 skl., der udgør omkostningerne ved det i Ramsing den 28. marts d. å. afholdte kommissionsmøde til udlæggelse af en skolelod, undlader jeg ikke hermed tjenstligen at fremsende tilståelse, idet jeg bemærker, at spørgsmålet om Ramsing sogn enten alene eller i forening med Håsum sogn skal udrede beløbet, allerede er afgjort ved en skrivelse af skoledirektionen til forstanderskabet.

Viborg stiftamt, den 26. maj 1856.

Bretton“.

„I en til undertegnede provst under 14de ds. indkomne skrivelse, har formanden for Håsum og Ramsing forstanderskab, hr. proprietær Lund til Lundholm, underrettet om, at Håsum sogneforstandere i et den sidst afvigte 23. april afholdte møde har nedlagt protest imod at tage kultusministeriets skrivelse af 11te f. m. til følge, ligesom også påstået, at samtlige udgifter ved det af 28. marts d. å. afholdte landvæsenskommissions møde i anledning af jords udlæg til Ramsing skole burde udredes af dette sogns beboere alene, og har bemeldte formand endvidere underrettet om,

at forstanderskabet på grund af disse indsigelser ikke har kunnet inklade sig i nogen forhandling med ejeren af den nævnte jordlod, ligesom det også har anset det nødvendigt at lade det bero med skolebygningens opførelse, indtil de ommeldte spørgsmål (var afgjort) og derhos bemærket, at de til skolebygningens opførelse i Ramsing sogn fornødne sten ikke heller for tiden have været at erholde.

Efter at bemeldte skrivelse er bleven remitteret (oversendt) skoledirektionen til afgørelse, skulle man herved, i henhold til ovennævnte ministerielle skrivelse, have forstanderskabet pålagt uden henstand at sørge for, at det ved landvæsenskommissionens møde sidst afvigte 28. marts udlagte stykke jord bliver indkøbt for Håsum og Ramsing sognes regning. Ligesom også at drage omsorg for, at der inden udgang af næstkommende august måned opføres en i overensstemmelse med anordning af 29. juli 1814 og loven af 8. marts d. å. og at indrette beboelseslejlighed i Ramsing for en skolelærer med familie, såfremt der ikke inden den fornævnte tid kan opføres de øvrige i anordningen befalede huslejlighed, og forventer direktionen i hin tid at modtage beretning om, hvad der i de ommeldte henseende ere foretaget, ligesom man også herved må tilkendegive forstanderskabet, at såfremt det skete pålæg ikke efterkommes, da må direktionen se sig i den nødvendighed at gøre anvendelse af paragraf 40 i anordningen af 29. juli 1814.

Skoledirektionen for Salling og Fjends herred af 29. maj 1856. *Bretton. J. Møller.*“

Trods den skarpe tone i ovennævnte skrivelse beslutter forstanderskabet at indsende en ny forespørgsel, da de ikke er klar over, til hvilken skrivelse amtet henviser til, enten skrivelsen af 17. december 1855, der giver håsumboerne medhold, eller skrivelsen af 17. april 1856, der pålægger håsumboerne at deltage i betalingen af udgifterne til den ny skole i Ramsing.

De to skrivelser har sikkert foranlediget følgende indført i protokollen:

1. At forlange mænd udnævnt med retten til snarest muligt at vurdere den hos Knud Sørensen udlagte jordlod.

2. Med hensyn til, hvem der skal udrede betalingen, at udsætte dette spørgsmål indtil videre.

3. Knud Sørensen erklærede sig tilfreds med, hvis dette skulle vise sig, at forpligtelsen til at betale jordlodden skulle tilfalde Ramsing alene, en årlig afbetaling af 100 specier (gl. dansk mønt = 4 kr.), i tilfælde af, at forpligtelsen derimod skulle tilfalde begge sogne, en årlig afbetaling af 200 specier, indtil hele summen er udbetalt, dog at det står debitor frit for at gøre en større udbetaling, hvorfor bemærkes, at denne naturligvis må være forpligtet til at forrente, hvad der ikke er udbetalt.

4. Murermester Christen Mikkelsen (se vinterlærere) antoges til at opføre skolehuset mod en betaling af 160 rdl.

5. Snarest muligt at træffe aftale med snedker og tømmersmand.

Da forstanderskabet forgæves have forsøgt at gøre accord med tømmersmand, forment det, at tiden (2. juli 1856) var for langt fremrykket til en licitations afholdelse, når bygningen skulle blive beboelig i efteråret, og at arbejdslønnen i alt fald ville blive for betydelig, bestemte det sig til at indgå til skoledirektionen med begæring om henstand, således at licitationen afholdtes i efteråret, og arbejdet begyndtes straks i foråret.

På ovennævnte forespørgsler indløb der 3 skrivelser, hvoraf det fremgår, at en del beboere i Håsum har ansøgt ministeriet om fritagelse for at betale til den ny skole i Ramsing. De to første skrivelser er adresseret til formanden, proprietær Lund, medens den tredje skrivelse er tilstillet pastor Matzen:

„Foranlediget af Deres velædelheds forespørgsel i behagelig skrivelse af 30. f. m. om spørgsmålet om Ramsing sogns forpligtelse til ene at bære omkostningerne ved det af 28. marts d. å. i anledning af jords udlæg til skolen i Ramsing eller om Håsum sogns forpligtelse til at deltage deri, skal anses besvaret enten ved medundertegnede provsts skrivelse af 17. december f. å. eller ved direktionens skrivelse af 17. april d. å., der meddeler kultusministeriets resolution af 11. s. å. angående omkostningernes udredelse ved anskaffelse af

den ommeldte skolelod, skulle man herved tjenstligst meddele til behagelig efterretning, at da forbemeldte ministerium i nysnævnte resolution har udtalt den formening, at Håsum sogn bør deltage i udredelsen af udgifterne ved jords anskaffelse til Ramsing skole, følger heraf, at bemeldte sogn også må være pligtig til at udrede sin del af de omspurgte omkostninger, og den ommeldte på direktionens vegne affattede skrivelse kan således ikke påberåbes til styrke for den modsatte mening. (Her hentydes til den skrivelse, som gav Håsum forstandere medhold).

Skoledirektionen for Salling og Fjends.

Bretton. J. Møller.“

„At ministeriet for kirke- og undervisningsvæsenet under 26. f. m. har tilskrevet skoledirektionen således: I anledning af et med direktionens behagelige betænkning af 29. maj sidste hertil indkomne andragende, have en del beboere af Håsum sogn anholdt om en forandring i ministeriets resolution af 11. april sidst betræffende udredelse af omkostningerne ved anskaffelse af skolejord til Ramsing skole, skulle ministeriet tjenstligst melde til behagelig efterretning og videre bekendtgørelse, at det må have sit forblivende ved den tidligere herom afgivne bestemmelse. Det skulle jeg herved tjenstlig underrette.

Breum præstegård, 4. august 1856.

På skoledirektionens vegne.

J. Møller“.

„I en til direktionen indsendt skrivelse fra formanden for Håsum og Ramsing forstanderskab, proprietær Lund, på dettes vegne under 6. ds. anholdt om, at det med licitations afholdelse over opførelse af en anordningsmæssig skolebygning i Ramsing sogn måtte bero indtil næstkommende efterår, imod at den nævnte bygning med tilbehør så tidlig i næste forår, som vejrliget måtte tillade, blive at opføre.

I tjenstlig gensvar skulle man herved næst gøre opmærksom på, at det ifølge paragraf 12 i resolutionen af 17. august 1841 samt loven af 22. marts f. m. tilkommer Deres velærværdighed at føre (tilsyn) i skolevæsenets anliggende, tjenstlig meddele til fornødne underretning, at der på grund af omstændighederne ikke haves noget fra direktionens side at erindre imod, at licitationen beror indtil den nævnte tid.

Skoledirektionen for Salling og Fjends herred af 18. juli 1856.

Bretton. J. Møller.“

Samme dag (11. august 1856), som disse 3 skrivelser blev fremlagt for det samlede forstanderskab, var det efter forudgående bekendtgørelse til stede i Ramsing skole tillige med de af Salling herreders ret, fredag den 25. juli f. å., „udmeldte og uvildige og kyndige mænd“ til at taksere den af Knud Sørensens gårds jorder til byggeplads og skolelod ved landvæsenskommissionsmøde af 28. marts i år udlagte jordlod, nemlig sognefoged og gårdejer af Volling Laust Justesen og sognefoged og gårdejer Esper Pedersen af Rettrup.

Efter at disse to mænd havde beset og undersøgt loddens beskaffenhed, ansatte de dennes værdi til 1425 rdl., med hvilken ansættelse Knud Sørensen erklærede sig at ville (være tilfreds med), hvorimod forstanderskabets øvrige medlemmer måtte antage denne ansættelse for høj og bestemte sig derfor til at lade foretage oversyn på befalede måde.

„At således er passeret bekræfter vi med vore hænders underskrift.

Lund. Esper Pedersen. Laurits Justesen.
A. Matzen. Niels Jeppe Søn. Villads Christensen.
Ebbe Christensen. Christen Eskildsen.“

Om dette oversyn findes følgende indført i protokollen:

„Mandag den 29de september 1856 vare de af Salling herreds ret udmeldte kyndige og uvildige 4 mænd til at afholde overtaksationsforretning over den af sognefoged og gårdejer Knud Sørensens gårds jordlod i Ramsing til skolelod og byggeplads udlagte jordlod, nemlig proprietær Colding til Kås, gårdejer Jens Kjærgaard af Brøndum, sognefoged Christen Balling i Næstild og Niels Ladefoged i Krejbjerg mødte på bemeldte jordlod tilligemed ejeren, Knud Sørensen, og medundertegnede Lund som formand for Håsum og Ramsing forstanderskab ... Partneren, Knud Sørensen, og undertegnede Lund erklærede ikke at have noget mod forretningens afholdelse.

Efter at overtaksationsmændene havde beset lodden og

undersøgt jordenes beskaffenhed, ansattes sammes værdi til 1400 rdl. rigsmønt, der altså bliver at erlægge. At således er tilgået bekræftes herved med vore hænders underskrift, ligesom også medundertegnede taxationsmændene ere villige til om forlanges at afhjemle forretningen med vor ed.

Colding. Chr. Balling. Niels Ladefoged. Jens Kjærgaard.
Lund. Knud Sørensen.“

Forstanderskabet forlangte ikke edsafklæggelse af tak-sationsmændene, og i mødet 3. december 1856 approbe-redes tegningen og konditionerne for den i Ramsing opførte nye skole.

Ved udstykningen af Knud Sørensens gårds jorder og fraskillelse af skolelodden i Ramsing var der fremkom-men en regning fra landmåler Eriksen på 32 rdl. 5 mk. 4 skl. Man bestemte, at beløbet foreløbig toges af den almindelige skolekasse.

Trods det, at flere skrivelser fra både skoledirektionen, amtet og ministeriet havde fastslået, at Håsum skal del-tage i udgifterne til oprettelsen af en ny anordnings-mæssig skole i Ramsing, vil Håsum forstandere ikke bøje sig, og proprietær Lund er særlig ivrig for at få bestem-melsen omstyrtet til fordel for Håsum. Ovennævnte nye udgift får atter sagen til at blusse op. Lund indsender en ny skrivelse til amtet derom og erklærer, „at han kun midlertidig kan modtage valget som formand for for-standerskabet, indtil svaret foreligger fra amtet på hans skrivelse angående udgifterne til skolelodden i Ramsing“.

Proprietær Lund modtog følgende svar på hans skri-velse, der var blevet behandlet i amtsrådets møde 25. marts 1857:

Fremlagte blev en skrivelse fra proprietær Lund til Lund-holm, hvori han protesterer imod, „at Håsum sogn ved kirke-ministeriets resolution af 11. april 1856 er tilpligtet at tage del i udredelsen af udgifterne ved jords anskaffelse til Ram-sing skole og begærede amtsrådets understøttelse, samt, for-

såvidt dette nægtes, at han da må entlediges som sogneforstander i bemeldte sogne.

I denne anledning måtte rådet tilkendegive andrageren, at man deler ministeriets anskuelse, som var udtalt i resolution af 11. april 1856, og man må henholde sig til samme, som man følgelig ingen anledning finder til at indstille til forandring. Den skete begæring om at udtræde af forstanderskabet fandt rådet ikke grund til at indrømme. Hvilket hermed tjenstligst meddeles.

Viborg stiftamt, den 6. april 1857.

Bretton.“

I mødet 21. april 1857 meddelte proprietær Lund, at efter amtsrådets svar på hans ansøgning nedlagde han fra dato formandskabet, hvorefter sognefoged Knud Sørensen blev valgt til formand. Desuden vedtog man at bortleje for sommeren græsningen på den udlagte skolejord, samt også overdrage til lysthaverne at pløje og beså med havre det stykke af ovennævnte lod østen for vejen, hvori der forrige år var korn, imod at afgive en del af avlen til den kommende lærer.

Den nye formand indsender et andragende til amtet, og af svaret fremgår det, at der igen er gjort forsøg på at få skolebygningen lagt et andet sted, end det var bestemt, og hvortil jord var udlagt. Det er sikkert de to udflyttere i Sdr. Andrup, der igen forsøger på at få skolen lagt et andet sted. De har, som før omtalt, forgæves gjort indsigelse imod den valgte plads og på at få deres børn henvist til skolegang i Eistrup skole.

„I anledning af forstanderskabets forespørgsel i behagelig skrivelse af 23de ds. betræffende opførelsen af Ramsing skolebygning på det ved landvæsenskommissions møde bestemte sted, meddeles tjenstligst, at det ligger udenfor amtets competence ensidigt at forandre den eengang på lovlig måde trufne bestemmelse om byggeplads.

Viborg stiftamt, 30. april 1857.

Bretton.“

Forstanderskabets møde 26. maj 1857 har sikkert været ret bevæget. Der blev forhandlet om betaling af de 32 rdl. 5 mk. 4 skl., som landmåler Eriksen skulle have

for fraskillelsen af jordlodden til skolen i Ramsing. Betalingen var foreløbig taget af den almindelige skolekasse, men nu ville man indgå med en forespørgsel om, „hvem det pålignes at udrede omkostningerne ved udstykning af bemeldte skolelod“.

Ramsing forstandere vedtog alene, at der skulle affattes ligning over den første afbetaling af købesummen for skolejord til et beløb af 400 rdl., men Håsum forstandere, Christen Søndergaard og Villads Christensen, vægrede sig ved at deltage i og underskrive ligningen, „da de ikke anerkendte det rigtige og lovlige i, at Håsum deltager i udgifterne til skolejord i Ramsing“.

Det ser ud til, at der også blev gjort forsøg på at få Knud Sørensen til alene at betale udgifterne.

„I anledning af jorders udlægning til Ramsing skole, må jeg ifølge vedtagne bestemmelse i forstanderskabets møde den 26. maj gøre det høje amtsråd følgende forespørgsel, nemlig med hensyn til omkostningerne ved skoleloddens fraskillelse fra gårdens øvrige jorder.

Da skoleloddet er udlagt ved et landvæsenskommissions møde og erstatning derfor var påskønnet af 4 for retten uvildige udmeldte mænd, og hvorved jeg ikke blev tildelt den påtænkte betaling på hundrede daler nær. Tillige også at landmåler Eriksen er requireret af forstanderskabet og har udført udstykningsforretning i den anledning, hvilke dokumenter nu for tiden henligger hos mig, og kan ikke erholde forstanderskabets erklæring af samme årsag.

Da nu således er tilgået med udlæggelse af skoleloddet, anser jeg mig på den ene side som ejer ikke pligtig at udrede de ved udstykningen påløbende udgifter, og på den anden side som formand i forstanderskabet anser jeg det ikke billigt, at sådanne udgifter skulle påhvile en enkelt mand alene at udrede, da hverken ved landvæsenskommission eller ved vurderingen af ejendommen har været mindste tale om, hvem der skulle tage omkostningen.

Da nu en del af pastoratets beboere, som også en del af forstanderskabets medlemmer er af den mening, at disse benævnte udgifter påhviler mig at udrede alene af den årsag,

at jeg efter anmodning falholdet en del af ejendommen til skolelod, førend landvæsenskommissionen tog den i øjesyn.

I den anledning tilstilles herved ovenstående til det høje amtsråds betænkning og forventende dets endelige afgørelse, hvem der haver at tilsvare benævnte omkostningers udredelse.

Håsum og Ramsing sogneforstanderskabet, den 6. juni 1857.
Underdanigst Knud Sørensen.“

Forespørgselen er lidt utydelig formet, og det kan slet ikke ses, hvad meningen er med „hvorved jeg ikke blev tildelt den påtænkte betaling på hundrede daler nær“.

Samme dato var der indsendt endnu en forespørgsel til amtet om, „hvordan man skal forholde (sig) med Håsum beboere, som ikke anså sig pligtige til at betale de pålignede bidrag til skolejorden i Ramsing“.

Amtet svarer: „At fortegnelse vil være at indsende over de beboere, som vægre sig ved at betale, med begæring om, at beboerne må blive approberede til inddrivelse ved udpantning på forstanderskabets an- og tilsvaer“.

Hvad amtet svarede på Knud Sørensens ovennævnte lange skrivelse er ikke anført i protokollen, men i mødet 22. juli s. å. fremgår det tydeligt af forhandlingen, at svaret er gået Håsum forstandere imod, idet de erklærer: „at det af amtet givne svar på forespørgsel om skoleloddens fraskillelse var dem aldeles uvedkommende med hensyn til den deres benævnte udgift“.

At det blev til alvor med udpantningen fremgår af følgende skrivelse fra Salling herreders kontor den 10. december 1857 til Knud Sørensen; altså efter at den nye skole er taget i brug:

„At den af Dem i skrivelse af 4de ds. angående auction over det i Håsum for resterende bidrag til det første afdrag på købesummen for skoleloden i Ramsing udpantede gods er berammet til at afholdes for Håsum sognefoged mandag den 28de ds. formiddag kl. 10, undlader jeg ikke at meddele, at De anmodes om at foranlediget,

at forstanderskabet giver møde forberedte tid og sted“.

Som vi vil få at se, er striden om Ramsing skole ikke endt endnu, men da provst J. Møller den 17. september 1857 meddeler, at skolebygningen i Ramsing er færdig til afbenyttelse og en fast lærer antaget, så har Ramsing fået sit eget selvstændige skolevæsen.

Vinter- og hjælpelærere i tiden

1816 til 1857

1. *Jonas Jørgen Nielsen Dyhrberg* (se side 6), vinterlærer 1816—17 for en løn af 20 rbdl. og kosten rundt om i gårdene, igen fra 1817—18 under benævnelse „omgangsskole“, lønnen var: kostpenge 15 rbdl., der blev pålignet kommunens beboere, desuden 1 td. rug à td. 15 rbdl. = 18 rbdl. 72 sk. og 1 td. 2 skp. byg à 8 rbdl. pr. td. = 10 rbdl.

2. *Søren Pedersen Bønding*, bmd., omgangslærer 1818—19, løn 10 rbdl.

3. *Niels Christian Reisner*: ved „hjælpeskolen“ i Ramsing 1819—20, løn for halvåret 17 rbdl. 1821 var lønnen kun 12 rbdl. Reisner er hjælpelærer det meste af tiden til 1829. Det ses ikke, hvor meget han fik i løn hvert år, men han er ingen ung mand længere, der flere år får 8 rbdl., som skolekommissionen skal „drage omsorg for, at de bliver anvendt til anskaffelse af klæder og andre fornødenheder“, altså en slags fattighjælp.

I vinteren 1825—26 går han 2 gange om ugen til Sdr. Andrup „for at læse med de små børn der“. I sommeren holder han skole i Ramsing 4 dage ugentlig, og de 2 dage, han er i Sdr. Andrup, skal Dyhrberg undervise i Ramsing. På grund af dyrtid på korn blev Reisner ikke det år tinget i kost, men gik på „omgang“. Om ham se forøvrigt nedenfor. Vinterlærer til 1829.

4. *Lauritz Jensen Vestergaard*, døbt 8. marts 1801 i Ramsing, død 24. april 1875, søn af gdr. Jens Christian Vestergaard og Anne Laursdatter. Han er husmand og hjulmager i Sdr. Andrup, gift 20. november 1823 med Karen Pedersdatter, døbt 23. december 1800 i Sdr. Andrup, datter af Peder Clausen og Anne Cathrine Christensdatter, død 9. august 1891. Vestergaard var vinterlærer 1829—30, i løn fik han: 6 specier, 12 skp. rug og 12 skp. byg.

5. *Clemen Pedersen*, boede i Hans Hesselluds gård, plejesøn af Peder Johansen af Stenggaard i Håsum, vinterlærer 1830—31, løn 4 specier, 12 skp. rug og 12 skp. byg. Da andrupboerne klagede over den lange skolevej, og at 2 dages skolegang er for lidt til deres børn, blev der tilstået dem en „ekstraordinær hjælpelærer“, løn 2 specier og kosten på omgang; det vides ikke, hvem det er.

6. *Christen Christensen Dalsgaard*, døbt 30. juli 1816, søn af husfolk i Håsum, Christen Christensen Dalsgaard og Karen Jensdatter. 21 år gl. nævnes han som „seminarist-discipel, bortrejst fra Lundholm“ (Håsum), og da han er 23 år, er han huslærer „kommende fra Snedsted seminarium“. Løn 10 rbd. og korn som nr. 5. Vinterlærer 1832—33.

7. *Jens Stenholm*, hjælpelærer 1836—37, fra Rønbjerg, hvor han var vinterlærer i flere år. Løn 8 rbd. og kosten på omgang.

8. *Niels Christian Reisner* (se nr. 3 her), født i Nykøbing, Mors, 12. januar 1777, død ugift i Ramsing 13. juni 1846 af alderdomssvaghed, „skolelærerassistent og almissem“, søn af kgl. privilegeret farver Steen Reisner, gift 1. gang med Magdalene Quistgaard fra Østergård i Åsted, død 1782, gift 2. gang på Bustrup i Ramsing med jomfru Nybroe, en provstedatter fra Balling.

Lærer Reisner var student, men ganske ukendt til han kom til Ramsing som vinterlærer i 1819. Fra 1830 lærer i Skive landsogn. Han skal også have været lærer i Balling. Han var enøjet, tunghør og fattig, men en dygtig lærer; er vinterlærer her i årene 1837—41.

Han kan ikke have været lærer ret længe i Skive landsogn, thi 1830 (det må have været om sommeren) bestemtes det, at han skulle søge underholdning ved omgang i Ramsing sogn, lærred blev købt til ham til et par skjorter, betalt apoteker Lind, Skive, for kur: 2 mk. 7 skl., til Skive landsogns fattigvæsen for forhenværende skolelærer Reisners pleje: 3 rdl. og for klæde: 8 rdl. 14 skl. I 1832 blev det overdraget fattigforstander Anders Thomassen af Ramsing at drage omsorg for, at Reisner blev forsynet med nogle klædningsstykker, senere købt 12 alen lærred til skjorter samt kjole af tved til ham for 1 rdl. 5 mk 2 skl. Det er kun et mindre „udpluk“ om ham fra fattigvæsenets protokol. Han skildres deri: „Er rosværdig, underviser små børn“. Han boede hos gårdfæster Niels Jørgensen, Ramsing. I

mindst 5 år har han, så længe han kunne, måtte søge føden på omgang hos gårdmændene, en streng måde at blive pensioneret på. Jo, der er også sket forandring her.

9. *Christen Mikkelsen*, født i Volling 13. maj 1819, søn af Michel Christensen og Kirsten Andersdatter. Han blev undervist af pastor Rasmussen i Håsum, hos hvem han var tjenestekarl, derefter blev han vinterlærer i Ramsing 1841—48, soldat 1848—50, og igen vinterlærer i Ramsing 1850—57.

For vinteren 1841—42 fik han 12 rdl. i løn samt kostpenge og månedskorn for samme tidsrum, nemlig 3 rdl. 4 mk. 8 skl., 1 td. 2 skp. rug og 1 td. 2 skp. byg. I april 1842 anmeldte sognepræsten, „at der var for de 5 vintermåneder næstkommende vinter fra november til 1. april igen sluttet accord med den forrige vinter værende hjælpelærer i Ramsing, Christen Mikkelsen, om bemeldte tid at forestå dette embede, hvorfor er tilstået ham 14 specier eller 28 rdl. sølv imod, at han selv anskaffer sig kost og logi“.

Lønnen steg i 1851 fra 28 rdl. til 55 rbd. plus 13 rdl. og 3 sk. i kostpenge fra vinteren 1856—57.

Om sommeren var Christen Mikkelsen murer, den 2. juli 1856 gjorde sognerådet accord med ham om murerarbejdet ved Ramsing ny skole.

I 1857 nedsatte han sig som gårdmand i Låstrup sogn, blev senere sognefoged, var med til at oprette Skals højskole og iøvrigt en ivrig patriot.

Christen Mikkelsen blev gift 1. gang 27. oktober 1857 i Hem med Georgine Marie Dyhrberg, født i Håsum 17. maj 1815, datter af lærer Niels Jonassen Dyhrberg; død 3. maj 1864. Gift 2. gang med Marie Nielsdatter.

10. *Søren Sørensen Brødbæk*, født i Ryde 30. januar 1821, søn af Søren Sørensen. Biskolelærer i Borbjerg 1842—43 (Skave biskole), dimitterede fra Ranum 1845, hjælpelærer i Kærup, Tømmerby sogn, i et halvt år konstitueret lærer i Kæret og Glæde i 3 år, hjælpelærer i Håsum og Ramsing 1848—49, i Estvad, fra 26. oktober 1854 lærer i Fousing, suspenderet 11. juli 1863, død 1892 i Halehuset i Linde som fattiglem. Gift med Rubine Christensen, ægteskabet opløst 1863, pryglede skolebørnene og sin hustru på det ubarmhertigste. 4 børn.

11. *Niels Krogh Dyhrberg*, født i Håsum 15. december 1831, søn af Jonas Jørgen Nielsen Dyhrberg, lærer i Håsum, vinterlærer i Ramsing 1849—50.

(Fortsættes)

Dr. Gudmund Schütte fyldte 85 år

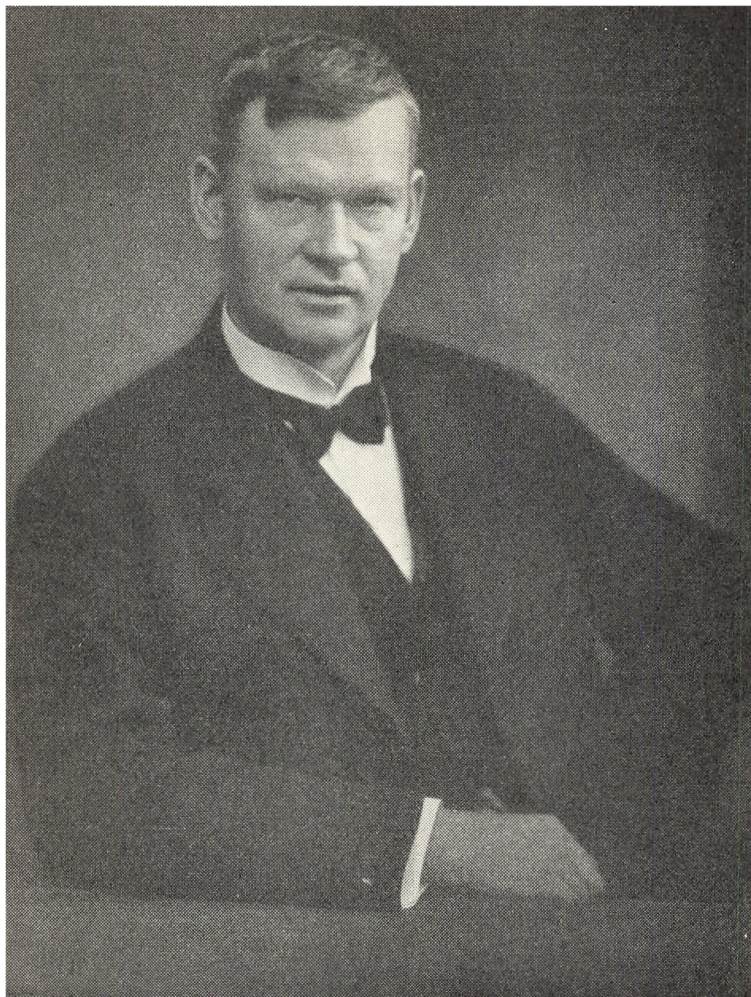
Vi sallingboer kan glæde os over, at vi har fostret så kendte mænd som *Jeppe Aakjær* og dr. *Gudmund Schütte*. Hvad disse to mænd har betydet for Sallings historie kan ikke vurderes for højt. Ingen har som dem gjort så stort et arbejde for at grave frem af ubemærketheden alt det, der lå gemt dels i arkiverne og i de mange kilder, som kun de forstod at øse af.

De var begge meget forskellige. *Aakjær* var den flittige gransker på arkiverne. Det tørre stof blev under hans digterhånd til lødigt, interessant læsning for hvermand. Dr. *Schütte* gik derimod andre veje. Han gravede ikke i de gamle gulnede bøger og dokumenter. Hans viden lå længere tilbage. Det var den forhistoriske tid, han kastede sig over, dog ikke meget den, der gemmer sig bag flintedolken og bronzesværdet. Nej, han fandt i sagnene, den gamle gudelære, stednavnene og en mængde andre kilder, frem til en viden om dannerfolket før Gorm den Gamle, en viden der var bygget på en sammenligning med hans grundige kendskab til andre folkeslags historie.

I den tid han har været redaktør af „Skivebogen“, har han skænket den en mængde artikler om Salling og Fjends og givet os en skat af historisk stof, som kun få kan rose sig af at have magen til. Derfor er „Skivebogen“ ham en stor tak skyldig. Den 17. januar 1957 rundede han de 85. Han kan endnu skrive, men ellers er alderen ved at mærke ham. Når kun tankerne færdes ad de vante baner, er han stadig den iltre forkæmper for sine idéer; men skal de ud i den grå hverdag og springe fra emne til emne, da kniber det.

Redaktørhvervet har han bedt sig fritaget for. Men derfor kan han endnu ved vore møder lade sin djærve røst høre. På fødselsdagen var styrelsen for *Historisk Samfund* på *Eskjær*, hvor vi bragte ham vor tak for alt hvad han har gjort for „Skivebogen“ samt vor egn. *Otto L. Sørensen* overrakte doktoren, på styrelsens vegne, en udnævnelse som æresmedlem, der indeholdt en påskønnelse af hans historiske virken. Gamle venner hyldede ham på andre måder.

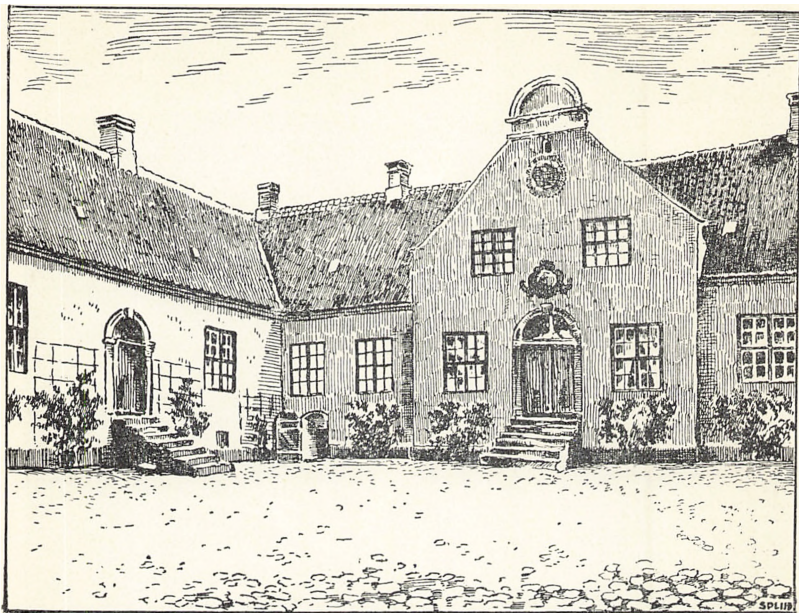
Her ved festen holdt dr. *Schütte* da en tale med fynd og klem, hvor han harmdirrende nedsablede tyskeren dr. *Harry Schmidt*, fordi han i rejsebogen „Bådeker“

Dr. Gudmund Schütte fødtes den 17. januar 1872 på Eskjær som søn af godsejer Theodor Schütte og hustru, f. Petersen. Han blev student fra Horsens i 1889, mag. art. 1898, og 1907 erhvervede han sig doktorgraden over emnet „oldsagn om Gottjod, vore forfædres land, folk og race“.

har fortiet alt det danske i sin omtale af Sønderjyllands historie. Da mærkede man sandelig ikke at alderen trykkede den gæve doktor. — Vi siger ham tak, for alt det, han har gjort for os sallingboer og fjandboer og ønsker ham lykke og helse i fremtiden!

J. C. Krogh.

En Tavle over Storetrappen på Eskjær forkynder: „Kgl. Majestæts virkelige Justitsraad Mads Hastrup
haver denne Borgegaard af Nye opbygget og forfærdiget. 1761“.

Forn minder —

ESKJÆR OLDSAGER OG STEDNAVNE

Av Gudmund Schütte

Danmarks Oldsager er rigeligt, grundigt og upåklage-
ligt undersøgte. Danmarks Stedmyter og Stednavne noget
mindre fuldstændigt; instruktive Kortskitser som i min
„Sdj. Ætlære“ 1951 savnes helt. Til Indledning for det
følgende, der særlig handler om min Fædrenegård Es-
kjær, vil jeg påpege en graverende Lakune i Nordens
Stednavneforskning.

I vor Årbog 1915 skrev jeg Artiklen „Salling Sysseles
Oldsaga“. Dæri hævdede jeg, at vore ældste Stednavne

er de korte, usammensatte Naturnavne som Ønavnene *Fur* og *Ligh* (Livø) og Helligdomsnavnet *Hargæ* (Harre = „Helligdomshøje“). For Spøg kaldte jeg Gruppen for „Korthornsracen“. Blandt de klassisk avhjemlede Stednavne er der cirka en Tylvt av de „korthorns“ mod ét eneste — „jæn jænneste“ Samsæt, Scadin-auja. Jeg gentog min Påvisning i Artiklen „Kortetypens Aldersrang i Sproghusholdningen“, 1919 („Nordisk Tidsskrift for Filologi“), i min etnologiske Håndbog „Vor Folkegruppe Gottjod“ 1926, på Engelsk 1929, i Skriftet „Danske Stednavne fra Arilds Tid“, 1927, i Artiklen „Gottonske Urstednavnes lakoniske Skik“, 1956 („Danske Studier“), samt i „Sønderjyds Ætlære“ 1951, Kortbilag Fig. 1 og 2. Man har ignoreret det.

Eksempler på Kortnavne fra Salling og Omgivelser er som nævnt Øen *Fur*, som vistnok legemliggøres i den episke Kvinde Ey-fura i Eddakvadet „Hyndluljod“; Øen *Ligh* eller *Lyw Land*, som har givet Navn til Livø Bredning; den limfjordske Centralhelligdom *Hargæ* „Helligdomshøje“ ved Harre Vig, med een av Sallings rigeste Samlinger av Gravhøje. Endvidere Sallings Hovedstad *Skive*; Sognene *Vile* og *Lime*; Bygden *Hald* med det gamle Indbyggernavn *Hallingboer*; Sognene *Fly* og *Vrove*; Bygden *Vinde*; Bygden *Knud* med Indbyggernavnet *Knuddinger*; Herredstingstedet *Rind* med Indbyggernavnet *Rinsinger*.

Min Fødegård har nu intet Kortnavn; den kaldes i 1300tallet med et Samsæt *Eskekjær*¹⁾. Men iøvrigt optræder Eskjær i een av Nordens ældste overleverede Myter, Ragnaroksagnet; se min av Mytologerne ikke ænsede Artikel i vor Årbog 1934. En Lindorm, dvs. *Midgårdssormen*, ligger og lurar i Østsalling langs *Skive*

1) En sjæll. Herregård ved Saltø Å kaldes 1306 Solthe, der svarer til angelsk Sogn Solt ved Bækken Solt. Muligvis har Eskjærs Hovedstrøm Saltbæk også heddet Solt.

Fjord, med Hovedet gemt under den isolerede Kuppelhøj *Leverbakken* ved Astrup Vig (uden Tvivl = Lindwormbakken), og med Kroppen under Naboherregårdene *Norgård* og *Eskjær*. Dvs. Halen er tydelig den ud i Hvalpsund strittende Odde Sundsøre, — *Eskjær Grund* rakte jo tidligere lige til Sundet, og *Gården* ejer endnu de to *Rotholme* nordenfor det. Når nu æ *Worm* engang bliver galsindet, vil han krumme Hoved og Hale sammen, og så

søkker Astrup,
Eskjær flyder, og
Norgård brænder.

Dvs., *Menneskeverdenen Midgård* går under. Urtexten til dette *Dommedagssagn* findes i det bajerske, halv hedenske, halv kristelige *Kvad „Muspilli“* fra 700tallet. Navnet „*Muspilli*“ er hedensk, kendes fra *Ragnarokmyten*; det er *Muspels Sønner*, der fører an i *Kampen* mod *Aserne* og *Midgård*. Der siges i „*Muspilli*“, at når *Antikrist* sårer *Profeten Elias*, og det hellige *Blod* drypper på *Jorden*, så

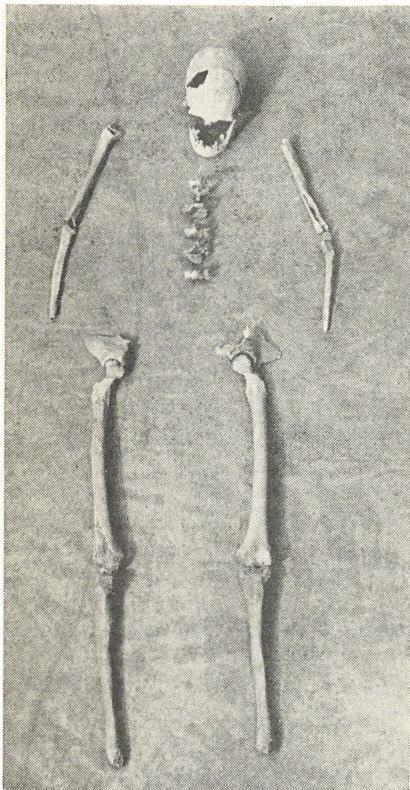
udtørres *Æerne*,
Kæret (muor) sluges, og
Midgård brænder.

Hær er *Kæret*, *sallingsk æ Kjar*, erstattet av *Eskjær*, *Menneskeverdenen Midgårds* Navn er glemt i *Salling*, og en *Herregård Midgård* kendes dær heller ikke; dærfør har man ganske naturlig erstattet dette Navn med *Norgård*, da denne *Gård* jo spiller en *Rolle* i *Ragnarokmyten*. Vigtigt er det, at der i begge *Overleveringer* endes med *Brandkatastrofen*.

Jeg har nu gentaget *Indholdet* av min av *Mytologerne* ignorerede *Artikel* fra 1934 om *Midgårdsormen* og om *Verdens Undergang*, der optræder på så vidt adskilte *Steder* som i *Højnorden* og i *Bajern*. *Kanske* nu endelig

Fagmænd vil værdiges at drøfte min gentagente fremsatte Opfattelse.

Eskjær er iøvrigt Fundplads for et av Sallings større Oldfund; det er aldrig blevet offentliggjort, så det er på Tide, at en Offentliggørelse nu endelig finder sted. Fundet tilhører den ældre Stenalder.

Skelet på Skive Musæum av en omkr. 35 År gl. Mand fra Stenalderen, fundet ved 1920 ved Eskjær ved Udløbet av Saltbæk. Her fandtes Spor av ca. 14 Arnesteder, hvor Skelettet, efter oprindelig Stenalderskik, lå henslængt; så lidt Omhu ofrede man inden Jættestuetiden på sine Forfædre. (J. A. Laursen & Søn fot.)

Fundpladsen er ved Udløbet av Strømmen Saltbæk. Bopladsen ved en Bækmunding står på Linje med en Køkkenmødding ved Udløbet av Bækken æ Grov i Astrup Vig og en anden Stenalderplads ved Udløbet av Skive Å. Fundet blev gjort efter 1920, men blev ikke fagmæssig undersøgt og tilmeldt Nationalmusæet; jeg var dengang fraværende i Østrig. Bopladsen lå ved den sene-

re Teglværksplads. Der fandtes Spor av en ca. 14 Arnesteder med Stenredskaber og Potteskår. Ved Siden av Bopladsen lå et Skelet, der efter den oprindelige Stenalders-

skik lå henslængt uden hegnende Stensætning; så liden Omhu ofrede man jo inden Jættetestuetiden på sine Forfædres Grave. Den avdøde Person er den ældste kendte Sallingbo; vi veed ikke, om han har heddet Visti, Gudmund, Herluf eller Harald som senere Indbyggere av Eskjær. Jeg har sendt hans Hjærneskal og nogle levnedes Knogler ind til Skive Musæum, hvor man kan få dem at se, jvf. hosstående Avbildning. Oldsagerne har jeg gemt i mit lokale „Musæum“. Fru *Sofie Krafft* fra Oslo Nationalmusæum har avtegnet dem i 1925; de bliver hær for første Gang avbildede. Desværre er der bortkommet et enkelt Stykke, en lille Tap av rød Teglsten (Klæbersten kaldte Fru Krafft den). Den hørte med til et senere Tidlag end Stenredskaberne. En Omtale av Fundets Enkeltheder overlader jeg til Fagmanden, Arkæologen *Carl Ramsdahl*, forhen ansat ved Skive Musæum, at gøre efter Fru Kraffts nøjagtige Tegninger.

„Omtalte Fund fra Teglværkspladsen ved Eskjær er fra Ældre Stenalder — den atlantiske Tid ca. 5000—3000 før Christus.

1—2—5—6—11—13: Flækkeknive.

3—4: Kærneøkser.

7: Flækkeblok, meget sjælden i Salling, med Flækker taget fra begge Ender.

8: Skiveøkse eller Spalteøkse.

10: Flække med Skafttunge.

12: Utildannet Flække.

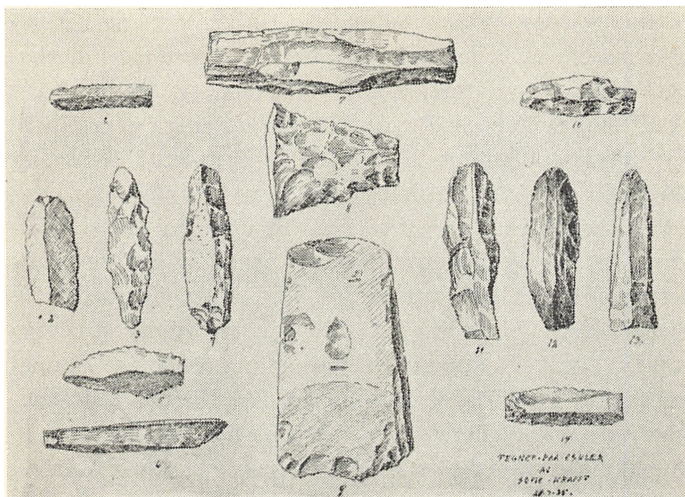
14: Flække med Savtænder og Stikkelkant.

9: Halvdelen af en sleben, tyndnakket Flintøkse med paa ny tildannet Æg. (Dyssel- og Jættetestetid, Yngre Stenalder 2500—2300 før Christus).

De forskellige Potteskaar af graalig, blaa-grøn Farve er antagelig fra Jernalderen. Det lille Brudstykke af teglstens-rød Hank er ogsaa nærmest fra Jernalderen.

Skelettet er af en omkring 35 Aar gammel Mand fra Stenalderen“.

Eskjær *Stednavne* er næppe særlig urgamle, men bør

Fund ved Teglværkspladsen ved Eskjær fra Ældre Stenalder — den atlantiske Tid ca. 5000—3000 før Christus. (Bedømt av Arkæologen Carl Ramsdahl, Skive.)

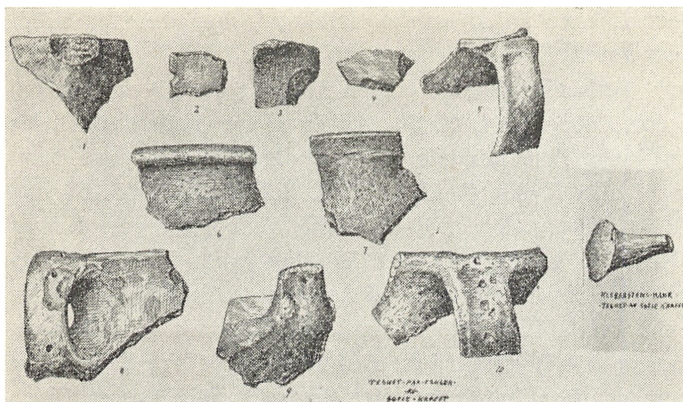
1-2-5-6-13: Flækkeknive. 3-4: Kærneøkser. 7: Flækkeblok, meget sjælden i Salling, med Flækker taget fra begge Ender. 8: Skiveøkse eller Spalteøkse. 10: Flække med Skafttunge. 12: Utildannet Flække. 14: Flække med Savtænder og Stikkelkant. Nr. 9 er Halvdelen av en sleben, tyndnakket Flintøkse med på ny tildannet Æg, fra Dysse- og Jættestuetid, Yngre Stenalder 2500—2300 før Christus. (Alt fundet ved 1920. — Tegnet på Eskjær 1925 av Fru Sofie Krafft fra Oslo Nationalmuseum. — J. A. Laursen & Søn fot.)

alligevel fredes og optegnes, da de står i Fare for ved fortsat Ikke-Ænsning at glemmes og forsvinde. De deler derved Skæbne med talrige andre Navne i vort Forråd av Marknavne og Højnavne. Jeg har prøvet at tegne et Specialkort over Eskjær Område, som Landinspektør Balling Engelsen har ladet udbedre. Mine Kilder er: et nu forsvundet Mark-Kort, der lå i min Fars Sekretær; et Kort over Gravhøje, som gemmes på Nationalmusæet; Optegnelser av Jeppe Aakjær; mundtlige Meddelelser av min Søn og andre Sallingboer. Kortet gør ikke Krav på topografisk Nøjagtighed; det er kun et Stykke Husflid.

Jeg inddeler Stoffet efter de forskellige Navnegrupper og meddeler ved de enkelte Navne forefundne Oplysninger av Interesse.

Herregården *Eskjær* hører ikke til den urgamle „Kort-hornsrace“, ej heller som Grinderslev Kloster til Levbo-sættelsen, der vel foregik i 5—600tallet, og fra en frem-skudt dansk Forpost-Bygd på Mors vestenfra over Harre Vig nåede til Salling. Navnet er et Samsæt, i 1300tallet skrevet *Eskekjær*. Gården er opkaldt efter de store, sta-telige Asketræer, der groer på Brinken av dens Vold-grav. Av den oprindelige Borg er levnet en hvælvet Kæl-der med tre Piller og med tre Vægnicher, formodentlig Pladser for Helgenbilleder. Det har vel været et Borg-kapel. (Skønt Stedsagnet vil gøre Kælderen til et Fange-hul, hvori i 1500tallet Hexene *de Tise Trolde* sad inde-spærrede inden deres Død på Bålet). Det nuværende Stuehus skyldes iøvrigt *Mads Hastrup*, der købte Gården i 1750. En Tavle over Storetrappen forkynder: „Kgl. Majestæts virkelige Justitsraad Mads Hastrup haver denne Borgegaard af Nye opbygget og forfærdiget. 1761“. Han har tillige anlagt den brede Kørevej Grønne Allé, der fører ret østpå gennem Nørreskoven. Han ejede også Jordegods i Rybjerg Sogn og ligger jordet i den dærværende Kirke. Et i Kirken ophængt Messing-skjold fortæller:

„Herren naadelig forleener
 Ævig løn til alle dem, som ham Troe og ærlig tiener,
 Giver Dem i Himlen Hiem, I Haabet til En Herlig
 Opstandelse Hviler
 her den Efterladte Jordelefning
 Af den i Livet Høiædle og Velbørdige, nu i Døden
 himel-Salige Herre
Madtz Hadstrup til Eskiær,
 Kongl. Majst. Virkelige Justitz-Raad.
 Hand indtraadte i denne Verdens Skueplads af ærlige og
 Christelige Forældre. I et dobbelt Kierligt ægteskab
 1ste gang med
 Jomfru Ingrefred Mørk, og 2den gang med Jomfrue
 Dorette Lassen.

Potteskår av grålig, blågrøn Farve fra Jernalderen, og Brudstykke av teglensrød Hank, formentlig av Klæbersten og fra ubestemmelig Tid, fundet ved 1920 på Bopladser ved Eskjær. (Fegnet på Eskjær 1925 av Fru Sofie Krafft fra Oslo Nationalmuseum. — J. A. Laursen & Son fot.)

Ved Dem Velsignet med 10 Børn, 4 Sønner og 6 Døttre,
hvoraf

2de Sønner og 1 Daatter allerede ere Himel tagne,
og nu til sidst i ævigheden efter en langvarig Svaghed
ved een Sød og Salig Død paa Sin Gaard Eskjær
den 20de Nov. 1767

i Sit Alders 66 aar.

Da Hand aflagde Sit Tabernakels Iordeske Huus
og blev igæn

overklædt med det Huus, som er ævigt i Himlene.
Hans Been hviler i fred. Hands Siæl svæver i Glæden.
Hands ære bliver i god Afmindelse. Thi Een ærekiær
og vindskibelig landmand, Een kierlig egte Mand,
Een Trofast Ven her savnes i Ham af alle Bekandte,

*

Se kiære Venner, Som her græder for een Fader,
Ach, nu vor Fader
død. Hand drog fra os nu hen. Mens Hør! Jeg veed
Hans Svar: Gud veed, Jeg Jer ei hader.
Men Gud som kalder mig. Hand er den Beste Ven“.

Justitsråd *Chr. Lange*, der købte Eskjær 1781, har på
den kgl. Skydebane efterladt sig et Skjold, hvorpå man

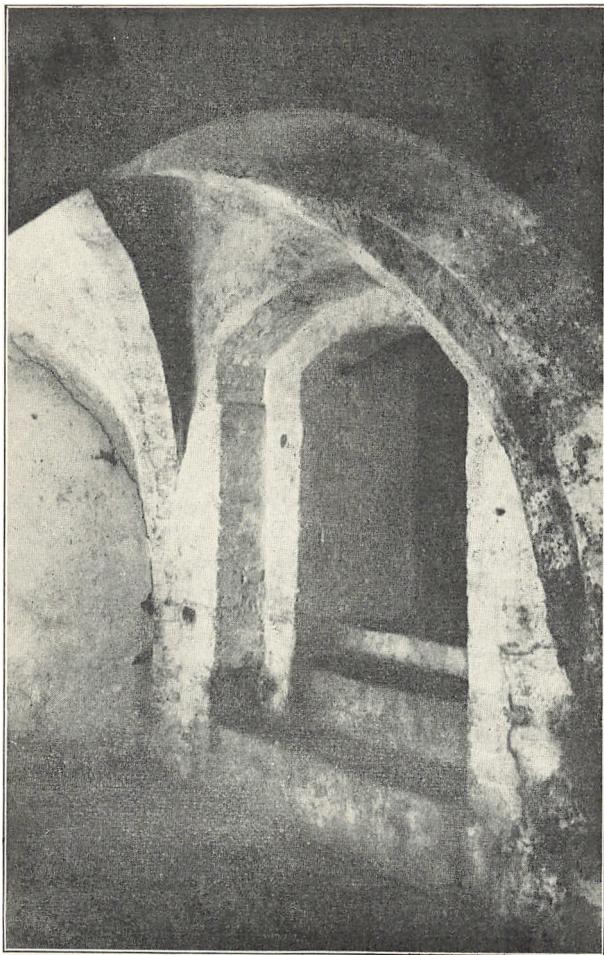
seer Eskjær i den kendte Skikkelse, men desuden nord-vest for Laden en eenetages Ladegård av Bindingsværk med dansende Bønder om en Majstang, se Avbildningen i vor Årbog 1931, S. 36. Av en sådan Ladegård findes nutildags ikke mindste Spor. Skulde Billedet være Fantasi? Min Fader, Cand. jur. *Th. Schütte*, som fik Gården 1869, overtog den med de gamle Avlsbygninger. Nøset (Kostald) havde rødmalet Bindingsværk. Fader nybyggede Nøs og Hestestald ved Arkitekt *Estrup* fra Horsens. 1873 havde Far haft Planer om „forskønnende“ Restaurering av Borgegården. En Arkitekt *Clausen* leverede ham et efter Datidens slette Smag tegnet Forslag til en Nybygning i uægte Rosenborgstil med små, nærmest latterlige Hjørnetårne. Se Avbildning i vor Årbog 1931, S. 45. Heldigvis var Far dog altfor fattig til at virkeliggøre denne Vandalisme. Den av Clausen foreslåede Veranda og Bro av Træ blev dog opført og er i Grunden slet ikke så slem som Restaureringen av Boligen.

Efter Avlsgårdens Brand 1953 har min Søn *Herluf Visti Gudmundsen Schütte* genopført Lade, Nøs og Hestestald meget smukt og stateligt; hans Initialer smykker Ladeporten: H. V. G. S.

ESKJÆR OMRÅDE, MARKER, KÆR, HOLME

Nordligt Tilliggende.

Møllemarken, Smørholmsmarken, Teglovns Fald (Markkortet sonderer en nørre og søndre Part): Fuglekjærmarken, delt i Vester, Mellemste, Øster, Nørre og Søndre F. (De to sidste kender jeg kun fra Markkortet: Søndre F. synes nutildags at kaldes Dalsgård Fold: Smedekrog nord for Smedjen; Teglgårdsbakken; Dalsgård Eng; Mølle-Engen ved Vandmøllen; Enklaven Trintoft i Skoven; Part i Gåsemosen; de to Rotholme nord for Hvalpsund, (Tilkøbt 1930: 17 Td. Land av Tise Præstegårdshede). Sydligt Tilliggende. Vesten Laden;

Eskjær hvælvede Borgekælder med tre Piller og tre Vægnicher, og har vel været et Borgkapel. Efter Stedsagnet sad Hexene de Tise Trolde indespærret her i 1500tallet, inden deres Død på Bålet

Vesten Skoven; Søndermarken eller Mogenstrupmarken; Eng Hakkildkjær; Bjerre Agre;*) Mølle Agre. (Tilbagekøbt 1909 er Karl Bonnes Toft og den frasolgte Langes-

*) Nu kaldet Strandmarken.

gård Skov. Tilkøbt 1948: Korsholm Jorder i Tise Torp), senere Hakkildgård. Jagttrettigheder ved Vium Mølle, Oddense Sogn, er opgivne 1940.

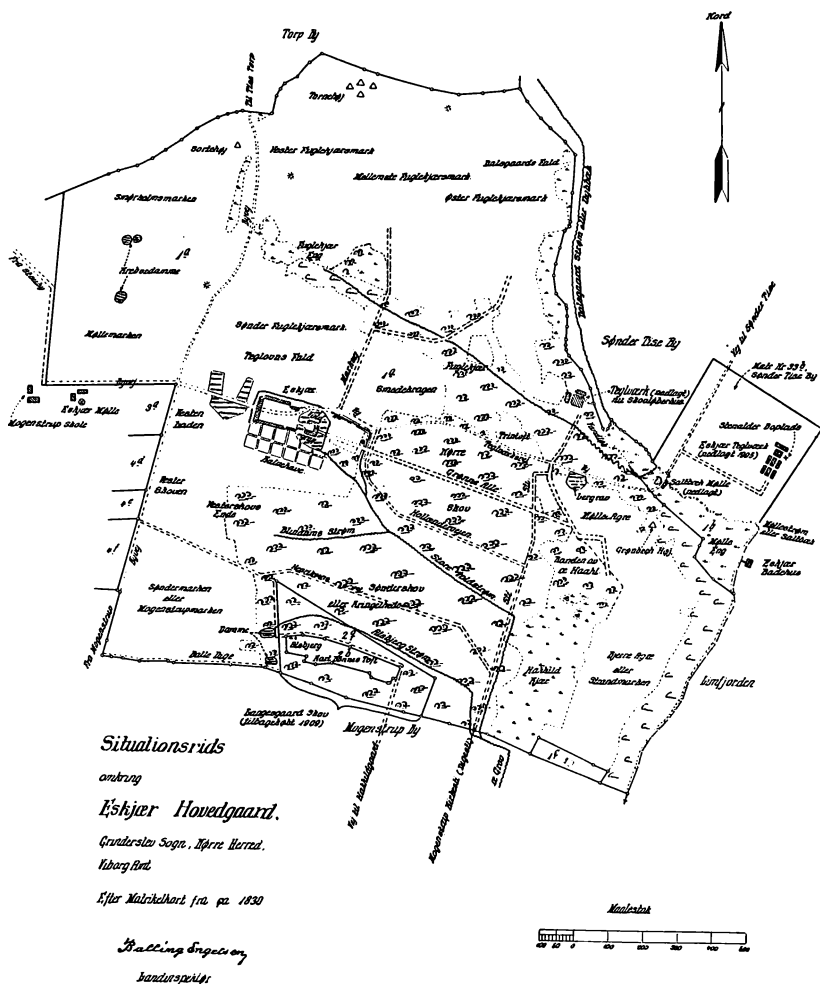
Skovpartier.

Fuglekjær (har måske oprindeligt været et Folekjær): Dalsgårdshalen; Nørreskoven (kun hørt en eneste Gang omtalt av Frøken Marie Breum, Mogenstrup Skole); æ Håhl ved Hakkildkjær; Vesterskovs Ende; Sønder-skoven eller Kringelhede (Navnet Kringelhede forekommer også i Vendsyssel; ved Barritskov i Bjerre Herred, en Kringelløkke).

Vandløb.

Saltbæk, som drev Saltbæk Mølle; kaldes også *Møllestrømmen*. Er næppe en „salt Bæk“, men har et lignende Navn som *Solte Å* ved en sjællandsk Herregård, Saltø (År 1306 Solthe) og som Bækken i *Solt Sogn* i Angel. Solt vil vist sige: „sumpet Jord“.

Tilløb *Dalsgård Strøm* eller *Dybbæk*, hvorefter Dybbækdal Mejeri i Tise er opkaldt; *Store Voldstrøm*, Avløb fra Voldgraven, falder i æ *Grov*, som render gennem Mogenstrup og udmunder i Nørre Vejle (Astrup Vig). (Navnet synes at antyde Tilværelsen av Lille Voldstrøm, men den kendes ikke); Tilløb: *Blinddams Strøm* i Sønder-skoven; *Alsbjerg Strøm*, render gennem Sønder-skoven mod Øst, falder i æ *Grov*. Strømmen kommer fra en Dam ved Gartnerboligen Alsbjerg. Navnet synes at antyde en Højde, men en sådan findes ikke; Jordsmonet er absolut fladt. Alsbjerg må formodes at være en kunstig opført Høj. Svend Aakjær mener, at Navnet Alsbjerg, der bl. a. kendes fra Hanherred, har været et „Helligdomsbjerg“. Jvf. gotisk *alhs*, „Helligdom“, og Tacitus, „Germania“ Kap. 43, kender en østgermansk Helligdom, hvor man dyrkede Dioskurerne *Alces* (dvs.

vandalsk *Alheis*). Tanken om et „Helligdomsbjerg“ i Eskjær Skov synes dristig, men det er alligevel vist den eneste Mulighed til at forklare Vandløbet Alsbjerg Strøm.

Vigtige Veje.

Tise Hulvej fra Saltbæk Vandmølle til Sønder Tise. *Smørholmvejen* fra Korsvejen vest for Eskjær til Tise Torp. *Teglværksvejen*, vist anlagt av Justitsråd Lange, avsluttende en større Vej, der fører fra Grinderslev Kloster; den fører forbi Saltbæk Mølle til Eskjær Teglværk. *Grønne Allé*, anlagt av Justitsråd Mads Hastrup, og førende parallelt med Teglværksvejen gennem Nørreskoven til Mølle Agre og Bjerre Agre. *Hollændervejen* eller *Engvejen*, førende fra Môrens Bro gennem Nørreskoven parallelt med Grønne Allé til Hakkildkjær. *Henriksens Vej*, anlagt av Proprietær Henriksen og førende fra Skovparten Vesterskovs Ende østpå henimod Hakkildkjær; min Søn Herluf har fortsat den helt ud til Hakkildkjær. Fra Astrupvejen udgår en Kørevej, der fører forbi Alsbjerg østpå gennem Sønderskoven og endelig sydpå til Hakkildgård. Endelig Astrupvejen, der går fra Korsvejen vest for Eskjær og fører forbi Herregården Astrup. Førte oprindelig helt til Gården Thordal i Grønning. Var på Norgårds Marker bræmmet av talrige Kæmpehøje.

Gravpladser, Kæmpehøje.

Den ældste kendte *Sallingbo* fandtes som nævnt gravlagt på Stenalderbopladsen ved Munden av Saltbæk. Et Kort i Nationalmusæet viser på Eskjær Østgrænse mod Tise en halv Tylft Kæmpehøje, der nu alle på en nær er sløjfede. To av dem bar Navne som *Sorthøj* og *Tornehøj*, men det siger jo ikke ret meget. Et Kort på Nationalmusæet sætter en Høj i Sønderskoven øst for Karl Bonnes Toft, men jeg har ikke kunnet finde Spor av den.

Mystiske Minder.

Alsbjerg med sin Strøm gennem Sønderskoven kan som nævnt muligvis have været et kunstigt opført „Hel-

ligdomsbjerg“. *Smørholmsmarken*, opkaldt efter Tise-Gården *Smørholm*, kan også muligvis pege på gammelt Hedenskab, thi „at smøre“ var et oldnordisk Udtryk for Offerskikken: man smurte Offerdyrets Blod på Templets Vægge og på Offergæsterne. *Hakkildkjær* og *Hakkildgård* hænger sammen med Vætten Hakkelmaj, der i Hexepoces fra Tise i 1500tallet nævnes som Lønnavn for Djævelen. Han er en Høstdæmon fra Westfalen, der ad mærkelige, uopsporlige Veje er indvandret til Vestjylland; se min Artikel i vor Årbog 1927. Han synes at leve videre i Salling og Himmerland som *Hakkelsesmanden*. Denne var ifølge Mogenstrupboen *Søren P. Øgaard* en venlig Vætte, der hjalp Bondemanden ved at skære Hakkelse om Natten. En *Kyklopkvinde* optræder i Sagnet om „Røverne i Eskjær Skov“, se vor Årbog 1931. Hun hørte til de hær sære, „gammeldags Mennesker med kun et Øje siddende midt i Panden“. Enøjede Jætter kendes også i Asbjørnsens norske Æventyr. De var tre fælles om et Øje, som de skiftevis brugte. *Môren* hed en Kælling, boende under den Bro, der fører Grønne Allé fra Eskjær Have over i Nørreskoven. *Môr* er et jydsk Dialektudtryk for „Nattemare“; jeg har i Drømme seet hende, en væmmelig runken Kælling, i Eskjær Kælder. Men min Broder og jeg misforstod Navnet som „Moderen“, og vi tildigtede så endnu to Familiemedlemmer med tilsvarende Navne, *Fåren* og *Datêren* (skal udtales med Stød på ô, á, ê).

Justitsråd *Lange*, Grundlæggeren av Langesgård, optræder som sort Hund („Denne Hund var Lange“) eller som vild Rytter langs Gårdens Grænseskel; Skovfoged Lars Svensker har hørt ham komme susende, dog ikke tydelig seet ham.

Moderne personlige Minder.

Grønbechs Høj og *Grønbechsstien* har Navn efter

Kammerråd Grønbech, der købte Eskjær 1830. Ved Grønbechs Høj var der en Hulning eller Grotte med et stort Birketræ, der sagtens var plantet av Grønbechhingerne. *Fruens Sti* hed en Spadseresti, der av min Far anlagdes i Nørreskoven som en Overraskelse på min Mors Fødselsdag. Om *Fruens Bjerg*, en Strandbakke ved Grønbechstien, som Søren P. Øgaard kendte, også har Navn efter Mor, veed jeg ikke.

Via Julia, en av Far anlagt Spadseresti i Nørreskoven, har Navn efter min Brors Lærerinde, Frøken *Julie Baadsgaard*, senere gift med Lægen Professor P. Dethlefsen.

Sofievej eller *Kirsebærstien*, der fra Haven fører hen til Henriksens Vej, var opkaldt efter min Lærerinde, Frøken *Sofie Klüwer*.

Augustenborg, stråtekt Hus ved Mogenstrup Skole, nu nedrevet; opkaldt efter en Malkekone *Augusta* på Eskjær.

Frodes Høj, ved Blinddams Strøm, var opkaldt efter min Fætter, *Frode*, *Froda* (født Petersen), Marinekaptejn.

Tommys Vej fra Teglværksvejen til henimod Skovløberhuset, er opkaldt efter min Ven, Læge *Thomas Claudius*.

Hærmed nok om Eskjær Stednavne. Den hele Samling kan vel nok indeholde et og andet av Interesse.

De fem Navne på „Strøm“ må kaldes ejendommelige for Salling; Typen ellers kun kendt fra Strømmen ved Randers og Storstrømmen ved Møn. (Svartstrøm, Bygd på Halvøen Svans turde være svensk). Marknavnene Vesten Laden og Vesten Skoven er også ret ejendommelige.

Kromanden i Bostrup Kro, Hans Nielsen,
senere Restaurator i Nørregade i Skive,
lige ud for Nordbanevej. Født 17/1 1838
i Bajlum. Veteran fra 1864. Etableret
1876. Død i Skive 28/8 1921

Den kongelige priviligerede Kro i Bostrup

Af Chr. Wammen

„Kongelig privilegeret Kro —“
at læse det stod over Døren:
Den mødige Vandrer til Nattero —
mens andre slog vældig „til Søren“.
Hu hej! hvor man svang sig i Dansen let;
den ene gik avet, den anden ret,
saa Skørterne hvirvlede rundt som en Ten
om Sallingbopigernes vakre Ben. —
Man sang, og man hujede; Strengene skreg
i vildeste Takt under Ungdommens Leg. —
Forstanden henvejrede Punchenes Dunst,
og drabelig stred man om Pigernes Gunst.
Kan hænde at mangan i Bostrup Kro

fik skærtset sin Ære og ødet sin Ro. —
 At den, som gik did med det reneste Sind,
 gik hjemad med Angerens Taare paa Kind. —
 Man spillede, trumfede, Skillingen randt;
 den ene tabte, den anden vandt!
 Det flød over Bordet med væltede Krus;
 men naar man drog hjem til sit eget Hus
 saa ravende, slingrende fuld og tung
 var Pengene havned i Kromandens Pung.
 Og „Dagen derpaa“, man sukkede mat:
 „Det var dog en ganske forskrækkelig Nat“;
 nu „Bjørnen“ er tam og falden til Ro.
 Gid Fanden havde den „ræele Kro“. —
 Trods denne fromme, retsindige Dom
 løb Dunken i Kroen dog aldrig tom.

Omtrent 5 Minutters Gang Nord for *Zarhuset*, men paa modsatte Side af Landevejen, laa i min Barndom den nu nedlagte *Bostrup Kro*. Den daværende ret stilfulde Bygning med sine gule Mure og røde Tegltag, samt tilhørende Rejsestald, var opført omkring Aarene 1855—56. Med Undtagelse af en enkelt Beboelse ved *Næstildvejen*, som vistnok var endnu ældre, var vel Kroen den første Bebyggelse paa *Bostrup Hede*. Gamle Folk fortalte rigtignok om et Par endnu ældre Huse paa Heden, som den Gang forlængst var forsvundne, og som heller ingen vidste nogen rigtig Besked om.

Til Kroen hørte lidt Landbrug, og bag Rejsestalden laa ogsaa en Lade- og Staldlænge, som saa ud til at være ældre end de øvrige Bygninger. Hvis dette er rigtigt, kan der altsaa paa Stedet have ligget en ældre Beboelse, og da den førømtalte „gamle Landevej“, som endnu den Gang sporedes i Lyngen lidt bag ved den nuværende *Bostrup Kro*, jo var ældgammel, ligger det nær at tænke, at der ogsaa maaske i Fortiden har ligget en Kro paa dette Sted.

Man ved nemlig, at *Dronning Margrethe* befalede i Aaret 1396, at der skulde bygges Kroer paa hver fjerde

Mil af Færdselsvejene, „hvor enhver for sine Penge kunde finde „Fall“ til sin Nødtørft“. — D. H. XIV Pag. 16—18.

Imidlertid hedder det i Traditionen, at *Niels Primdal*, som byggede den her omhandlede Bostrup Kro — „*æ Primdal*“ — kaldte man ham, ogsaa indsogte Krobevillingen; men derfor kan der vel godt have været en Kro paa dette Sted i ældre Tid.

I *Rønbjerg* Sogn har der været og er vel endnu en Gaard, der hedder *Primdal*, og derfra stammer sagtens Slægtsnavnet *Primdal*, som jeg nogle Gange har mødt i Salling og andre Steder; men *Niels Primdals* Slægtsforhold kender jeg iøvrigt ikke.

Efterhaanden i Løbet af Treserne og Halvfjerdserne skød jo saa alle Hytterne op paa *Bostrup Hede*; men alle maatte de dukke sig bly for Kroens røde Tage og mere herskabelige Udseende, og saaledes blev det ved at være i vel omtrent et halvt Aarhundrede, indtil den nedbrændte.

Den nyopførte *Bostrup Kro*, som staar endnu, har vel ogsaa røde Tage; men det er der nu flere Bygninger i dens Nærhed, der har, og i Stilfuldhed kan den langt fra maale sig med den gamle.

Nøgen og skaldet rundede Omgivelserne i min Barndom sig omkring Bostrup Kro og de øvrige Hedehjem. Øde og trist vilde vel den sige, hvis Barneøjne havde hvilet på frodige Agre og grønne Skove; men saaledes saa Lyngens Land ikke ud for vi Hedens Børn. Hedens ubeskrivelige Poesi, dens uberørte jomfruelige Natur, Lyngens og Porsens syrlige Duft, Fuglesangens mangestemmige fuldttonende Kor, Biernes og talrige andre Insekters Summen hen over Hedens ejendommelige Flora, akkompagneret af Vindens sagte Æolsharpetoner prægede os for hele Livet. Jeg kan nok glæde mig inderligt over f. Eks. den fynske Skovnatur, i hvis Midte jeg tilbragte

det meste af min Ungdom, og alt det skønne, Kulturen har frembragt paa de Egne, hvor jeg senere har haft mit Hjem; men midt i de allerherligste Omgivelser af denne Art kan Længselen efter den fattige brune Hede komme over mig med en dyb vemodig Følelse af Ensomhed; men dette har jeg vist allerede tildels givet Udtryk for i denne Skildring.

Efterhaanden anlagde Hedeboerne jo nok en lille Have, en Kaalgaard, som man sagde, og plantede nogle Pile, Popler og Hyld omkring deres Hjem, og min Far bragte det absolut videst i den Retning; men for de flestes Vedkommende blev det kun til smaa Forsøg, som ej forfulgtes videre.

Øst fra kravlede *Brunrøgels Hede* helt ind til Bostrup Kros Enemærker, og Krohaven var ej heller andet end en Kaalgaard med forblæste Træer og Buske; der var intet Lystanlæg til Gæsternes Husværelse. Vesten for Landevejen laa dyrkede Agre, og over disse var der en vid og storslaet Udsigt ind over *Næstild*, *Oddense* og de mellemliggende Engdrag og kuplede Bakkepartier. *Bostrup Kro* havde saaledes ikke andet forud for de andre Hedehjem end dens mere imponerende Ydre og Skiltet paa Facaden, saavidt jeg erindrer en blaamalet Trætavle, hvorpaa der under en vistnok gylden Krone stod at læse: „Kongelig privilegeret Kro“.

Der fortæltes for ganske vist, at Tømreren, der var med til at bygge Kroen, havde en eller anden Høne at plukke med Primdal og derfor hævnede sig ved at indgravere i flere af Bjælkerne: „Ægte privilegeret Kro-ræele!“ Inskriptionen har jeg ikke set noget til; den har maaske været gemt mellem Loftet og Forskallingen, og nu er den i hvert Fald brændt. Derimod har jeg hørt mangfoldige Gange, at Omegnens Beboere kaldte *Bostrup Kro* med det fæle Navn: „Æ ræele Kro“. Det var ogsaa nogle værre Orgier, der i *Primdals Tid*, og for Resten

ogsaa senere, blev fejret derhenne, saa min groteske Indledningsvignet er ingenlunde ekstra fri Fantasi.

Selv har jeg et Par enkelte Gange i min pureste Ungdom været Vidne til Dansebataillerne i Bostrup Kro og drevet af Nysgerrighed set og hørt paa den vilde Leben en liden Stund; men jeg havde endnu ikke Mod til at lægge min ungdommelige Arm om en Sallingbopiges trinde Midje og var ejheller videre „knøv“ til at danse, hvad jeg desværre ingen Sinde senere blev, selv om det er hændet, at jeg ved en fynsk Skovfest eller maaske et Bryllupsgilde har ødet en Dans for en lille godmodig Pige. Jeg har aldrig forstaaet at „more“ mig som andre unge Mennesker og er tilbøjelig til at tro, at *Bostrup Kro* blev en Anstødssten for Udviklingen af min mulige Begavelse i den Retning.

Det var i de nøjsomme Tider, de gode, gamle Dage, da der ikke skulde saa meget til for at sætte Kulør paa Tilværelsen. Ved en Legestue dansede Ungdommen gladelig efter en enlig Violins Toner, og var der tillige en Sekundant, maatte Orkesteret kaldes fint. Fra Bostrup Kro husker jeg som Spillemand *Martin Sjællænder*, som var fra *Roslev*.

Mange Aar senere lærte jeg en *Sallingbo* fra *Thorum* at kende, som boede i *Mariager*, *Bryggerikusk*, *Chr. Christensen*, der forlængst er død. Sidste Gang jeg talte med ham, var paa *Mariager Kirkegaard*, hvor han var oppe at hæge sin Kones Grav. Han var da syg og ene og saa meget forknyt ud. *Chr. Christensen* fortalte mig da, at *Martin Sjællænder* var gift med hans Søster, men døde ung.

Om *Martin Sjællænder* just var nogen fin Musiker, ved jeg ikke; men han var en smuk lyskrøllet Svend og spillede en ret fast Violin, som nok kunde sætte baade de kvindelige og mandlige Ben i Trit. Undertiden tog Tonerne hele Personen, og han hug Buen i og lod Fing-

rene danse hen over Strengene med Triller og Trimulanter, saa Pigerne hvinede af Fryd under Karlenes Tramp i Gulvet og Forsøg på at løfte dem helt op til Loftet. „No blywer do hoer, Martin“, raabte en af Pigerne og sendte ham et varmt Øjekast, der satte Buen i endnu vildere Sving, mens Spillemanden bed Tænderne sammen i Energi, og Strengene vaandede sig i Angest over deres Førlighed under hans faste Greb. Jeg husker endnu *Martin Sjællænders* Galopade ved paagældende Lejlighed.

Krovirksomheden bliver let en Fristelse for Egnens Befolkning, især for Ungdommen, og *Bostrup Kro* har vel i saa Henseende hverken været værre eller bedre end andre. Hedeboerne kom der aldrig. De havde andet at bruge deres fattige Skillinger til og følte aldeles ingen Trang til Krolivet; men der var til Tider vist Søgning nok alligevel. Ofte hørte man Tale om Slagsmaal og Bataille derhenne og saa, eller hørte ved Nattetid, fulde Krogæster komme dinglende og ravende derfra under Banden og højkrøstet Brændevinsskraal.

Begivenheder af mere tiltalende Art havde dog ogsaa undertiden Tilknytning til Stedet. Saaledes har jeg hørt om et politisk Møde, som i Juni 1873 blev holdt i *Bostrup Kro* med den bekendte Venstremand, Seminariefors­tander fra *Gedved*, *P. Bojsen* som Taler og vistnok ogsaa *Pastor Glud*, *Jebjerg*; lignende Folkemøder har rimeligvis oftere fundet Sted der.

En vis Forbindelse har der sagtens ogsaa været mellem Kroen og et Dyrskue, som omkring 1880 afholdtes paa Heden mellem mit Hjem og *Hans Zars* Hus. Jeg husker tydeligt, hvorledes Flag og Vimpler i alle nordiske Farver smældede over Festpladsen, hvor Dyrene i passende Afstand stod bundne ved nedrammede Pæle; der var ogsaa Telte, i hvilke de sagtens, som holdt til der, ikke klinkede med tomme Glas, og i Kroen har der

vel om Aftenen været Dans og anden Lystighed. Jeg saa flere af Dyrene forsynede med Præmieskilte og har maa-ske grundet over, hvad stort de havde bedrevet i Verden, siden de fortjente en saadan Udmærkelse.

Senere, naar vi Børn løb legende hen over Heden, hændte det, at et Ben plumpede ned i de under Lyngen skjulte Pælehuller, og det varede flere Aar, før disse ganske groede efter. I *Bostrup Kro* var der ogsaa Brevsamlingssted med Holdeplads for den gule Diligence, der een Gang hver Nat og Dag kørte mellem *Skive* og *Glyngø* ved *Sallingsund*.

Primdal var, saa vidt jeg ved, fra Harre Sogn, og hans Kone, *Madsine*, en Morsingbo. Der var i Ægteskabet to Døtre og Sønnen *Mads Peter*. Engang skulde Broder Jakob levere til *denne Mads Peter Primdal*, der var Kreaturhandler og boede i *Skive*, tre Fedestude for sin Husbond, *Peder Murer* i *Vejby*. Paa Turen til *Skive* var han bleven gennemvaad, hvorfor *Primdal* venligst tog ham med sig hjem, at han kunde blive tørret lidt og faa noget at spise. Fra dette Besøg fortæller Jakob: „Jeg lagde Mærke til, at *Mads Peter* var en meget smuk Mand med mørke Lokker og blegt Ansigt, samt i Besiddelse af et tiltalende og mandigt Væsen. De beboede en smuk udstyret Lejlighed, og der herskede et inderligt Forhold mellem ham og hans Kone, som var en rigtig køn Kvinde“. *Mads Peter Primdal* døde, saa vidt jeg ved, i en forholdsvis ung Alder. Hans to Søstre hed *Ane* og *Marie*; den første var gift og boede i *Aarhus*, medens den sidste boede i *Skive*, gift med *Snedker Hans Balleby*.

Gamle Primdal holdt Tønden flydende i ca. 25 Aar; saa løb den tom, og han maatte overlade *Bostrup Kro* til sine Kreditorer. Han fik da bygget et lille Hus ved Landevejen i *Øksenvad, Lyby Sogn*, og der døde han som en gammel Mand. Kreditorerne, vistnok nogle *Skiveborgere*, drev nu i nogle Aar Kroen ved en Bestyrer.

Den første af disse hed *Christensen*, og ham husker jeg fra en Skoleudflugt til *Krabbesholm Skov*, ved hvilken han kørte for vi Hedeboørn og sine egne. En ganske ubetydelig Iagttagelse har bevaret ham i min Erindring. Jeg sad paa Bagsædet og havde ham altsaa som Kusk siddende lige foran mig. Omkring Hatten havde han et Baand bundet saaledes, at en lille fri Ende med Knude paa kunde vippe op og ned under Vognens slingrende Bevægelse. Dette fik mit Barneøje at se, og jeg maa have fundet det interessant, siden jeg kan se det endnu den Dag i Dag. *Christensens* Tid i *Bostrup Kro* blev kun kort, idet han døde snart efter, maaske af Lungebetændelse. Han synes at have været en sympatisk Natur, og hans Død vakte derfor Deltagelse paa Heden. I sine sidste Stunder laa han og sukkede: „O, Herre, luk nu Porten op“. Jeg husker hans sorte Kiste paa Vognen og Ligfølget langsomt dragende forbi derhjemme ad *Jebjerg Kirkegaard* til, hvor han blev lagt til Hvile. Enken og Børnene forlod snart Kroen. Der var flere Børn: *Laurits*, som efter sigende druknede, *Kamilla* drog til *Amerika*, og *Kirstine* blev en velhavende Krokone ved *Salling-sund*.

Den næste Bestyrer af *Bostrup Kro* var Værtshusholder *Hans Nielsen* fra Skive. Hans Kones Navn har jeg glemt, om jeg nogen sinde har vidst det, og af Børnene erindrer jeg *Gjertrud* og *Marie*; men deres Skæbne er mig ubekendt. *Hans Nielsen* husker jeg derimod særdeles nøje og vedblev at kende ham i mange Aar, til jeg selv forlod Egnen. *Hans Nielsen* var en lavstammet ret velbygget Mand med et godmodigt og gemytligt Sindelag og derfor vist vellidt af alle. Altid syntes der at ligge Solskin over hans Ansigt og skæmtsomme Ord i hans Mund. Velvillighed prægede hele Personen, og han var saa ædruelig, som en Kromand overhovedet kan være det. Mellem mine Forældre og *Hans Nielsens* udviklede der

sig et Venneforhold, som ogsaa vedvarede, da Familien efter 2—3 Aars Forløb forlod Kroen 1885 og atter blev Værtshusholderfolk i Skive, lige ud for Nordbanevej. Til ham skulle vi altid ind og drikke Kaffe, naar vi kom til Byen, og Hans Niensens Velkommen var bestandig lige hjertelig. Jeg husker, at vi tilfælles holdt „Husvennen“, i hvert Fald Aargangen 1883—84, som endnu staar paa min Boghylde, og vi længtes alle fra Uge til Uge efter Fortsættelsen af *Knud Skyttes*: „Den onde Lensmand“, som dette Aar gik gennem Bladet. Far kunde le saa hjerteligt af den djærve „Skipper Ingeborg“, og jeg kan høre hans Latter endnu trods de svundne over tresindstyve Aar.

Da Sallingbanen aabnedes 1885 med Station i *Jebjerg*, byggedes der i Nærheden af denne et moderne Gæstgiveri, og de der var interesserede i dette Foretagende, ønskede naturligvis at faa Bostrup Kro nedlagt. Dette syntes ogsaa at skulle lykkes. Ejendommen blev solgt uden Privilegium til en ugift Mand ved Navn Søren Bro, og enten han eller hans Efterfølger, *Søren Gertsen*, indsøgte atter Krobevilling. *Bostrup Kro* vedblev altsaa at bestaa et Stykke Tid, inden den endelig nedlagdes. Under de nu gældende Love kan en Krobevilling jo ved given Lejlighed nedstemmes af Kommunens Befolkning; men jeg har aldrig hørt, at noget saadant har været forsøgt for Bostrup Kros Vedkommende, og det maa vel betyde, at den stadig havde Venner, skønt der kun var ca. 3 Kilometer til Gæstgiveriet i *Jebjerg*.

De fleste almindelige Landevejskroers Privilegium lyder vel kun paa Beværtning af Rejsende; men „tho hwa“ — vi er jo alle paa Rejse, selv om den ikke gaar længere end til Kroen, saa den Omstændighed bliver vel næppe overvaaget saa nøje.

De to sidstnævnte Kromænd kendte jeg aldeles intet til, og dette er for saa vidt ogsaa Tilfældet med de føl-

gende. Efter *Søren Gertsen* kom der en *Plougmann*, „en fattig Mand med en syg Kone og mange Børn“, sagde *Hedeboerne*. Under ham var det, at den gamle Kro nedbrændte, engang i sidste Halvdel af Halvfemserne, tænker jeg, og derefter opførtes i sin nuværende Skikkelse. *Plougmann* flyttede ud Syd for Skive, hvor Konen snart efter døde.

Den næste Kromand var *Niels Christian Bolm*, Søn af en Boelsmand paa *Næstild* Mark, som kaldtes „æ *Bolm*“. Den gamle *Bolm* kendte jeg nok; men om han virkelig hed saaledes eller kun var forsynet med et Kendingsnavn, som saa mange andre, ved jeg ikke.

Endelig købtes *Bostrup Kro* af en lille Gaardmand inde i *Bostrup*, *Niels Christian Østergaard*. Han maa allerede da have været en ret bedaget Person; thi jeg husker ham som en ældre Mand, fra jeg som ganske ungt Menneske tjente i *Bostrup Østergaard*. *Niels Chr. Østergaard* er nu død for længe siden; men hans Enke drev Krovirksomheden videre, og ved hendes Død, blev den nedlagt.

Jeg har vist aldrig nydt noget som helst i *Bostrup Kro*, og det var just ikke kønne Frasagn, som derfra sneg sig ud over Heden; men efter at have set lidt mere af Verden end *Bostrup Hede*, tror jeg alligevel ikke, at *Bostrup Kro* fortjener Navnet „ræle Kro“ mere end de fleste andre Udskækningssteder. Den gamle Kro hører saa aldeles med til Billedet af mit *Barnerige*, at jeg trods de svundne ca. tresindstyve Aar, siden Ilden fortærede den, endnu ser den gule rødtagede Bygning med den straatækte Rejselade for mine Øjne.

De gamle Landevejskroer er vist godt paa Vej til at forsvinde, og derved gaar et gammelt Kulturbillede tabt, som er gaaet ind baade i Litteraturen og Folkebevidstheden. Denne Udvikling er vel for en Del fremkaldt ved Kroernes Misbrug, men dog ogsaa, fordi de fleste Biler

haster forbi og først standser ved Byernes mere stor-
slaaede Traktørsteder eller finere Hoteller. Landevejs-
kroerne maa da nøjes med Cyklisterne og Fodgængernes
Søgning samt den omkringboende Befolknings Besøg.
Tilbage bliver altid det aandsfortærende Kortspil, som
ødelægger for mange baade unge og ældre deres Fritid
og deres Penge, og Drikkevarer af forskellig Art er der
vel ogsaa nok af i Kroerne, selv om Folk just ikke bliver
fulde. Saa faar vi da lade en Del af Landevejskroerne
forsvinde, selv om det sker med et Suk. Idet jeg nu slut-
ter Bostrup Kros Saga, vil jeg tegne en Slutningsvignet
lige saa sandfærdig som Indledningen — set med mildere
Øjne og varmere Sind:

Ad Vejen jeg iler paa rullende Hjul,
i Cyklens Eger Solstraalerne blinker.
Jeg længes mod Hvile, Skygge og Skjul
i Kroen hist, som mig venligen vinker.
Solen er varm og Vinden imod,
Benene trætte og øm min Fod.
Pedalerne synes saa tunge. —
Nu stiller jeg Cyklen ved Kroens Væg,
tørrer Sveden af Haar og Skæg
og fylder med Luft min Lunge. —
Saa løfter jeg Klinken og træder ind;
ved Skiven tager jeg Sæde,
mens Skænkepigen med Smil paa Kind
med skæmtsomme Ord og muntert Sind
mig skænker en skummende Væde. —
Den læsker min Tunge og ranker mit Mod,
Trætheden svinder fra Isse til Fod. —
Cigaren jeg tænder og ser mig omkring;
i Stuen findes saa skønne Ting:
En Blomst i Solen,
en Mis paa Stolen
som spinder, mens Pigen synger. —
Jeg hilser med Hatten
Pigen og Katten,
og atter paa Cyklen jeg gynger. —

Fra „upolitiske“ byrådsvalg i Skive til politiske

Af Peter Schou

I en tidligere artikel i „Skivebogen“ for 1955 er gjort rede for, hvorledes opstillingen til byrådsvalgene i Skive foregik før århundredskiftet, nemlig efter forslag i byens to dagblade, „Skive Avis“ og „Skive Folkeblad“, hvis redaktører da var kantor *Joh. Hansen* og *Hans Kofoed*, af — oftest anonyme — indsendere, som byens redaktører formentlig tit skjulte sig bag, samt efter vedtagelser i byens forskellige foreninger.

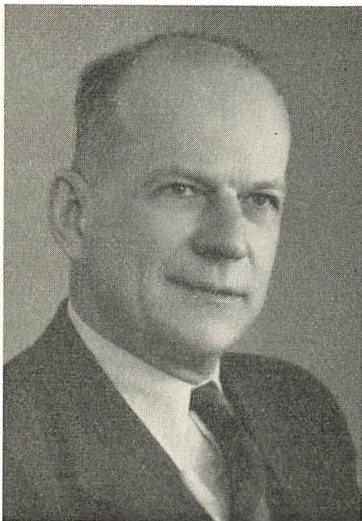
I årene inden den nye kommunale valglov i 1908, der indførte „den almindelige valgret“ ved kommunale valg, foregik der en gradvis udvikling henimod partiopstillinger, som var bandlyst før den tid.

Endnu ved valget i 1900 mærkede man officielt intet til de politiske partier. Men det er tydeligt, at det nu kniber at holde det politiske uden for. De, der opstillede listerne, kalder dem ganske vist endnu for „upolitiske“, men byens dagblade, der jo også den gang var talerør for de politiske retninger, har travlt med at afsløre, hvis en liste har slagside til den „forkerte“ side.

Endnu var det foreningerne — de upolitiske — der her i byen dominerede valget, — forøvrigt i modsætning til mange andre byer, hvor det allerede da var almindeligt,

at valgene foregik efter politiske linier — i almindelighed således, at Venstre og socialdemokraterne — altså den politiske opposition før „systemskiftet“ i 1901 —

gik sammen mod det gamle Højre.

Forretningsfører Peter Schou. Artiklens forfatter

Denne gang forsøgte foreningerne at få en slags fredsvalg etableret, idet repræsentanterne for de førende foreninger i byen mødtes den 5. dec. 1899 for at forsøge at få en fællesliste stabled på benene. De foreninger, der var repræsenterede, var Den nye Borger- og Haandværkerforening, Borger- og Haandværkerforeningen („Den gamle“), Handelsforeningen, be-

værterforeningen, arbejdersygekassen og Arbejdernes Fællesorganisation. (I vore dage ville man blive noget forbløffet, hvis foreninger som f. eks. sygekassen og bevrterforeningen opstillede kandidater til byrådsvalget).

Det lykkedes også at få opstillet en fællesliste på mødet, og den fik følgende sammensætning: *P. C. Hansen* (formand for arbejdersygekassen), bogtrykker *Mar. Jensen*, tømrermester *Lars Jensen*, dyrlæge *Kirkeby* og vejmand *L. P. Poulsen*. Af disse var *Mar. Jensen*, *Lars Jensen* og *L. P. Poulsen* med i det gamle byråd, medens de andre to var „nye“. De fik hver fra 10 til 14 stemmer. Men denne liste skulle godkendes af de enkelte foreninger, og det gik alt andet end glat.

Først blev der i bladene af indsendere protesteret mod,

at der var kommunale bestillingsmænd på listen, og man foreslog i stedet for dyrlæge *Kirkeby* og *Lars P. Poulsen*: savværksejer *J. Christensen* og rebslager *P. A. Petersen*.

Så erklærede „den nye forening“, efter et afholdt møde, at man ikke ville støtte fælleslisten, som den var, men kun hvis dyrlæge *Kirkeby* blev erstattet af buntmager *Thimm*. Og i „Skive Avis“ skrev „Raisonneur“ (måske købmand *Jul. Schou*): „Det er sikkert en meget fornuftig tanke at holde politiske interesser uden for ved kommunale valg, men at den liste, der er opstillet af

Redaktør Marius Jensen, byrådsmedlem 1894—1909

de forskellige foreninger, alene omfatter venstremænd og socialister, er det et tilfælde eller en tanke?“

Socialdemokraterne holdt også møde, hvortil man havde indforskrevet den senere så kendte redaktør *J. P. Sundbo*, Esbjerg, som taler. Men fandt endnu ikke tiden moden til opstilling af socialistisk liste.

Handelsforeningen ville heller ikke godkende den foreslåede fællesliste, og den opstillede en liste, hvor *Mar. Jensen*, *P. C. Hansen* og *Lars P. Poulsen* „gik igen“, men hvor foruden den nye forenings kandidat, buntmager *Thimm*, også tømmerhandler *L. Buemann* var med (i stedet for tømmermester *Lars Jensen*).

Arbejdersygekassen vedtog at støtte *P. C. Hansens* valg, og håbede på støtte hertil fra afholdsorganisationerne, Arbejdernes Fællesorganisation og Borger- og Haandværkerforeningen.

Sidstnævnte forening ville godt arbejde sammen med sygekassen, men ville også have den nye forening med, og man vedtog en liste, som var identisk med „fælleslisten“, bortset fra, at dyrlæge *Kirkeby* erstattedes med fiskeeksportør *Brinch*.

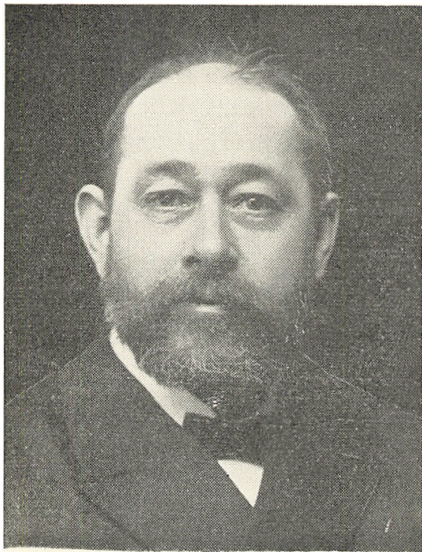
Men „Skive Avis“ erklærede, at denne liste havde samme politiske ensidighed som den oprindelige og tilføjede, „at omend politik ikke spiller nogen absolut rolle ved kommunale valg, har det sin betydning for Højrepartiet ikke at blive sat helt ud af spillet ved dette valg“, og en læser skrev i et indlæg: „Venstre og socialisterne ... kunne sagtens sige, at politik skal holdes uden for de kommunale valg, da de på forøvrigt meget svagt besøgte foreningsmøder vedtagne lister „ved et tilfælde kun var venstremænd og socialister“. — Samme dag skriver „en forhandlingsvenlig højremand“ i bladet, at listen bør omfatte mænd af de forskellige politiske partier og foreslår: *L. Buemann* (H.), kantor *Hansen* (H.), buntmager *Thimm* (H.), *Mar. Jensen* (V.) og *P. C. Hansen* (nærmest socialdemokrat). Østerbro føler sig stedmoderligt behandlet af byrådet og vil gøre fælles sag med Østertorv og følgende liste: Savværksejer *J. Christensen*, tømmerhandler *L. Buemann*, kantor *Johan Hansen*, *Mar. Jensen* og *Thimm*.

„Skive Avis“ kalder det hele for „virvar“, og det kan der jo være noget i. Avisen bebuder, at der nu „arbejdes på anden måde, som forhåbentlig fører til et godt resultat“.

Efterhånden udkrystalliseredes dog af dette virvar 3 lister. De kunne ikke kaldes politiske, ikke rene i alt

fald, men de havde dog hver sit tydelige præg med en politisk tendens.

Den ene liste: „småfolkenes“, blev resultatet af et sam-

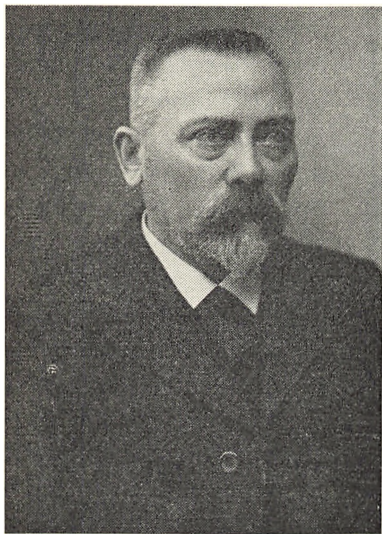

Buntmager William Thimm, byrådsmedlem 1900—06

arbejde mellem arbejdersygekassen, afholdsorganisationerne og fællesorganisationen. *P. C. Hansen* og *L. P. Poulsen* var stadig med, medens der af nyforeslåede var: *Ludvig Halse*, afholdsvært *Baunsgaard* og *Mads Jensen*. Modstanderne kaldte den „ren socialdemokratisk“, men det må nok skrives på valgfeberens regning.

„De stores liste“ kom til at bestå af: *L. Buemann*, savværksejer *J. Christensen*, kantor *Hansen*, buntmager *Thimm* og *Mar. Jensen*. Sidstnævnte 3 var Venstres kommunale førere og listens fædre. „En stor kreds af borgere af alle samfundsklasser“ slog da også på, at der „var taget hensyn til både Højre og Venstre“. *Jensens* navn måtte dog nok nærmest betegnes som madding på kroen for venstremænd. „Skive Folkeblad“ kommenterede denne liste således: „Ovenstående liste ... ene højstbeskattede ... er den mest udæskende erklæring til den almindelige valgret, der er blevet præsteret“. Bladet skrev endvidere i denne forbindelse om „hosesokkerpolitik“, „udslag af fanatisme“ og „14 formummede fædre“.

Den tredie liste blev til ved, at de 4 foreninger: Handelsforeningen, „Den nye“, „Den gamle“ og beværterforeningen fandt hinanden og opstillede en fællesliste,

Sagfører Frederik Rosenthal, byrådsmedlem 1897—1903

hvor kun, af dem der var opstillet på den oprindelige foreningernes fællesliste, *Mar. Jensen* var med. Buntmager *Thimm* og savværksejer *Christensen* var med på listen, og tillige beværterforeningens kandidat, værts-husholder *Laursen*, samt træhandler *Thomas Laursen*.

Den sidstnævnte liste blev anbefalet af Folkebladet, der bl. a. skrev: „Kun ved enig og samlet optræden

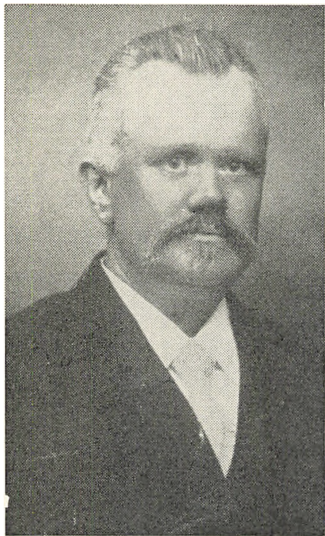
kan det lykkes at besejre socialdemokraterne til den ene side og storborgerlisten til den anden side“. Bladet betegnede listen som „Listen i midten“, en god repræsentation for mellemstanden, „det bærende, solide borgerskab skal sejre over yderlighederne“. Som man ser, var der ikke noget i vejen med — eller nogen mangel på — det bombastiske i valgsituationen.

Resultatet af valget, der fandt sted i januar 1900, blev: Savværksejer *J. Christensen* (256 st.), *Mar. Jensen* (243), *W. Thimm* (193), *P. C. Hansen* (191) og *Lars P. Poulsen* (152). (Hver vælger kunne stemme på 5 kandidater).

Folkebladet kaldte valget: „Et over al forventning

demokratisk udfald af et valg, hvor der var den største forvirring med opstilling af kandidater, vi har haft“.

I januar 1903 var det de „højstbeskattedes“ tur. På valg var *F. Kielgast*, *Julius Schou*, *Jens Just* samt sag-

Kobm. Julius Schou, byrådsmedlem 1897—1909

fører *Rosenthal*. Sidstnævnte bekendtgjorde, at han ikke ønskede valg. Først mente man heller ikke, at den gamle *Kielgast* ville fortsætte, men heri tog man dog fejl.

En månedstid før valgene begyndte forslagene at komme frem i bladene. En af de første, der blev foreslået, var konsul *Albert Dige*, der blev anbefalet „som en ung, selvstændig, uafhængig, fremsynet, energisk forretningsmand

med blik for byens fremtidige udviklingsmuligheder“. Endvidere blev foreslået overlærer *Becher* og tømrermester *Kjærgaard* som „velkendte, agtede, dygtige mænd“, der sikkert ville tilføre byrådet „indsigtsfuld og solid arbejdskraft“.

Først lod det til, at man gik ud fra genvalg af *Julius Schou* og *Jens Just*. Men så rejste der sig i bladene røster mod genvalg af førstnævnte, og hertil sluttede *Julius Schou* sig, idet han på en direkte forespørgsel rent ud erklærede, at *Jens Just* og han var „absolut modstandere“, hvorfor det var meningsløst, at de samme vælgere stemte på dem begge, idet *Jens Just* altid modarbejdede *Schou*. I Folkebladet blev *Julius Schou* angrebet for

denne erklæring af flere indsendere, medens en indsender i „Skive Avis“ udtalte ønsket om, at kortene altid blev lagt så åbent på bordet fra alle sider.

„Skive Avis“ foreslog nu en ren højreliste, nemlig *Julius Schou*, bankdirektør *Müller*, kantor *Hansen* og fiskeeksportør *Spellerberg*. De tre sidste var altså nye. Den nye forening opstillede *Kielgast*, *Julius Schou*, *Müller* og *Spellerberg*, og beværterforeningen opstillede en liste der adskilte sig fra „den nye“s ved, at kantor *Hansen* var med i stedet for *Spellerberg*. „Den gamle forening“ ville have trikotagehandler *Gregers Hansen* valgt, men efter forhandling mellem de to håndværkerforeninger opstilledes følgende fællesliste: *Kielgast*, *Müller* og *Schou* samt tømrermester *Lars Jensen*, som var blevet anbefalet af flere indsendere i bladene.

Der var stadigvæk ingen, der vil være ved, at de opstiller politiske lister, men såvel „En Højremand“ i „Skive Avis“ som „En frisindet vælger“ i „Skive Folkeblad“ reagerede imod, at der alligevel er politik med i det. Højremanden skriver således bl. a.: „Når man stadig hører, at byrådsvalgene ikke bør være politiske, forekommer det mig mærkeligt, at „Skive Avis“ anbefaler 4 højremænd og „Skive Folkeblad“ bankdirektør *Müller* og 3 venstremænd“ (*Jens Just*, *G. Hansen* og *Lars Jensen*), og den „frisindede“ skriver, at „så fornuftige er vælgerne heldigvis blevet her i Skive, at når der er tale om byrådsvalg, så sætter de dygtighed, indsigt, selvstændighed, arbejdsevne, kort sagt kvalifikationerne som nr. 1 og det politiske stude som nr. 2“. Indlægget konkluderer i, at vælgerne bør vælge *Julius Schou* og bankdirektør *Müller* og finde to nye til at supplere dem.

Ved valget den 4. januar 1903 valgtes de 3, der gik igen på næsten alle listerne, nemlig bankdirektør *Müller* (132 st.), *Kielgast* (117 st.), *Julius Schou* (108 st.) Det

var nr. 4, der var spænding om, og til den plads fik kantor *Hansen* og *Lars Jensen* hver 63 stemmer. Ved lodtrækningen var kantor *Hansen* den heldige. *Jens Just* måtte nøjes med 48 stemmer, og spredte stemmer faldt på *G. Hansen*, *Spellerberg*, *Hans Th. Kloch*, barber *Traberg*, bager (senere konditor) *H. L. Hansen*. (I nabo-byerne stemte man helt politisk. I Holstebro var der f. eks. en ren højreliste og en ren venstreliste, som hver fik 2 mand valgt. I Skive blev det altså 4 højremænd).

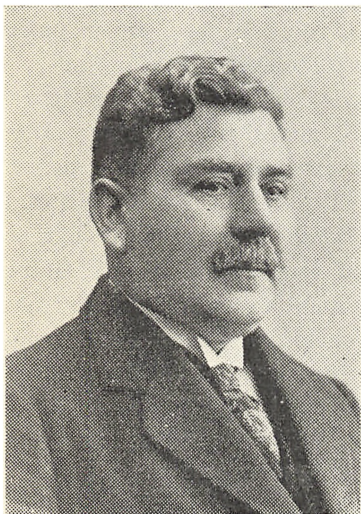
Bankdirektør C. V. Müller, byrådsmedlem 1903—13

I 1906 holdtes det sidste valg under den gamle kommunale valglov. Det var nu atter „de almindelige vælgeres“ tur, og på valg var: savværksejer *Jens Christensen*, bogtrykker *Mar. Jensen*, buntmager *W. Thimm*, høker *P. C. Hansen* og vejmand *Lars P. Poulsen*.

Afholdsfolkene var dem, der først rørte på sig ved et møde om opstilling til valget. Afholdsfolkene mente, at de med deres 500 medlemmer af byens 5000 indbyggere skulle have 2 mand i byrådet. Der var på mødet tale om, at de skulle alliere sig med socialdemokraterne (hvad der fremkaldte en livlig diskussion i bladene). Men også samarbejde med arbejdersygekassen og Borger- og Haandværkerforeningen var på tale på mødet. Typograf *J. P. Christensen* (snart efter forretningsfører for Skive

Folkeblad) mente, at de tre politiske partier denne gang ville beherske valget — hvad han fik ret i.

Som sædvanlig fremkom der i bladene forslag til kandidatlistere, således fra „flere håndværkere“, medlemmer af den konservative forening, der foreslog (4 højremænd og *Mar. Jensen*) o. a.

Forretningsfører J. P. Christensen, „Skive Folkeblad“, som i 1906 bebudede, at byrådsvalg herefterdags ville blive præget af de politiske partier

Men det blev, som *J. P. Christensen*, bebudede, denne gang de politiske partier, der prægede valget, og nu var pressen trestemmig, idet „socialisterne“ havde fået en lokal rubrik for Skive i „Viborg Amts Socialdemokrat“, og her boltrede den lokale redaktør *Gerhard Nielsen* (senere formand for

folketinget) sig af hjertens lyst. Han havde især kik på Højres fører, *Julius Schou*, og fulgte nøje med i, og lod også sine læsere følge med i, hvad denne foretog sig eller mente at foretage sig med hensyn til opstillingen.

Han oplyser således, at *Julius Schou* denne gang går ind for en ren højreliste og skriver herom bl. a.: „*Julius Schou* går på med dødsforagt, bryder staven over „borgerlisteriet“ som et „tåbeligt“ eksperiment. „Lad os højremænd bare selv stille vor liste op“. *Gerhard Nielsen* kalder det „en ærlig bekendelse fra en af Højres bedste mænd i stedet for det lumskeri at få smuglet så mange højremænd ind som muligt og så kalde listen for

upolitisk. Socialdemokraten tilføjer dog, at *Julius Schou* er ude for at stive *Mar. Jensen* af, „så at man altså ser en venstremand taget under armen af en af Højres spider“. *Gerhard Nielsen* slutter artiklen med det bombastiske: „Vil Venstre godvillig bøje nakken under højremanden *Julius Schous* formynderskab? Vi får se!“

En indsender i „Skive Avis“ erklærer, at *Mar. Jensen* passer arbejderstanden godt, men *Gerh. Nielsen* nærber ham af med, at „det skal arbejderne nok selv passe“.

Nogle dage senere fortsætter *Gerh. Nielsen* med følgende sarkastiske linier: „*Julius Schou* søger et byrådsmedlem. Vedkommende skal kunne optræde på Højres liste som en værdig repræsentant for arbejderne og være afholdsmand. Ansøgere må melde sig snarest til formanden for den konservative forening, hr. *Julius Schou*“.

Midt i december meddeler „Socialdemokraten“, at af den halve snes kandidater, der er foreslået i „Skive Avis“, har *Julius Schou* siet de 4 fra — den femte skal være a) arbejder, b) afholdsmand og c) Højre.

Det fremgår af bladet, at der på et vist tidspunkt førtes forhandlinger mellem Venstre og socialdemokraterne om et samarbejde mellem de to partier ved valget, men så tilføjer *Gerhard Nielsen*: „... enkelte kapitalstærke mænd har megen indflydelse på Venstre her i Skive“, og at „der er kræfter i bevægelse for at umuliggøre samarbejdet“.

Disse forblommede hentydninger munder til slut ud i påstanden: „Manden fra Vestergade med den store indflydelse i byrådet, selve formanden for den konservative forening, *Julius Schou*, har en finger med i spillet“.

Hvordan det nu end forholder sig hermed, så blev der intet samarbejde mellem Venstre og socialdemokraterne — forhandlingerne herom blev resultatløse. Den mest nærliggende forklaring herpå synes at være, at man ikke kunne blive enige om mandaternes fordeling, idet Venstre

— stadig efter *Gerhard Nielsen* — mente at kunne sætte 3 mand ind på 200 stemmer, medens *Gerh. Nielsen* mente, at de skulle være glade, om de fik ret meget over 100 st.

Venstre (af alle afskygninger) havde først lige organiseret sig ved dannelsen af „Skive Venstreforening“ (der senere blev til „Skive rad. Venstreforening“), og resultatet af alle diskussioner blev, at de tre politiske foreninger: Højres, Venstres og socialdemokraternes, hver opstillede sin rene, politiske liste.

Grosserer Michael Nielsen, byrådsmedlem fra 1907.
Borgmester 1921—27

Skive konservative forening opstillede: apoteker *Møller*, vognmand

L. Pedersen, gæstgiver *Carl Nielsen*, hotel „Salling“, grosserer *Michael Nielsen* og overbanemester *Petersen*.

Skive Venstreforening opstillede: *Mar. Jensen*, *L. P. Poulsen*, *G. Hansen*, snedkermester *F. Kloch* og vejbetjent *Thomsen*. (Heraf var nr. 2 og nr. 5 afholdsmænd).

Socialdemokraterne opstillede: slagteriarbejder *Damgaard*, lærer *Hjalmar Kjems*, redaktør *Gerhard Nielsen*, murer *J. Chr. Jensen* og murer *Jens Poulsen*.

Nu var der for så vidt rene politiske linier. Men man var dog meget betænkelig ved at slå for meget på det politiske. Folkebladet anbefalede således byens første rene venstreliste med en bemærkning om, at for mændene på listen var kommunen vel nr. 1, deres politik nr. 2.

Det var også langt fra alle, der syntes om denne politiske opstilling. På et møde blev opstillet en „tværpoli-

tisk“ liste, som vi nu ville sige. Den bestod af *Mar. Jensen* (V.), overbanemester *Petersen* (H.), vejmand *L. P. Poulsen* (V.), hotelejer *Carl Nielsen* (H.) og redaktør *Gerhard Nielsen* (S.).

„Det er dygtigheden og og ikke politik, der bør afgøre, hvem der skal i byrådet“, var parolen for dem, der anbefalede denne liste.

Og afholdsmændene fik at vide, at det var „enhver afholdsmands pligt“ at stemme på folk fra forskellige lister — det kunne man jo godt dengang — nemlig på afholdsmændene på de respektive lister. Deres

Lærer Hjalmar Kjems, byens første folkevalgte borgmester 1914—16, byrådsmedlem til 1925

lederes opråb til dem sluttede med ordene: „Bort med al politik“.

„Skive Avis“ kendte allerede det middel at stille valget af socialdemokrater op som et skræmmebillede. „Stemmer De ikke på højrelisten, så vinder socialdemokraterne“, og „Skive Folkeblad“ kendte allerede betegnelsen for dette, nemlig „socialistforskrækkelse“.

Denne politiske opstilling medførte, at Skive ved dette valg fik en valgkamp, som den ikke før havde oplevet. Agitatorer fra de tre forskellige partier var på farten, løbesedler spredtes rundt i byen, og på valgdagen blev byen „pisket igennem“ for at hente de syndere, som ellers ville have svigtet deres borgerpligt.

Da valgresultatet var gjort op om aftenen den 5. januar 1906, viste det sig, at socialdemokraternes liste havde

fået ialt 1059 stemmer (det må erindres, at hver vælger kunne stemme på 5 kandidater), Venstres liste 1036 og Højres 777.

Der var afgivet ialt 2943 stemmer, men der var kun 599 vælgere, der havde afgivet stemme (mod 3966 tidligere). Der var jo ikke forholdstalsvalg den gang; det var de 5 personer, der havde fået de fleste stemmer, der blev valgt, og disse 5 var: *Mar. Jensen* (V.) 308 stemmer, *Gerhard Nielsen* (S.) 251 stemmer, *Kjems* (S.) 244, *Ingv. Christensen* (H.) 219 st.¹⁾ og *L. P. Poulsen* (V.) 213.

Det vil af disse tal ses, at der ikke var stemt rigtigt politisk (dog havde de socialdemokratiske kandidater formentlig i det væsentlige kun fået socialdemokratiske stemmer). Havde f. eks. de 308, der stemte på *Mar. Jensen*, alle været venstremænd og kun stemt på de mænd, der var opstillet på Venstres liste, så var der blevet valgt 5 venstremænd.

Valgets sensation var, at socialdemokraterne ikke alene blev repræsenteret i byrådet — for første gang — men endog fik 2 mand ind, medens Højre måtte nøjes med een.

Socialdemokraten *Gerhard Nielsen* var da også højt oppe og erklærede, at Socialdemokratiet nu var byens største parti, at arbejderne havde været vågne, og at valget var et nederlag for Højre.

Folkebladet skrev: „Det gamle enige Højre er en saga blot“. (Der kom dog tider senere med konservativ borgmester: *Michael Nielsen, Siboni*).

„Skive Avis“ var selvfølgelig skuffet over valget. „Raisonneur“ (formentlig *Julius Schou*) skrev i bladet, at „så længe småærgerrighederne føler sig krænkede og

1) I sidste øjeblik havde Højre, vel for at gøre listen mere „folkelig“, ombyttet *Michael Nielsen* med *Ingv. Christensen*, idet *Michael Nielsen* offentliggjorde en erklæring om, at han trak sig tilbage, da han hørte til de „højstbeskattede“.

indirekte eller direkte modarbejder partiets liste, så længe bliver udsigterne ikke bedre for Højre“.

„Skive Avis“ fik for øvrigt noget andet ud af valgtallene end Socialdemokraten. (Det er jo ikke et ukendt fænomen). Bladet kom på en eller anden måde til det resultat, at Højre havde 318 stemmer (hvoraf nogle var faldet på venstremænd). „Harde alle højrevælgere stemt på højremænd, var der blevet valgt 5 højremænd i stedet for een“, erklærede bladet (og det næste valg bestyrkede i grunden denne påstand).

Gerhard Nielsens kommentarer til betragtningerne i „Skive Avis“ var: „*Julius Schou* raser, og kantor *Hansen* sukker“. Så dér var ikke megen trøst at hente, hvad jo også ville være for meget forlangt.

Det var altså det sidste valg i Skive, før valgloven af 1908 indførte almindelig valgret og afskaffede begrebet „de højstbeskattede vælgere“.

I andre byer var det almindeligt, at socialdemokraterne og „rebellerne“, som det nystiftede Radikale Venstre kaldtes af modstanderne, opstillede fælleslister. Men her i Skive, som nu kaldes „radikalismens højborg“, eksisterede der endnu ikke et specielt radikalt venstreparti. En anden ting er, at Skive Venstreforening, som allerede nævnt, senere blev til „Skive radikale Venstreforening“.

Ved det første valg med almindelig valgret og forholdstalsvalgmetoden, den 11. marts 1909, fik Højre 404 stemmer og 6 mand valgt, socialdemokraterne 247 stemmer og 4 mand og Venstre 235 og 3 valgt¹⁾. Nu var der ikke længere tale om, at valget ikke måtte være politisk, hvad der da heller ikke ville have været let at praktisere efter forholdstalsvalgmetodens indførelse.

1) Byrådsmedlemmernes antal for øvrigt fra 9 til 13, og da kvinderne fra dette valg havde fået valgret, satte såvel de konservative som „Venstre“ en kvinde end i byrådet, henholdsvis fru (tandlæge) *Thomsen* og fru (læge) *Kæmpgaard*.

ÅRSBERETNING

Det har ikke før været skik i „Skivebogen“ at bringe en årsberetning. Men vi synes dog, at alle medlemmer må have nogen interesse i at høre lidt om, hvorledes året er gået for Samfundet.

Vor vigtigste opgave, at udgive årbogen, har ikke voldt nogen vanskelighed, da vi har haft rigeligt med stof, men vil dog meget gerne høre fra folk, der har noget på hjertet, som de vil have frem i vor bog.

Som noget nyt har vi indført de historiske vandringer. Det begyndte i sommeren 1955, og turen gik til Lihme, hvor førstelærer *Kaj Enna Jensen* fortalte interessant om den gamle kirke. Man så skolens samlinger og kørte derefter til *Kås*. Desværre havde den lige skiftet ejer, så det lykkedes ikke at komme ind i hovedbygningen. Der var ca. 50 deltagere.

Næste vandring var 19/s 1956, hvor man samledes på *Østergård* i Nordsalling. Her fortalte litterat *Otto L. Sørensen* om den gamle borg, der fuldt ud kan måle sig med *Spøttrup*. *Østergaard* har både voldgrave og sikkert Danmarks mindste lukkede borggård. Derefter kørte man ud til det gamle voldsted „*Sallingholm*“ i *Åsted* kær, hvor gårdejer *Laust Madsen* og formanden fortalte om den interessante „*Skansehøj*“, der efter musæumsinspektør *Hans Stiesdahls* opgivelse skal være en gammel „*Motteborg*“ fra middelalderen. I *Åsted* kirke fortalte pastor *Clausen Pedersen* fra Selde om kalkmalerierne, begravelserne og mindetavlerne for slægten *Krabbe* og denne slægts sjældne kalkmalerier forestillende deres våben. Man kørte derefter til den store kridtgrav i *Batum*, hvor *Kaj Jensen* fortalte om den store salthorst, som amerikanerne her har fundet dybt nede i jorden. Dernæst gik turen til *Urhøjene* i *Junget*. Her så man det mægtige molerbrud og de endnu uopklarede „*danseringe*“ i slugten fra *Urhøjene* ned til fjorden. Vandringen sluttede på *Selde* kro, hvor man drak kaffe og tømte madkurven.

Vor sidste generalforsamling afholdtes på *Krabbesholm* højskole, hvor man samledes i riddersalen. Her fortalte forstander *Gravsholt* den gamle borgs historie og forklarede malerierne i riddersalen, der stammer fra omkring 1754 og nylig er blevet restaureret af *Nationalmusæt*. Til styrelsen nyvalgte forstander *Gravsholt* og pastor *Johannes Bang*, Roslev. Regnskabet balancerede med 4714 kr., og der haves en kassebeholdning på 481 kr. Vi har fået tilskud på 850 kr.

fra tipsmidlerne. Det har hjulpet svært på vor økonomi, der i forvejen lå meget stramt. Sluttelig udnævntes her godsejer, dr. phil. *Gudmund Schütte*, Eskjær, og forhv. uddeler *Carl Jensen*, Lem, til æresmedlemmer som påskønnelse for deres lange og gode virke for Samfundet.

I denne sommer, 1957, vil vandringsen gå til *Østsalling*.

Vort medlemstal holder sig, men burde være meget større. Vi beder alle medlemmer om at virke for tilgang. Tal med venner og bekendte om det! Næste år kan vi fejre 50 års jubilæum, bring som gave til Samfundet en flok af nye medlemmer.

J. C. Krogh.

NAVNELISTE

AA
Aakjær, Jeppe 16, 43, 80, 87.
" Sv., Rigsarkivar 92.

A
Adelheid, Kejserinde 39.
Adser Bonde 30.
Albrechtsson, Ludvig, Lensmand 43.
Als-Nielsen, Aage, Læge 9.
Andersen, Bent 40.
" C. T. V., Læge 7.
" Chr., Degn 52.
" Henrik, Propr. 7.
" J. G., Gartner 21,
23, 31, 39, 45.
Augusta, Malkekone 96.

B
Baadsgaard, Julie 96.
Balleby, H., Snedker 103.
Balling, Chr. 72, 73.
Balthazar, J., Tegner 53.
Bang, Johs., Præst 4, 123.
" Peter, Bisp 39.
Banke, Kirsten 10.
Basse, Güsting, Ridder 30.
Baunsgaard, Chr., Rest. 112.
Bech, Anne 53.
" E. P., Degn 53.
" P. K., Degn 52.
Becher, Overlærer 114.
Bilde, Ove, Bisp 36.
Bjerregård, Niels P., Lærer
5, 25, 28.
Bo (paa Runesten) 43.
Bojesen, P. 102.
Bolm, N. C., Kromand 106.

Bonde, P., Degn 51, 52.
Boserup, D. W., Forp. 10.
" Else E. 10.
Bregendahl, Amtspr. 58.
Bretton, Amtm. 68, 69, 71, 74.
Breum, Marie 92.
Brinck, N. C., Fiskeeksp. 111.
Bro, Søren 105.
Broder Salomon, Munk 30.
Brødbæk, Rubine 79.
" S. S., Lærer 63, 79.
Buemann, Ludv., Tømmerh.
110, 111, 112.
Bundgaard, Morten, Gdr. 21.
Bøding, S. P., Lærer 77.
Bøttiger, A. M. 7.

C
Cresentia, G. de, Cardinal 30.
Christensen, Chr. 101, 102.
" E. 68, 72.
" Else, Frue 5.
" Gertrud 104.
" Ingv., Bogb. 121.
" Jens, Tømmerh.
110, 111, 112,
113, 116.
" J. C. Minister
46.
" J. P., Forret-
ningsf. 116, 117.
" Kamilla 104.
" Kirsten 79.
" Kromand 104.
" Laurits 104.
" Mikkel 79.
" Villads 72, 75.
Claudius, Thomas, Læge 96.

Clausen, Anne 77.
" Arkitekt 90.
" Karen 77.
" P. 77.
Colding, Propr. 72, 73.

D

Daugbjerg, Mads, Præst 33.
Dalsgaard, C. C., Lærer 78.
" C. C., Hmd. 78.
" Karen 78.
Damgaard 119.
Deichmann, Propr. 11.
Dethlefsen, P., Læge 96
Dige, Alb., Konsul 114.
Dominicus 30.
Dyhrberg-Christensen, K. G.,
Skoleinspektør 54.
Dyhrberg, Georgine 79.
" J. J., Degn 53, 54,
58, 62, 63, 77, 79.
" N. J., Degn 53.
" N. K., Lærer 79.

E

Elias, Profet 84.
Engelsen, J. Balling, Land-
insp. 87, 93.
Erik Glipping 43.
Erichsen, Lorents Lund,
Landmaaler 73, 74.
Eskildsen, C. 72.
Estrup, Arkitekt 90.

F

Faber, Knud, Prof. 9.
Flentje, A. 7.
Fr. 6te 60.
Froda, F., Marinekapt. 96.
Foged, Lars, Byfoged 30.
Friis, J., Bisp 32.
Fursmand, Chr., Bonde 34.

G

Gad, Peter, Læge 16.
Gertsen, Søren, Kromand
105, 106.
Glud, Frue 37.
" Præst 102.
Godsk, P. Chr. 57.
Gorgius, J. P., Læge 5.
Gravsholt, J., Forst. 123.
Gregor d. 5te, Pave 39.
Grønbech, Kammerraad 96.

H

Haaning, Maren 6.
Halse, Ludvig 112.
Hansen, Gregers, Tricotageh.
115, 116, 119.
" H. L., Konditor 116.
" Jens Skoleinsp. 12.
" Johs., Kantor 108,
111, 112, 115, 116,
122.
" H. Toft, Arkitekt 22.
" P.S., Høker 109, 110,
111, 112, 113, 116,
116.
" Rosing, Læge 13.
Hasse, Provst 26.
Hastrup, Mads, Propr. 82, 88,
94.
Henrichsen, Propr. 94.
Hersom, F. L. V., Købmd. 12.
" J.M.T., Læge 12, 13.
" Karen 12.
Holst, Helene 53, 59.
" Skolepatron 58.
Hvas, Jens, til Kaas 36.
Høeg, Mogens, til Kjærgh. 53.
Høg, Niels, Lensmd. 32.

J

Jens, Præst 30.
Jensen, Carl, Udd. 123.
" K. E., Førstel. 123.
" J. C., Murer 119.
" Lars, Tømrer 109,
110, 115, 116.
" Mads, Murerm. 112.
" Mads 66.
" Mar., Red. 109, 110,
111, 112, 113, 116,
117, 118, 120, 121.
" N., Foged 51.
Jeppesen, N. 68, 72.
Johansen, P. 78.
Just, Jens, Købm. 114, 115,
116.
Justesen, L. 72.
Jørgensen, N. 78.

K

Kaas, Jens 43.
Karstens, Julie 14.
Kielgast, Fr., Købm. 114, 115.
Kirkeby, Dyrslæge 109, 110.
Kjems, Hj., Lærer 119, 120
121.

Kjærsgaard, J. 72, 73.
 Klementsson, N., Lensm. 32
 Kloch, Hans Th., Købm. 116,
 119.
 Kofoed, Hans, Red. 108.
 Klüver, Sofie 96.
 Knudsen, Jens 32.
 Krabbe, Erich 51.
 " Iver, til Krabbesh.
 34, 35, 42.
 " Glob til Nissum 34.
 " Maren, Jensdatter,
 Fur 34.
 " Morten, til Nissum
 34.
 " Niels, til Nissum 34.
 Krafft, Sofie 86, 87, 89.
 Kristoffer, I. 39.
 Krogh, J. C., Førstelærer
 4, 81, 123.
 " Johs., Læge 12, 13.
 " N., Købmand 53.
 Kræn Spillemand 67.
 Kurup, Chr. 57.
 " Maren 52.
 Kæmpegaard, Lægefue 122.

L

Ladefoged, Niels 72, 73.
 Lange, Anna 51.
 " Chr., Justitsr. 89, 95.
 Lars Svensker 95.
 Larsen, Berteline 16.
 Lassen, Dorette 88.
 " Niels 32.
 Lauridsen, Jacob 32.
 Laursen, J. A., Fot. 85, 87, 89.
 " Th. 113.
 " Værtshusholder 113.
 Libbert, Oluf, Præst 32, 33.
 Lund, Propr., Lundh. 67, 68,
 70, 71, 73, 74.

M

Madsen, Laust 123.
 Margrethe, Dronning 98.
 Mathiesen, C., Degn 51, 52.
 Matzen, Præst 70, 72.
 Mauridsen, Jak., Præst 32.
 Mette Erichsdatter 52.
 Michelsen, Therese 12.
 Mikkelsen, Chr., Vinterlærer
 70, 79.
 " Marie 79.
 Mogensen, N., Degn 51.

Mouridsen, J., Degn 52.
 Mulvad, Præst 53.
 Munch, P., Minister 17.
 Munck, W., Læge 16.
 Muus, Læge 17.
 Müller, Bankdir. 115, 116.
 Møller, J., Præst 65, 66, 69,
 71.
 Mørk, Ingrefred 88.

N

Nielsen, Anders 41.
 " Carl, Hotelejer 119,
 120.
 " Gerh., Rd. 117, 118,
 119, 120, 121, 122.
 " Hans, Krom. 16, 97,
 104, 105.
 " Laura 15.
 " Marie 104.
 " Michael, Grosserer
 119, 121.
 Nybroe, Jomfru 78.

O

Ottes, Heinrich 45.
 Otto d. 3die, Kejser 39.

P

Peder Smed 30.
 Peder, Viborg-Bisp 24.
 " Murer 103.
 Pedersen, Chr., Degn 52.
 " Cl., Lærer 78.
 " Clausen, Præst 123.
 " Esper 72.
 " Jens, Præst 31.
 " L. 119.
 " S. 66.
 Petersen, Martin, Arkæolog
 39, 40.
 " P. A., Rebsl. 110.
 Plougmann, Kromand 106.
 Poulsen, Ejnar, Lærer 45, 47.
 " Jens, Murer 119.
 " L. P., Vejmand 109,
 110, 112, 113, 116,
 119, 120, 121.
 Pontoppidan, Erch., Bisp 26,
 42, 45.
 Primdal, Ane 103.
 " J. 103.
 " Mads P. 103.
 " Madsine 103.
 " Niels 99, 100, 103.

Q
 Quistgaard, Magdalene 78.

R
 Rambusch, H., Læge 16, 17.
 " Johanne 17.
 Ramsdahl, Carl, Arkæolog
 21, 38, 40, 45,
 86, 87.
 Rannje, Arkitekt 12.
 Rasmussen, Anne 53.
 " cand. theol. 59.
 " Chr. 66.
 " Louise 6.
 " Propr. 58, 59.
 " Præst 53, 79.
 Reesen 45.
 Refffgaard, Skoleforst. 58.
 Reinatt, Georgine 53.
 Reisner, N. C., Lærer 77, 78.
 Rendtorff, J., Læge 14.
 " Th., Propr. 14.
 Rosenthal, Fr., Sagf. 113, 114.
 Rørbye, A. T. A., Læge 10, 11.
 " Niels, Landinsp. 10.

S
 Schmidt, Harry, 81.
 Schütte, Frue, f. Petersen 81.
 " Gudmund, Dr. phil.
 4, 80, 81, 82, 123.
 " Herluf V. G., Gods-
 forpagter 90.
 " Th., Godsejer 81, 90.
 Stiernholm, Margrethe 5.
 Schou, C. M., Læge 5, 11.
 " Julius, Købmand 110,
 114, 115, 117, 118,
 121.
 " Peter, Forretningsf.
 108, 109.
 Siboni, H., Sagfører 121.
 Simonsen, Chr. 54.
 " Else 54.
 " S. P., Læge 13, 14.
 Sjællænder, Mart. 101, 102.
 Skow, Mathias, Godsejer 53.
 Skrædder, Anne 53.
 " Chr. 53.
 " Erik, Degn 53.
 Skytte, Knud, Forfatter 105.
 Sparre, Cecilie 12.
 Spellerberg, Georg, Fiske-
 eksp. 115, 116.
 Sporon, Henrik, Læge 9.

Stenholm, J., Lærer 78.
 Steenberg, Jan, Arkæolog
 21, 23.
 Stiesdahl, Hans, Museums-
 inspektør 123.
 Strandgaard, H. C., Lærer,
 Arkæolog 37.
 Stub, Chr., Uhrmager 53.
 " Mette 53.
 Sundbo, J. P., Politiker 110.
 Svendsen, Jens, Læge 5.
 Søndergaard, Chr. 75.
 Sørensen, Læge i Selde 12.
 " Jeppe 43.
 " Knud 68, 70, 72, 73,
 74, 75, 76.
 " S. 79.
 " Otto L., Lit. 4, 123.

T
 Tacitus 92.
 Theophano, Kejserinde 39.
 Thimm, Will., Buntm. 110,
 111, 112, 113, 116.
 Thomassen, A. 78.
 Thomesen, J., Præst 30.
 Thomsen, Frue 132.
 " Vejbet. 119.
 Traberger, C., Barber 116.
 Truelsen, J., Læge 15, 16.
 Tyschonius, Chr., Præst 26.

U
 Ursin, Stiftsprovst 42, 45.

V
 Vestergaard, Jens, 19, 77.
 " L. J., Lærer 77.
 Vogel, Ove, Læge 15.

W
 Wammen, Chr., fh. Lærer 97.
 West, Chr., Læge 17, 18.
 Westergaard, Anne 77.
 Wilkens, Læge 15.
 Wolff 45.

Ø
 Øgaard, Søren P. 95.
 Ørum, Præst 58, 59.
 " J., Degn 53.
 Østergaard, N. C., Krom. 106.

Z
 Zahle, H., Minister 17.

INDHOLD

<i>Jens Svendsen</i> : Læger i Skives opland	5
<i>Otto L. Sørensen</i> : Den gaadefulde Kapelruin ved Lundbro	21
<i>Andreas Sidelmann</i> : Ramsing skole gennem tiderne	46
Dr. Gudmund Schütte fyldte 85 år	80
<i>Gudmund Schütte</i> : Fornminder — Eskjær Oldsager og Stednavne	82
<i>Chr. Wammen</i> : Den kongelige privilegerede Kro i Bostrup	97
<i>Peter Schou</i> : Fra „upolitiske“ byrådsvalg i Skive	108
Aarsberetning ved <i>J. C. Krogh</i>	123
Navnefortegnelse ved <i>Otto L. Sørensen</i>	124

SKIVEBOGEN

udsendes til Samfundets Medlemmer. Kontingentet er kun 6 Kr., og Indmeldelse kan ske til Kassereren, Otto L. Sørensen, Frederiksgade 4, Skive, til hvem ogsaa al Henvendelse angaaende Ekspeditionen bedes sendt, samt til hvem Tidskrifter og Bøger bedes adresseret. Indmeldelse modtages ligeledes af Styrelsens Medlemmer og Samfundets Repræsentanter i Sognene i Salling og Fjends:

Gdr. Laust Madsen, Aasted pr. Durup.
Gdr. Holger Overbæk, Resen pr. Skive.
Gdr. Jeppe Nielsen, Nautrupgaard pr. Durup.
Gdr. Gerhard Svenningsen, Ramsing pr. Ramsing.
Gdr. Esper Espersen, Hesthøjgaard, Roslev.
Gdr. Hans Jepsen, „Syvtallet“ pr. Roslev.
Gdr. Peder Kirkegaard, Trandum pr. Skive.
Fhv. Gdr. Kr. Svejgaard, „Dannehave“, Otting pr. Balling.
Førstelærer Kaj Enna Jensen, Lihme Hovedskole pr. Lihme.
Førstelærer J. C. Krogh, Tøndering pr. Durup.
Lærer N. K. Nielsen, Sæby pr. Durup.
Lærer Esper L. Dalgaard, Lyby pr. Lyby.
Lærer S. Rasmussen, Vridsted pr. Skive.
Pens. Lærer Mikkel Pedersen, Stoholm, Jyll.
Fhv. Uddeler Carl Jensen, Lem pr. Brodal.
Bogbinder Axel Nielsen, Rødding pr. Spøttrup.
Partikulier Peter Sørensen, Gl. Hald pr. Højslev.
Proprietær Chr. Lybye, Haldborg pr. Skive.
(Flere Tillidsmænd modtages gerne i øvrige Sogne).

Se efter, om De mangler tidligere Aarbøger eller Skrifter. De kan ogsaa forlanges gennem Byens Boghandlere.

- H. P. Kristensen: Minder fra det gamle Skive. „Skive Venstreblad“s Julenummer ²⁴/₁₂ 1956, S. 8—9.
- J. C. Krogh: Juleskikke. Juleheftet „Aar bog for By og Borger“ 1956, S. 5—6.
- Rosa Larsen: Det er atter ind under Jul. „Jul i Skive“ 1956, S. 3.
- K. Nielsen: Frisk Skive-Ungdom. Juleheftet „Aar bog for By og Borger“ 1956, S. 10—13.
- Chr. Nondorf: Poesi ku' der også findes på Skive-marked. „Jul i Skive“ 1956, S. 26.
- Ejnar Poulsen: Viborg Amts Degne- og Skolehistorie. Ca. 800 Sider. 1957. „Skive Folkeblad“s Bogtrykkeri. Eget Forlag, Løvskal pr. Bjerringbro.
- S. Rasmussen: Vridsted-Fly Pastorats Sparekasse 1882—1957. 20 Sider. Gratis. „Skive Folkeblad“s Bogtrykkeri.
- Andreas Sidelmann: Fra gamle dokumenter om Sønder Andrup, Ramsing. „Skivebogen“ 1956, S. 28—33, og i Særtryk.
- Skive. 1956. Julehefte. Aar bog for By og Borger. 28 Sider. Kr. 3,50. Holms Bogtrykkeri, Skive.
- Skivebogen. 1956. 47. Bind. 128 Sider. Udgivet af Historisk Samfund for Skive og Omegn. Redigeret af: J. C. Krogh, Gudmund Schütte og Otto L. Sørensen. Kr. 6,00. „Skive Folkeblad“s Bogtrykkeri.
- Skivedrenge Svend Toft-Hansen fløj hjem fra Canada. „Jul i Skive“ 1956, S. 47.
- Skive Sparekasse 1857—1957. Et sekel er gået. 32 upagine-rede Sider. 1957. „Skive Folkeblad“s Bogtrykkeri. Gratis.
- Alfred Sorvad: Journalist ved Folkebladet — før første verdenskrig. „Skive Folkeblad“s Julenummer ²⁴/₁₂ 1956, S. 20—21.
- Jørgen Søholt Christensen: Øbo blev de jydsk bønders og limfjordsegnens store maler (Hans Smidth). „Skive Folkeblad“s Julenummer ²⁴/₁₂ 1956, S. 11—12.
- Otto L. Sørensen: Halvtreds paa interessant historisk Vandring (Til Østergaard og Sallingholm). „Skive Venstreblad“ ²⁷/₈ 1956.
- Otto L. Sørensen: Skive Kirkebakke som Folkeborg. „Skivebogen“ 1956, S. 5—27, og i Særtryk.
- Otto L. Sørensen: Frederiksgade før dens 100 Aars Jubilæum. „Jul i Skive“ 1956, S. 10—15, og i Særtryk.
- Otto L. Sørensen: Spøgelsesmaneren pastor Vilhelm H. Patberg fra Adelgade i Skive. „Skive Venstreblad“s Julenummer ²⁴/₁₂ 1956, S. 14—15.

- Otto L. Sørensen: Den bestikkelige Toldforvalter (Christian Thejl) i Skive. „Aften-Posten“s Nytaarsnummer ³¹/₁₂ 1956. Skive.
- Chr. Wammen: Bostrup Hede. „Skivebogen“ 1956, S. 81—112, og i Særtryk.
- Egon Virkelyst: Hvad Krøniken melder om det Skive-postvæsen. „Jul i Skive“ 1956, S. 16—19.
- Jens Østergaard: Træk af svingplovens historie fra det vestlige Fjends-Herred. „Skivebogen“ 1956, S. 34—60, og i Særtryk.

HISTORISK SAMFUNDS STYRELSE

I Foreningsanliggender bedes man henvende sig til Formanden, Førstelærer J. C. Krogh, Tøndering pr. Durup, og Kassereren, Otto L. Sørensen, Frederiksgade 4, Skive.

Bidrag til Aarbogen bedes sendt til Formanden, Førstelærer J. C. Krogh, Tøndering pr. Durup (Redaktør), eller til Redaktionsudvalgsmedlemmerne, Litterat Otto L. Sørensen, Frederiksgade 4, Skive, og sognepræst Johs. Bang, Roslev.

Den øvrige Styrelse bestaar af Godsejer, Dr. phil. Gudmund Schütte, Eskjær, Forstander Marius Gravsholt, Krabesholm Højskole, Skive (Næstformand), Førstelærer Kaj Enna Jensen, Lihme Hovedskole pr. Lihme, samt Kommune­lærer Svend Mortensen, Norgaardsvej 6, Skive (Sekretær).

Revisorer er: Forhv. Uddeler Carl Jensen, Lem pr. Brodal, og Prokurist Aage M. Olsen, Skive Tømmerhandel.

Æresmedlemmer: Fru Nanna Aakjær, „Jenle“ pr. Jebjerg, Godsejer, Dr. phil. Gudmund Schütte, Eskjær pr. Jebjerg, og forhv. Uddeler Carl Jensen, Lem pr. Brodal.

Til Medlemmerne!

Findes der i Deres Gemmer gamle Billeder fra Skive og Oplandet, Salling og Fjends, enten Gadebilleder, Gaarde, Personer, Gruppebilleder eller andre gamle, lokale Billeder og Fotografier, som vi kan laane og benytte, bedes disse venligst sendt til Kassereren.

Samtidig oplyses, at ældre Aargange af vort Samfunds Aar­bog, „Skivebogen“, kan faas i meget begrænset Antal, gennemgaaende for 4 Kr. pr. Eksemplar. Af udsolgte Aargange forsøges skaffet pæne, antikvariske Eksemplarer á 10 Kr. pr. Eksemplar plus Porto. Al Indbetaling foregaar nemmest og billigst pr. Giro Nr. 38999 til Kassereren for Historisk Samfund for Skive og Omegn, Otto L. Sørensen, Frederiksgade 4, Skive.